

Літаратура і мастацтва

газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

4 МАЯ 2001г.

№ 18/4102

КОШТ 127 РУБ.

ЗНІКНУЦЬ ПЧОЛЫ — ЗАГІНУЦЬ ЛЮДЗІ

Павел ВЕРАБ'ЁЎ:
“Пчала выжыла ў некалькіх
планетарных катастрофах,
выжыла, каб выхаваць — так як
яна выхоўвае сваіх лічынак —
новую чалавечую цывілізацыю...
Знікнуць пчолы — загінуць людзі.
Людзі сёння робяць вельмі шмат
для таго, каб пчолы зніклі...”

5, 12, 15

МІЖ ВЕЧНАСЦЮ І ЖУРБОЙ...

1 мая споўнілася 70 гадоў
доктару навук, прафесару,
лаўрэату Дзяржаўнай прэміі
Беларусі Алегу ЛОЙКУ

4, 6—8

ГОД 1341. ЯК ТАЦЬ У НАЧЫ...

Старонкі з аповесці
“Альгердава дзіда”
Вольгі ІПАТАВАЙ

8—9, 14—15

МІНСКІ ДРАМАТЫЧНЫ ТЭАТР “ДЗЕ-Я?”

Два гады без Міколы ТРУХАНА.
Распавядае Людміла ЛЯВОНАВА

10—11

СКРУХА

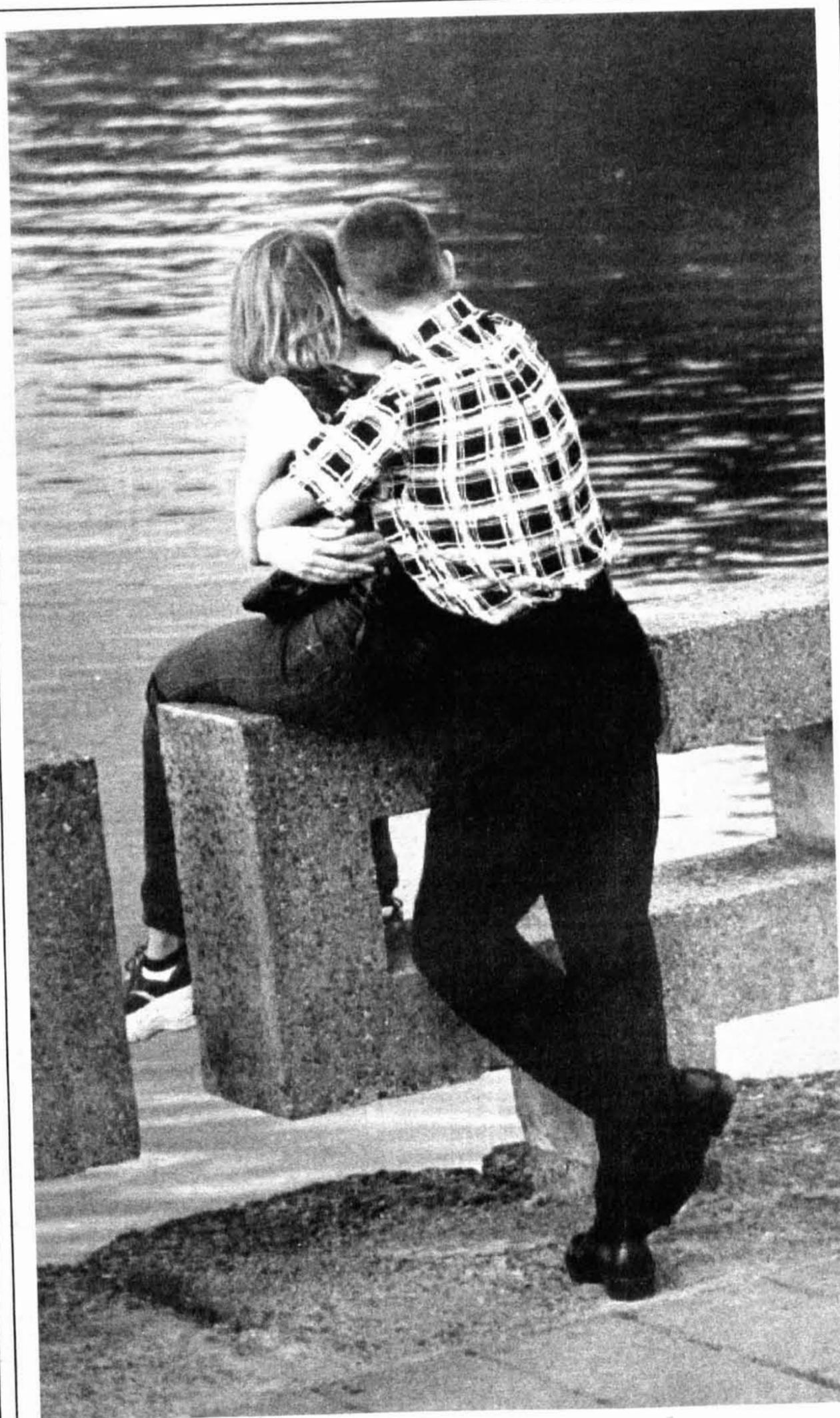
Апавяданне
Васіля ЯКАВЕНКІ

13, 15

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы! Пачалася падпіска
на “ЛіМ” на другое паўгоддзе 2001 года.
Падпіску можна аформіць у любым паш-
товым аддзяленні. Кошт індыўідуальнай
падпіскі на адзін месяц — 690 рублёў, на
тры — 2070 рублёў, на паўгода — 4140
рублёў. Кошт ведамаснай падпіскі на адзін
месяц — 1800 рублёў, на тры — 5400
рублёў, на паўгода — 10800 рублёў.

**Індыўідуальны індэкс — 63856.
Ведамасны індэкс — 63857.**

Бераг на дваіх.

Фота А. БІРЬЛКІ

КОЛА ДЗЁН

Пачатак мая багаты на святы. Гэта і 1 мая, якое святкуецца не толькі ў многіх краінах былога Саюза, але і ва ўсім свеце. 5 мая — прафесійнае свята журналістаў. 9 мая — Дзень Перамогі. Словам, для тых, хто любіць святы, у маі ёсць што святкаваць. Ды і святы не абы-якія. А тут і надвор'е спрыяе. Але многія свае выхадныя праводзяць на сотках. Як ніяк, але адзін добры вясновы дзень год корміць. Праўда, калі палічыць усё, што траціцца на тое, каб восенню гараджаніну на сваім лецішчы выбраць мяшкоў пяць бульбы, дык можна ўявіць, што тая бульба павінна быць залатая. І ўсё ж...

Са святамі!

ЗАЦВЯРДЖЭННЕ ТЫДНЯ

На нечарговай дванацатай сесіі Гомельскага абласнога Савета дэпутатаў, у якой удзельнічаў прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка, на парадку дня стаяла адно пытанне: аб старшыні аблвыканкама. На пасадзе старшыні Гомельскага аблвыканкама сесія аднадушна зацвердзіла мэра горада Гомеля Аляксандра Серафімавіча Якабсана. Віншум! Да ўсяго нам, лімаўцам, імя Аляксандра Якабсана не чужое — нейкі час назад ён быў аўтарам нашай рубрыкі "Маналогі".

ДАМОЎЛЕНАСЦЬ ТЫДНЯ

У Мінск прыязджаў намеснік губернатара Яраслаўскай вобласці Расійскай Федэрацыі Міхаіл Баравіцкі. Падчас сустрэчы з кіраўніцтвам нашай краіны ім была дасягнута дамоўленасць аб наладжванні зборачнай вытворчасці беларускіх трактароў на прадпрыемстве "Аграпрамтэхзабеспячэнне" ў Янкаўскай раёне Яраслаўскай вобласці. На працягу двух месяцаў прадпрыемства, якое раней ажыццяўляла толькі тэхнічнае абслугоўванне беларускіх колавых трактароў, павінна падрыхтавацца да зборкі гэтай тэхнікі. Плануецца збіраць 30 трактароў штомесяц, якія будуць на трэць таннейшымі для расіянаў.

ВЫСТАВА ТЫДНЯ

24 красавіка ў Еўрапейскім парламенце ў Бруселі адкрылася фотавыстава "Дзеці Чарнобыля", якая прысвечана 15-й гадавіне аварыі на Чарнобыльскай АЭС. У экспазіцыі выставы прадстаўлены каларовыя і чорна-белыя работы вядомага нашага фотамайстра, фотакарэспандэнта газеты "Звязда" Анатоля Клешчука. Дарэчы, творы фотамайстра неаднаразова друкаваліся і на старонках "ЛіМа"...

ЧЭМПІЯНАТ ТЫДНЯ

Апошнімі гадамі зборная Беларусі па хакеі ў гульніх чэмпіянату свету, выступаючы сярэд такіх каманд, як Канады, Расіі, Чэхіі, Фінляндыі, Швецыі, паказвала нядрэнныя вынікі. Сярод 16 мацнейшых каманд беларускія хлопцы займалі 8 і 9 месцы. І вось зноў 28 красавіка ў Германіі стартаваў чарговы чэмпіянат свету па хакеі ў элітнай групе. Падрыхтоўку да чэмпіянату наша зборная пачала ў пачатку красавіка ў Мінску, дзе ў двух таварыскіх матчах перамагла Ніжагародскае "Тарпеда". Затым двойчы выйграла ў нацыянальнай каманды Аўстрыі і адзін раз у Латвіі. Але, на жаль, гэты чэмпіянат свету нашы хлопцы пачалі не вельмі ўдала, праіграшы ў першых матчах камандам Чэхіі і Швейцарыі. Мо нашы перамогі яшчэ наперадзе?...

МАРШ ТЫДНЯ

З канца красавіка да сярэдзіны мая ў Дзяржаўным нацыянальным парку "Белавежская пушча" праходзіць Марш паркаў. Такого тыпу акцыі праводзяцца на тэрыторыі СНД з 1995 года. У час Маршу праходзяць урокі па прыродаахоўнай тэматыцы, экскурсіі, віктарыны і конкурсы дзіцячага малюнка на тэму "Свет запаведнай прыроды". Паболей бы такіх маршаў!

ЗВЕСТКІ ТЫДНЯ

Сярэдняя па краіне зарплата хоць марудна, але расце. Так, паводле звестак Міністэрства статыстыкі і аналізу, за сакавік сярэдняя па краіне налічаная зарплата рабочых, служачых і калгаснікаў узрасла на 17,5 працэнта і дасягнула 101923 рублёў, або 76 долараў. Да 100 долараў не так ужо і далёка, але ж і не блізка...

ПАДВЫШКА ТЫДНЯ

У маі адбудзецца чарговы перагляд пенсій, які будзе зроблены ў сувязі з тым, што ў сакавіку ў параўнанні са снежнем сярэдняя зарплата рабочых і служачых узрасла на 16,4 працэнта. Амаль на столькі ж павялічыцца і сярэдняя пенсія. Калі ў красавіку яна складала 41667 рублёў, то ў маі будзе 48400 рублёў. Падвышка невялікая, але на сённяшні дзень для пенсіянераў прыемная. Хаця, як для каго...

ПЛАНЫ ТЫДНЯ

Нягледзячы на не вельмі спрыяльныя эканамічныя ўмовы для маштабнага будаўніцтва, у нашай краіне будаўніцтва не спыняецца. Асабліва гэта бачна па Мінску, дзе нядаўна закончана будаўніцтва такіх даўгабудай, як Палац Рэспублікі і Чыгуначны вакзал. Завяршаюцца падрыхтоўчыя работы да маючай адбыцця рэканструкцыі гасцінічнага комплексу "Мінск". Будаўніцтва сучаснага чатырохзоркавага атэля будзе ажыццяўляць турэцкае акцыянернае таварыства "Эмсаш". Асноўныя рысы фасада вырашана захаваць, а ўсё астатняе будзе адбудавана нанова. У адпаведнасці з заходнімі стандартамі ў гасцініцы павялічыцца колькасць ліфтаў, з'явіцца па два рэстараны і кафэ ў кожным будынку, фірменная кандытарская, чатыры бары, казіно, банкетная зала і спартыўна-аздараўленчы комплекс. Словам, усё — як у Еўропе.

СТАТЫСТЫКА ТЫДНЯ

Па звестках Міністэрства статыстыкі і аналізу, у нашай краіне на сённяшні дзень налічваецца каля 2,5 млн. сямейных пар. Летас было заключана 62485 шлюбаў і скасавана 43512. Апошнія лічбы вельмі трывожныя, бо за імі стаяць не толькі лёсы людзей, а стан усяго грамадства нашай краіны. Паводле даных Мінстата, колькасць мужчын ад 16 да 70 гадоў, якія знаходзяцца ў шлюбе, пастаянна расце, колькасць жа жанчын, якія знаходзяцца ў шлюбе, павялічваецца толькі да 40 гадоў, а затым зніжаецца за кошт росту сярод іх разведзеных і ўдоў. У цэлым па краіне колькасць разведзеных жанчын у 1,8 раза больш, чым мужчын. Гэта тлумачыцца тым, што разведзеныя мужчыны часцей, чым разведзеныя жанчыны, уступаюць у паўторны шлюб. Такая вось статыстыка...

ПЕРСПЕКТИВА ТЫДНЯ

Для тых, хто любіць падарожнічаць па свеце, і для дзелавых людзей з 18 мая плануецца адкрыццё новага пасажырскага авіярэйса з Мінска ў Парыж. Самалёты маркі "ТУ-154" будуць лятаць у Францыю два разы на тыдзень па панядзелках і пятніцах. Час палёту зойме тры гадзіны, а кошт білета складзе ад 250 долараў. Нармальна...

ПАДЗЕІ

Свята прэсы

Штогод, на пачатку мая, прыгожы і ўтульны Палац мастацтва прадстаўляе свае выставачныя плошчы журналістам. У пяты раз тут адчынілася выстава "Прэса ў Беларусі-2001", у якой прыняла ўдзел большасць выданняў, якія выходзяць на Беларусі, а таксама — прадстаўнікі расійскай прэсы.

Такія выставы — не толькі своеасаблівы агляд апошніх дасягненняў дзяржаўных і недзяржаўных газет і часопісаў, а і магчымаць сустрэцца з калегамі, правесці ўласную рэкламную кампанію.

Зрэшты, як зазначыў адкрываючы свята прэсы старшыня Дзяржамдруку Міхаіл Падгаіны, падобныя выставы — значная падзея ў культурным і грамадскім жыцці краіны.

Аб жаданні супрацоўнічаць з беларускімі журналістамі заявіў у вітальным слове намеснік міністра па справах друку, тэлерадыёвяшчання і сродкаў масавай камунікацыі Расійскай Федэрацыі Валерый Сіражэнка.

Асобным стэндам прадстаўле-

ны і літаратурна-мастацкія выданні. На гэты раз "куточак" "Польмя", "Нёмана", "Крыніцы", "Алесі", "Всемирной литературы", нашага "ЛіМа" атрымаўся густоным, змястоўным і прыгожым, звярнуў на сябе ўвагу наведвальнікаў.

Вядома, чытача "заваёўваюць" не толькі, ды і не столькі на выс-

тавах. Але хацелася б, каб і калегі, і наведвальнікі з увагай і павагай паставіліся да тых выданняў, якія нясуць мастацкае слова людзям, якія служаць трыбунай для аматараў і прыхільнікаў высокай духоўнасці.

Н. К.

У Саюзе беларускіх пісьменнікаў

Працягваюць паступаць справядзачы з абласных аддзяленняў СБП. Прынамсі, як паведамляе сакратар Віцебскага абласнога аддзялення Франц Сіўко, зараз у Прыдзвінскім краі жывуць і працуюць 27 сяброў творчага саюза.

За міжз'ездаўскі перыяд у арганізацыі зроблена нямала. Выдадзены альманахі "Дзвіна", "Надзвінне", "Далягляд", падрыхтаваны і рыхтуюцца да друку бібліяграфічныя даведнікі "Пісьменнікі Віцебшчыны", з поспехам прайшлі буйнамаштабныя акцыі "Не пакідайце ж мовы нашай беларускай", прысвечаныя 160-годдзю Ф. Багушэвіча, абласное свята паэзіі ў Паставах, прымеркаванае да 100-годдзя з дня нараджэння У. Дубоўкі, мерапрыемствы па ўшанаванні памяці М. Барэйшы ў Верхнядзвінскім раёне, П. Сушко ў Міёрах, П. Броўкі — ва Ушачах, У. Корбана ў пасёлку Барань, Я. Журбы — у Чашніках.

Сумесна з літсуполкай "Сёмяна грань" пры Віцебскім універсітэце праведзены абласны конкурс паэзіі, праведзены юбілейныя вечарыны П. Ламана, У. Папковіча, А. Канпелькі, Т. Ляшонка, Л. Калодзежнага, А. Нафрановіча, М. Баравіка.

Наладжана сувязь з абласной студыяй тэлебачання, літаратурным музеем. Праведзены цыкл перадач і прэзентацый у літаратурным музеі.

У справядзачы сакратара Гродзенскага аддзялення Д. Біцэль прыводзіцца нямала цікавых звестак і фактаў аб літаратарскім Гродзеншчыне, якія выдалі шэраг цікавых кніг, актыўна выступаюць у перыядычным друку.

Частыя госці мясцовыя пісьмен-

нікі ў школах, сярэдніх навучальных установах, дзіцячых дамах. Сярод нядаўніх акцый — велікоднае спатканне сумесна з хорам "Бацькаўшчына" ў дзіцячым доме па вул. Гая ў абласным цэнтры, дзе творцы падарылі юным выхаванцам кнігі, чыталі вершы.

З поспехам прайшла ў Гродзенскім універсітэце вечарына, прысвечаная 90-годдзю Ларысы Геніюш, адбыліся мерапрыемствы, прысвечаныя 70-годдзю У. Караткевіча, 80-годдзю А. Карпюка, свята паэзіі, літаратурныя вечары ў Слоніме да гадавіны з дня смерці А. Іверса.

115-я гадавіна з дня нараджэння класіка беларускай літаратуры Змітрака Бядулі стала нагодай сустрэчы ў Пасольстве Рэспублікі Казахстан у Беларусі. Супрацоўнікі пасольства на чале з паслом У. Алесіным распавялі аб тым, як грамадскасць краіны ўшаноўвае памяць беларускага пісьменніка, які памёр на казахстанскай зямлі, выказалі жаданне пісьменнікаў краіны мець цесныя стасункі з Саюзам беларускіх пісьменнікаў.

З беларускага боку ў сустрэчы ўдзельнічалі намеснікі старшыні СБП Навум Гальпяровіч, Уладзіслаў Мачульскі, галоўны рэдактар штотыднёвіка "Літаратура і мастацтва" Алесь Пісьмянкоў. Яны выказалі ўдзячнасць паслу за ўвагу і павагу да нашага земляка, гатоўнасць да наладжвання цеснага і плённага супрацоўніцтва. На завяршэнне прадстаўнікі нашай творчай арганізацыі паднеслі казахстанскім сябрам збор сачыненняў З. Бядулі ў пяці тамах.

Н. К.

Абдыўся чарговы сход Магілёўскага аддзялення СБП.

У парадку дня — пытанне "Аб удзеле пісьменнікаў Магілёўшчыны ў рабоце 13-га з'езда пісьменнікаў Беларусі".

Паступіла прапанова Івана Аношкіна прасіць камісію па падрыхтоўцы 13-га з'езда пісьменнікаў бабудаваць работу вышэйшага пісьменніцкага форуму такім чынам, каб выбранне старшыні творчага саюза 28 мая 2001 года прайшло адразу пасля справядзачы в. а. старшыні Саюза пісьменнікаў Вольгі Іпатавай.

Абмеркаванне прапановы зрабіла відавочным: выбары старшыні творчага саюза лепей праводзіць менавіта пасля справядзачнага даклада, з якім павінна выступіць в. а. старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў Вольга Іпатава, бо, як сведчыць вопыт папярэдніх з'ездаў, прысутнасць дэлегатаў больш за ўсё выклікае гэта справядзача. Будзе магчымаць пасля яе забяспечыць удзел у прыняцці надзвычай актуальнага рашэння для пісьменніцкай сяброўнай найбольшай колькасці дэлегатаў з'езда. А ўзвжанае і выверанае рашэнне большасці пісьменнікаў — гарантыя далейшай плённай працы творчага саюза.

Думку Івана Аношкіна ўхвалілі і падтрымалі Уладзімір Дуктаў, Іван Пехцераў, Васіль Карпечанка, Яраслаў Клімуць, Васіль Рагаўцоў, Мікола Лук'янаў, Віктар Кунцэвіч.

Вырашана прапанаваць камісіі па падрыхтоўцы 13-га з'езда пісьменнікаў Беларусі зрабіць захады, каб у парадку работы з'езда выбранне старшыні творчага саюза адбылося адразу пасля справядзачнага даклада, з якім павінна выступіць в. а. старшыні СБП Вольга Іпатава.

У. ДУКТАЎ

Цуды, створаныя натхненнем

У кожнага пісьменніка ёсць гісторыя ці выпадак з жыцця, які нейкім чынам паўплываў на творчы шлях аўтара. Сябра беларускага паэтычнага тэатра аднаго актара "Зьніч" пісьменніца Вольга Іпатава распавяла нам такую гісторыю.

Здавалася б, што можа быць агульнага паміж прыгожымі творамі і старажытнай кнігай? Але такі востры незвычайны стасунак адбываўся ў творчым жыцці Вольгі Іпатавай адметную ролю. Дзяўчына хацела набыць сабе прыгожыя твуркі, але спынілася ля старажытнай кнігі ў "Букнісе" і замест твуркі набыла яе. Амаль што з гэтага моманту дзяўчына захапілася гісторыяй. Захапленне ў хуткім часе перайшло ў напісанне вельмі цікавых раманаў пра нашу гісторыю.

Дзякуючы доўгаму сяброўству паэты з тэатрам, у нас ёсць яшчэ адна магчымасць супрацоўніцтва — ладзіць творчыя вечары Вольгі Іпатавай. "Цуды, створаныя натхненнем" — пад такой назвай адна з сустрач гэтага цыкла, адбылася нядаўна ў тэатральнай зале Чырвонага касцёла св. Сымона і св. Алены. Толькі на гэты раз Вольга Іпатава прыйшла не адна. Пад гукі старажытнай музыкі ў выкананні ансамбля пад кіраўніцтвам Юрыя Пшанічнага чыталіся вершы, апаэтычныя Вольгі Іпатавай. Напачатку артыст Вячаслаў Галуза распавёў казку і ўрываў з новага рамана "Вяшчун Гедзіміна", а потым і сама пісьменніца выйшла да глядачоў. Было расказана шмат цікавых гісторый з пісьменніцкага жыцця, але глядачам хацелася даведацца яшчэ больш, таму пытанні было шмат.

На вершы В. Іпатавай напісана шмат песень, адну з іх, створаную самімі артыстамі тэатра імя Я. Купалы, праспявалі З. Белахвосцік і А. Гарцуеў, а яшчэ Зоя Белахвосцік зачаравала ўсіх чытаннем лірычных вершаў Іпатавай.

Такі дыялог паміж пісьменніцай і глядачамі, прыхільнікамі яе таленту, дазволіў пазнаёміцца бліжэй, пасябраваць. Глядачы яшчэ доўга не адпусцілі Вольгу Іпатава са сцэны. Але ж у іх была яшчэ магчымасць паглядзець на міні-выставе рэдкія выданні кнігі пісьменніцы на розных мовах, якія ўжо немагчыма нідзе набыць.

Г. СПАСКАЯ

Бібліяграфічная работа пухавіцкіх бібліятэкараў

Пухавіцкая цэнтральная бібліятэка (размешчана ў горадзе Мар'іна Горка) выпусціла ў свет рэкамэндацыйны краязнаўчы паказальнік літаратуры "Карлюкевіч А. П.". Зусім нечаканова даведнік прысвечаны гэтаму аўтару: у большасці сваёй А. Карлюкевіч піша пра Пухавіцкім (і сам нарадзіўся ў пухавіцкай вёсачцы Зацітава Слабада).

І фактычна большыня з дзевяці кніг краязнаўца — на пухавіцкую тэму. Паказальнік складаецца з творчай біяграфіі аўтара, краязнаўчых, літаратурна-крытычных артыкулаў і самой бібліяграфіі. Асноўную частку складае бібліяграфія альбо выступленні А. Карлюкевіча на пухавіцкую тэму ў розных перыядычных выданнях, альбо яго публікацыі ў газеце "Сцяг працы" (зараз "Пухавіцкія навіны"). Пачатак журналісцкай работы А. Карлюкевіча, паводле даведніка, — 11 красавіка 1978 года (публікацыя ў газеце "Сцяг працы" — "Вучыцца быць прыгожым").

Вопыт пухавіцкіх бібліятэкараў варты самай шырокай увагі. Няма ніякіх сумненняў, што паказальнік патрэбны ва ўсіх бібліятэках, ва ўсіх школах раёна. На Пухавіччыне вядзецца вялікая краязнаўчая работа. Генерацыйна яе з'яўляюцца бібліятэкі, раённая цэнтралізаваная бібліятэчная сістэма.

Святалана ТУРЫНСКАЯ

На скрыжаванні дарог і культур

Кантакты Беларусі і Бельгіі апошнім часам мацнеюць, у тым ліку і з дапамогай народнай дыпламатыі. Рухаецца навукова-практычны "круглы стол", прысвечаны грамадска-культурным узаемадачынненням дзвюх краін. Ён пройдзе ў Нацыянальным навукова-асветным цэнтры імя Ф. Скарыны 16-17 мая г. г. На другі дзень мерапрыемства а 18 гадзіне адбудзецца вечарына ў Dome дружбы і культурнай сувязі.

Жадаючыя прыняць удзел могуць атрымаць даведкі па тэлефоне 220-76-04.

З НАГОДЫ

Сем трыяд Алега Лойкі

НАПЯРЭДАДНІ ЮБІЛЕЮ АЛЕГА ЛОЙКІ З ІМ СУСТРЭЎСЯ НАШ НЯШТАТНЫ КАРЭСПАНДЭНТ СЯРГЕЙ ЧЫГРЫН

— Алег Антонавіч, у такі ўрачысты час, што вы можаце сказаць пра сябе?

— Пра сябе гаварыць цяжка. Усяго не абдымеш, самога сябе атэставаць, характарыстыку даваць — сорама, суб'ектыўнасць пераадолець — немагчыма. Ёсць найсвяцейшая формула: "Хай людзі пра цябе скажуць, хто ты". Але хто я, найлепей ведаю я. Ведаю ўсе закруткі свае душы, ведаю найперш, што са мною было, здаралася, стала маім лёсам. У якіх абставінах, часткова ведаю, а пэўна, вельмі шмат пра іх і не ведаю. А таму, Сяргей, без прэтэнзій на нешта большае хачу прапанаваць сем трыядаў, якія датычаць мяне і майго жыцця.

— Гэта цікава. І што сабой, напрыклад, уяўляе першая трыяда?

— Трыяда першая — трыяда маіх самых значных учынкаў. Яна звязана з тым, што, па-першае, я нарадзіўся, прыйшоў на гэты свет, па-другое, з тым, што захаваўся (у семнаццаці гадоў, усю бяссонную ноч пасля сустрачы з ёю толькі і думаў, як гэта яе я дасюль не заўважу, не бачыў, не знаў!). Па-трэцяе, з тым, што дажыў востры аж да смядзесці...

— Другая трыяда — гэта, відаць, трыяда вашых няўдач?

— Так, трыяда другая — маіх няўдач. Першая з іх мяне падліноўвала на першым курсе філфака БДУ — у другім семестры. Быў люты, 23-га, Дзень Савецкай Арміі. Мне далі першае камсамольскае даручэнне — прачытаць святочную лекцыю ў калгасе. Едзем у Койданава — Дзяржынскі райкам камсамола. Там мне уручаюць пуцёчку ў калгас "1 мая". Вяртаюся з Койданава ў Фаніпаль. Вузакалейкай іду між складаў торфу ў азначанае ўпраўленне калгаса. Я ж ведаю амаль на памяць выступленне Сталіна 3 ліпеня 1941 года: "Няхай вас ахінуць славай імені Неўскага, Суворова, Кутузава!" Прыцемкамі ўжо ў ступаюся ў дзверы праўлення. Пуста! Кідаюся ў пошукі, хто б мяне прывеціў. Нехта з людзей добрых падказвае: "Старшыня во ў той хадзе на хрэсьбінах...". Іду ў тую хату: далей парога мяне не пускаюць, але з сенцаў дзверы ў святліцу прыадчыненыя, а за імі — святочны гоман, але не ў гонар Чырвонай Арміі. І вось, пачушы гэта, дрыпаю тудою, кудую сюды ішоў. Сцягнула ўжо добра, калі ў Фаніпаль сеў у цягнік, якраз у той вагон, у якім ехалі старшакурснікі. Усе вясёлыя, гаваркія: "Не зробіў даклад?! А навошта яго было рабіць? Трэба было толькі пячатку падбіць у прадсядацеля!"

Па тую пячатку я паехаў у Фаніпаль назаўтра раніцай, не думаючы пра даклад, а толькі пра пячатку...

— Алег Антонавіч, я вас перапыню, бо ведаю, што такіх прыкладаў са свайго жыцця можна прывесці шмат. А ці была ў вас у жыцці трыяда авачыяў?

— Адна з іх мяне спаткала ў Маскве, у Калоннай Зале Вялікага Тэатра падчас святкавання там 500-годдзя Францішка Скарыны. Другая мяне спаткала на родным філалагічным факультэце Белдзяржуніверсітэта — пасля майго пяцігадовага дэканства на гэтым факультэце. А трэцяя авачыя была ў Парыжа на святкаванні 200-х угодкаў з дня нараджэння Адама Міцкевіча. У Маскве я гаварыў па-руску, даклад пра Міцкевіча ў Парыжа чытаў на французскай мове. Гэта, канешне, знакава — беларусец у Маскве, беларус — у Парыжы Францішак Скарына і Адам Міцкевіч тораць Беларусі дарогу ў шырокі свет!

— Трыяды ўчынкаў, няўдач і авачыяў ужо былі. А якая трыяда чацвёртая?

— Чацвёртую трыяду свайго жыцця я бачу пад знакам мужнасці. У 1958 годзе, калі мужнеў, як вучоны, я не баюся ска-

заць праўды пра псеўданавуковую дысертацыю Васіленка, які тады прыехаў з Масквы, дзе ў Маскоўскім універсітэце ўзначальваў кафедру літаратурнага ведаў СССР.

Адкрытую мужнасць, лічу я, мне прыйшлося таксама праявіць ужо на шостым дзясцяку майго жыцця, калі быў у дэканам філалагічнага факультэта Белдзяржуніверсітэта. У нас ужо быў пераезд у будынак былой партшколы ўсім факультэтам. Гэта ў цэнтры Мінска. Там мы добра абсталіваліся, абжыліся. І тут пачынаецца гаворка па БТ аб утварэнні вышэйшай школы кіраўніцтва пры прэзідэнце. У той вечар я ўжо ў другі раз пачуў з вуснаў першай асобы пра намеры накіраваць памяшкання былой партшколы. Раніцай — званок, клічуць мяне на рэктарат. Я на той рэктарат не бег, а ляцеў, упэўнены што рэктар адно думае, як і я, пра філфак, пра пагрозу, якая над ім павісла. Аднак парадокс дзясцячаровага рэктарата зусім не ўлічваў сітуацыі, у якую філалагічны факультэт трапляў. Я абуралася, выказаў сваю нязгоду на скліканне Вучонага савета філфака. Рэктар быў нешматслоўны: "Дзействуй!". На дэканце мне даручылі напісаць ліст да прэзідэнта. Чацвёрта сутак у Лабазоўцы пісаў я яго і атрымаў адабрэнне дэканата. Панёс адрасату сам. Адаў у рукі нейкаму маёру. Студэнты філфака гатовы былі выйсці на праспект Скарыны. Я выказаў думку, што не веру, каб які-небудзь амапавец падняў дубіну на студэнт-філалагіна. Успакаяльны ліст з Адміністрацыі прэзідэнта — за подпісам Кашкана — прыйшоў хутка. А каб мы тады не паспяшаліся, філфак, сапраўды, мог бы апынуцца ў мінскім лясным прыгарадзе, а не ў цэнтры сталіцы.

— Алег Антонавіч, гэта вы расказалі пра свае мужныя ўчынкы, але ёсць яшчэ ў чалавека і высакародства. У тлумачальным слоўніку гаворыцца, што высакародны чалавек — гэта чалавек з высокімі маральнымі якасцямі, крышталёна чысты і велікадушны.

— Так, пятаю лічу трыяду высакародства, якое, на маю думку, бывае ў розных іпастасях. Думаю, што ў першым выпадку, пра які я раскажу, ужо смяхотлівае. Бо было так: студэнцкая сесія на завочным аддзяленні, і падыходзіць да мяне, хоць і не блізка, але знаёмы акулярчык, называе прозвішча завочніка (а той быў стараста групы) і просіць паставіць яму... двойку. Да гэтага і пасля гэтага ў мяне такіх просьбаў не бывала. Кажу: "Паглядзім...!". Галоўнае, што той стараста быў вельмі слабым студэнтам-завочнікам і, каб не падкалодна прасьба яго супраціўніка, была б у яго напэўна двойка. Але пасля такой агіднай прасьбы крывадушніка ў мяне рука не паднялася паставіць двойку. Заўдзячна падлюзе я высакароднічаў... І зусім у другой якасці праявіў сваю годнасць, калі пайшло маё ў Слоніме аднакурснікам, без аспірантуры пры кафедры беларускай літаратуры БДУ, без Саюза беларускіх пісьменнікаў, у які я ўступіў у 1960 годзе, без філфака БДУ, дзе я працую з 1954 года, без Нацыянальнай акадэміі навук РБ, членам-карэспандэнтам якой я стаў у 1989 годзе. А ці ж я быў бы такім, якім ёсць, каб не маё навуковае супрацоўніцтва з Енскім універсітэтам імя Шылера, якое пачалося ў 1970 годзе і доўжыцца дасюль, каб не стаў я ў 1995 годзе надзвычайным прафесарам Падляскай акадэміі ў Седльцах?!

Ды ўжо ж, якім я ёсць, ёсць. А застануся перадусім кніжкам сваімі. І я, вядома, шчаслівы, рады, што ў год майго 70-годдзя з'яўляецца сем. Сямерка, відаць, лічба для мяне спрыяльная.

— Дзякуй вам, Алег Антонавіч, за цікавыя жыццёвыя аповед. Хочацца спадзявацца, што і васьмерка для вас будзе спрыяльнай. Здароўя вам і творчага натхнення!

маіх студэнтаў, а перадусім аспірантаў, падрыхтаваных мной кандыдатаў навук (а іх ужо дваццаць), дактароў навук (дактаранты сёння і мая дачка, і мой сын). Ды агалошваю і трыяду сваю шостую — трыяду крыўдаў, бедаў, прапашчасці.

Крыўда першая, яна — нацыянальная, агульнанародная: крыўда за тое, чаму аказалася дзяржаўна незапатрабаванай у Рэспубліцы Беларусь беларуская літаратура? Чаму мова беларуская з высокіх трыбунаў сагнана і з ВНУ выжываецца, у дзіцячых садках не гучыць?..

Крыўда другая, яна — розгаласа агульнаеўрапейскага, усясветнага: ад звыроднага ганьбавання ў РБ дэмакратыі, як дэмакратыі, дэмакратыі, як дэмакратыі, дэмакратыі — заваёва цывілізацыі, сапраўдны пазт не можа не быць дэмакратам.

Трэцяя крыўда мая — больш асабістая, ды адрасна зусім канкрэтная. Спачатку пачуў пра гэта я ва ўніверсітэцкіх кулуарах, а потым тое было агучана на ўсю Беларусь — праз тэле і радыё, праз прэсу: прафесары бяруць узяткі, за паступленне ў ВНУ — пяць тысяч даляраў. І гэта, калі ў БДУ ўжо можна было паступіць на платную форму навучаня з аплатай у год 200-300 даляраў. Які дурань стане даваць камусьці пяць тысяч, калі паступіць, студэнт, вучыцца не прайшоўшы па конкурсе на бюджэтніка, за дваццаць частку таго, што нібы бяруць гэтыя карупцыянеры-універсітэцкія. Якія толькі захады не рабіліся, каб залавіць прафесараў-хабарнікаў! Якіх толькі ўніжэнняў мы, універсітэцкія, не вымушаны былі каўтуць! Белдзяржуніверсітэт, як быў сумленным, сумленным застаўся, і я ганаруся сваім БДУ, і на маіх вачах ён толькі з 1954 года, з якога я ў ім працую. Ды ці хто дзе, калі потым папрасіў прабачэння ў нас, універсітэцкія, што дарма нас падазравалі, дарма сілы трацілі, каб судовыя адкрыцця працэсы пацаць? Не папрасілі прабачэння! Не папрасілі, дык і маўчаць я не ў сіле...

— Вось мы, Алег Антонавіч, дайшлі і да сёмай трыяды. Якая яна — сумная ці радасная?

— Сёмая мая трыяда засціць усе трыяды няўдач, немачы, блізарукасці непавагі да чалавека, інтэлігенцыі, народаў свету, бо гэтая трыяда ўрачыстасці ці самога жыцця, шчасце мець маці і бацьку, жонку і сям'ю, блізкіх і далёкіх продкаў і нашчадкаў. Мая трыяда майго шчаснага лёсу, па-першае, радзіная, сямейная, па-другое, працавітая, натхнёная, па-трэцяе, айчынная, беларуская. Разумею: без бацькоў мяне не было б, але не было б і без Бацькаўшчыны з Ружанскай пушай, Шчарай і Зялёванкай, Дзяржынчанам і Зялёвай. І не было б мяне без БЗШ № 1 горада Слоніма, без усіх маіх аднакурснікаў, без беларускага аддзялення філфака БДУ з усімі маімі аднакурснікамі, без аспірантуры пры кафедры беларускай літаратуры БДУ, без Саюза беларускіх пісьменнікаў, у які я ўступіў у 1960 годзе, без філфака БДУ, дзе я працую з 1954 года, без Нацыянальнай акадэміі навук РБ, членам-карэспандэнтам якой я стаў у 1989 годзе. А ці ж я быў бы такім, якім ёсць, каб не маё навуковае супрацоўніцтва з Енскім універсітэтам імя Шылера, якое пачалося ў 1970 годзе і доўжыцца дасюль, каб не стаў я ў 1995 годзе надзвычайным прафесарам Падляскай акадэміі ў Седльцах?!

Ды ўжо ж, якім я ёсць, ёсць. А застануся перадусім кніжкам сваімі. І я, вядома, шчаслівы, рады, што ў год майго 70-годдзя з'яўляецца сем. Сямерка, відаць, лічба для мяне спрыяльная.

Прыняты ў Саюз беларускіх пісьменнікаў

Мазько Андрэй Іванавіч, 1955 г. н. Аўтар зборніка вершаў "Жыве калодзеж" (Мінск, 1999 г.), друкаваўся ў 2-х калектыўных зборніках паэзіі "Дзядзінец. Паэзія Берасцейшчыны" (Брэст, 1999 г.) і "Добрыя словы кажыце" (Брэст, 2000 г.). Працуе начальнікам упраўлення гарадской гаспадаркі райвыканкама г. Іванава.

Трафімава Таіса Іванаўна, 1955 г. н. Аўтар паэтычных зборнікаў "Нас слова Купалы да творчасці кліча" (1995, Мінск), "Усім хнуса вятрам" (1998, Мінск), "Як зёлкі ад пакут..." (1998, Маладзечна), "Агледзіны" (1998, Мінск). Некаторыя вершы Таісы Трафімавай пакладзены на музыку.

Працуе сацыяльным педагогам у музычным вучылішчы Маладзечна.

Таіса Супрановіч (сапр. Гурко Таіса Іосіфаўна), 1956 г. н. Аўтар кнігі "Мужчыны і жанчыны" (1999, Мінск). Працуе загадчыцай дзіцячай бібліятэкі ў Навагрудку.

Суднік Станіслаў Вацлававіч, 1954 г. н. Аўтар паэтычнага зборніка "Мой Грунвальд" (1999, Ліда), кнігі публіцыстыкі "Шыхтовы статут беларускага войска" (1999, Прыазёрск, Казахстан), "Кароткага расейска-беларускага вайсковага слоўніка" (1993, Мінск), "Расейска-беларускага вайсковага слоўніка" (1997, Мінск). Рэдактар газеты "Наша

слова" і часопіса "Лідскі леталісец".

Прохар Маргарыта Пятроўна, 1979 г. н. Аўтар кнігі прозы "Насустрач сонцу" (2000, Мінск). Студэнтка філалагічнага факультэта БДУ.

Паліканіна Валянціна Пятроўна, 1958 г. н. Аўтар зборніка паэзіі "Найдзіце время для любви" (1998, Мінск) і "Две Музы" (2000, Мінск).

Працуе спецкарэспандэнтам і аглядальнікам аддзела культуры часопіса "Беларусь".

Падліпская Зоя Іванаўна, 1964 г. н. Аўтар зборніка паэзіі "Палон нябесаў" (1998, Мінск), "Нас слова Купалы да творчасці кліча" (1995, Мінск). Працуе настаўніцай беларускай мовы і літаратуры сярэдняй школы № 10 г. Слуцка.

ЛІНІЯ ЖИЦЦЯ

Так звані чалавек разумны з'явіўся не дзе каля 40 тысяч год таму назад. Ад поўнага зліцця з прыродай, бяспрэчнага пакланення яе сілам і законам ён эвалюцыяніраваў да тэзісаў аб тым, што чалавек, гэта вяршыня прыроды, а прырода ніякі "не храм, а майстэрня, і чалавек у ёй работнік". Агрэсіўнае пакаленне матэрыялістаў пад прыкрыццем агульначалавечага шчасця стварыла драпежнае спажывецкае грамадства.

У свеце ёсць шмат прыемных, спакуслівых рэчаў. Але па разумелых прычынах на ўсіх іх не хапае, ды і хапіць не можа. А хочацца. Няўстрымная прагнасць да спажывання прыемнасці стала дамінантай гістарычнага развіцця чалавечага грамадства і галоўнай рухаючай сілай усіх канфліктаў.

Тэхнічны ўдасканаленні на шляху здабывання матэрыяльных даброт прывялі да глабальнага канфлікту: канфлікту паміж чалавекам і прыродай.

Знікнуць пчолы — загінуць людзі

ЭКАЛАГІЧНЫЯ, ФІЗІЯЛАГІЧНЫЯ, ПСІХАСАЦЫЯЛЬНЫЯ АСПЕКТЫ

Чалавек — прадукт прыроднага ландшафту, і сам знешнім выглядам і стэрэатыпам паводзін адпавядаў ландшафту. Сёння спрабе самастойна вырашчыць, які ландшафт умасціць у сябе, а з якога зрабіць прамысловую зону. Прамысловая зона, тэхнагенны асяродак — гэтыя паняцці так трывала ўвайшлі ў наша жыццё, што мы ўжо і не задумваемся аб іх чалавекіператваральным уздзеянні. Парушыўшы натуральную плынь працэсаў у жывой прыродзе, людзі гвалтоўна ў яе ўварваліся. Гвалтаванне прыроды, якая вызначае паводзіны чалавека, выклікае рэакцыю помсты. "Не смеіце навесці слова пакрыўдзіць Маці-прыроду!" — забыццё гэтага духоўнага завяшчання славян-язычнікаў у сёння на дорага абыходзіцца, а абыдзеца яшчэ даражэй.

Помніце, выгнаўшы з раю і асуджэнню на здабыванне хлеба надзеянага ў поце твару папярэднічала паспытанне забароненага плода. З таго часу, калі Творца пайшоў на эксперымент і прапанаваў чалавеку свабодны выбар у пазнанні добра і зла. Д'ябал атрымаў вялікую сілу. Вялікую настолькі, што светаўладкаванне і сам чалавек перасталі адпавядаць Боскай Задуме. Свет напоўніўся злбай, нянавісцю, зайздрасцю, драпежніцтвам, хваробамі, пакутамі. Жорсткаму вынішчэнню падвяргаецца наваколнае асяроддзе. Знішчэнне лясоў, з'яўляючыся глыбы, скарачэнне запасаў падземных вод, забруджванне падземных рэк, разбурэнне аэравага слою, атручэнне паветранага басейна, зніжэнне ўрадлівасці глебы, наступленне пустынь — усё гэта сёння рэальнасць. І рэальнасць гэта можа раптоўна абарвацца ў выніку якой-небудзь тэхналагічнай катастрофы. У поўны рост паўстае праблема выжывання сусветнай супольнасці. Наступіла тая мяжа, за якой ужо недапушчальна спавядаць ідэалогію спажывання, саперніцтва, драпежнага стаўлення да рэсурсаў. Ідэалогія разбурэння мае вострую патрэбу ў замене на ідэалогію выжывання. І такой ідэалогіяй можа і павінна стаць ідэя гарманізацыі адносін чалавека і прыроды.

Ці ёсць ратунак, ці можна прывесці наваколнае прыроду ў адпаведнасць Боскай Задуме? Так, можна, але для гэтага нам трэба самі сябе прывесці ў адпаведнасць Боскай Задуме. Якім чынам?

Сёння ўжо добра відно, што з Боскага эксперыменту свабоды выбару добра і зла атрымалася суцэльнае расчараванне. Д'ябал парушыў парадак рэчаў, вызначаных Творцам. Адзінае ацалела ад яго тленнага ўплыву, устаяла ў спакусах і захавала першапачатковую праграму і прызначэнне існавання. Гэта адзінае — пчала. Творца абярог пчалу ад уздзеяння Д'ябла дзеля таго, каб чалавек, слабы ў свядомым волевыяўленні, заўсёды меў перад вачыма прыклад адпаведнасці задуме. У гэтым шанца на выратаванне, на выкананне чалавецтвам задач Сусветнай эвалюцыі.

Унікальнасць, выключнасць пчолы была заўважана даўно. Нездарма яна шматразова ўпамінаецца ў кнізе кніг — Бібліі. Сёння, калі пагроза знішчэння чалавецтва недалёка да ўвасаблення, роля і значэнне пчолы набывае асаблівае гучанне. "Знікнуць пчо-

лы — згіне людства" — гэты лозунг на галоўным корпусе інстытута пчальства імя П. Пракаповіча ў Кіеве не плод рамантычнай фантазіі, а навуковы вывад. Нічым іншым, як прызначанай Богам выратавальніцкай місіяй, нельга вытлумачыць легендарную таямнічасць гэтага насякомага.

Пчолы — адна з самых вялікіх загадак сярод усіх жывых істот, якія насяляюць Зямлю. Яны з'явіліся на свет нашмат раней чалавека. Больш як 80 мільёнаў гадоў налічвае зямное існаванне пчалы. Палеантолагі ўстанавілі, што сённяшнія пчолы прадстаўлены ў тым жа выглядзе, у якім яны знаходзіліся 40 мільёнаў гадоў назад. Такія ўстойлівасць віду не можа не здзіўляць і не выклікаць несупыннага навуковага інтарэсу. Праблема дэградацыі, біялагічных мутацый розных відаў жывёл і, першую чаргу, чалавека набывае зусім рэальную пагрозу існаванню сённяшняй цывілізацыі.

Наўрад ці хто аспрэчыць: сацыяльныя, фізічныя, духоўна-псіхічныя кампаненты

візіту гэтай маленькай гасці расліна можа даць паўнаважны плод, здольны прадудыраваць здаровае патомства. На ўсіх поўных падставах пчала лічыцца захавальніцай лесу. Калі ўзяць да ўвагі так званую харчовую бяспеку чалавецтва, дык мяркуецца, што 30 працэнтаў усіх прадуктаў харчавання ў свеце атрымліваецца пры дапамозе пчол. Ураджайнасць жа сельскагаспадарчых культур пасля пчолапылення павышаецца на 30—60 працэнтаў.

Нашы далёкія продкі ведалі і разумелі ролю пчалы. У "Рускай Праудзе" Яраслава Мудрага некалькі артыкулаў было прысвечана бортніцтву.

Велізарнейшай разнастайнасцю вышэйшых кветкавых раслін мы абавязаны насякомым — апыляльнікам, перш за ўсё пчолам. Пастаянная іх узаемазвязь са светам кветкавых, бяспрэчна, прыводзіла ў ходзе эвалюцыі да захавання, удасканалвання і з'яўлення новых форм. У гэтым гістарычна сутнасць меданосных пчол у прыродзе, іх

біясферныя задачы. Не дарэмна пчол называюць крылатымі селекцынерамі. Неацэнная іх дапамога ва ўдасканалванні гатункаў плодowych, ягадных, маслічных, крупных сельскагаспадарчых культур і ў атрыманні высокаўраджайных гібридаў.

Аспект фізіялагічны. Пра культуру харчавання сучаснага чалавека напісана і гаворыцца шмат. З пункту гледжання сучасных навуковых поглядаў на фізіялагічныя магчымасці арганізма і агульнапрынятыя нормы і патрабаванні да збалансаванага харчавання дыеталогіі дастаткова шмат прапановаўецца метады і рэкамендацыі рознага накірунку, прычым часам прама супрацьлеглага зместу — ад уяўлення элементаў галадання, умеранасці ва ўжыванні ежы да поўнага адмаўлення розных дыет, якія арыентуюць усё падазд, што хочацца арганізму.

"Ежа павінна быць лекамі, а лекі — ежай". Гэта, безумоўна, справядлівая формула здароўя стала расховай фразой. Аднак на практыцы амаль не прапановаўецца метады, якія б абіраўліся на веды чалавечага эвалюцыйнага развіцця ў адзінай прыроднай сістэме, матэрыі праўленай і матэрыі непраўленай — духоўнай, г. зн., якія разглядаюць чалавека як вышэйшую арганізаваную матэрыяльную самарэгулюемую біялагічную сістэму, надзеленую розумам. Менавіта розум прыводзіць у гарманічнае адзінства Дух і Цела.

Сучаснай фізіялогіяй і біялогіяй дэталева вывучаны механізмы абмену рэчываў. Асноўнапачатковай, непарушнай працэсы ў абмежаваным арганізме чалавека, сучасныя фізіялогія і дыеталогія павінны не раздзяляць, а аб'ядноўваць у адзінае паняцце аб складанай біяэнергетычнай структуры чалавека. Тады становіцца зразумелым, што страўнік — гэта рэактар, і што мы ў яго накладзем, тое і атрымаем. Пакладзем штучныя (эрац) харчовыя кампазіцыі, зменім энергетычную аснову клеткі, атрымаем рост клетак, неўласцівыя абменнае працэсу тканак, парушым жыццязабеспячэнне, і гэта прывядзе да хвароб. І наадварот — паўнацэнныя, жывыя прадукты створаць гармонію ўнутрыклетачных проці-духоўных працэсаў.

Вельмі яскравым прыкладам разбуральнага ўздзеяння на арганізм з'яўляецца цукар. Гэта складаная кампазіцыя поліцукраў — на 99,9 працэнта сахароза. Такого рэчыва ў прыродзе не існуе. Каб расшчапіць і засвоіць сахарозу, арганізм затрачвае запашаныя ў рэзерве рэчывы. Але арганізму гэты рэзерв таксама патрэбны, таму адбываюцца перакосы ў размеркаванні тых або іншых рэчываў, якія прымаюць удзел у працэсах абмену і сінтэзу. Адбываюцца пэўныя збоі ў рабоце арганізма. Пчолы, якія ўдзельнічалі ў перапрацоўцы цукравага сіропу, жывуць нашмат менш, чым тыя, якія ў гэтай рабоце не ўдзельнічалі.

Такім чынам, працэс забеспячэння фізіялагічнага існавання чалавечага арганізма складаецца з уводу энергетычных рэчываў (тлушчы, бялкі, вугляводы) і далейшай рэгуляцыі іх размеркавання па тканках. Ролю такіх рэгулятару-размеркавальнікаў адыгрываюць мікраэлементы ў сукупнасці з вітамінамі і амінакіслотамі. Арганізм чалавека атрымлі-

вае мікраэлементы з прадуктаў харчавання і вады. Вядома, што ў арганізме чалавека мікраэлементы запашваюцца выбірліва ў розных органах: цынк — пераважна ў палавых залозах, гліофазе, падстраўнікавай залозе; ёд — у шчытападобнай залозе; медзь — у печані і косным мозгу; кадмій і малібдэн — у нырках; нікель — у падстраўнікавай залозе; ліцій — у лёгкіх; стронцый — у касцях; хром, марганец — у гіпофізе.

Біялагічная актыўнасць многіх мікраэлементу звязана з тым, што яны ўступаюць ва ўзаемадзеянне з ферментамі і вітамінамі.

Шэраг захворванняў печані, гіпертанічная хвароба, глаўкома прыводзяць да парушэння абмену кобальту, якія ўзмоцнена выводзіцца праз кішэчнік і мочавыводзячыя шляхі.

З гэтых прыкладаў мы бачым, што наўнасць мікраэлементу, вітамінаў, амінакіслот, ферментаў у арганізме чалавека знаходзіцца ў строгах судносінах адно да другога. Любое парушэнне гэтых фізіялагічных судносінах выклікае захворванне. Відавочна і тое, што такое мноства ўзаемадзеянняў і ўзаемапрапорцый падтрымліваць штучна практычна немагчыма. Перадазіроўка аднаго вітаміна, напрыклад, выклікае нейтралізацыю дзеяння другога. І так па ўсім ланцугу.

Мы мусім пагадзіцца, што пасыл аб тым, што чалавек — гэта самарэгулюемая біялагічная сістэма, надзеленая розумам, верны. І для гэтай самарэгулюемай сістэмы Прырода прадугледзела гэтую ж універсальную ежу. Гэта мед і другія прадукты пчальства.

Мед — гэта незаменны прадукт для аздараўлення чалавека, бо ён утрымлівае да 455 розных жыццёва неабходных для чалавека рэчываў і злучэнняў. І самае галоўнае: хімічны састаў меду вельмі блізкі па саставе да крыві чалавека. Мікраэлементы ў медзе знаходзяцца ў той жа канцэнтрацыі, што і ў крыві чалавека. Людзі даўно заўважылі і з поспехам выкарыстоўваюць фармакалагічныя, імунабіялагічныя, антыбактэрыяльныя, супрацьмікробныя, кансервуючыя, антыалергічныя ўласцівасці меду.

Устаноўлены цікавы факт. Мед у вострым перыядзе чарнобыльскай аварыі ў 75 разоў быў менш заражаны радыёнуклідамі, чым перга і праполіс. Рабочыя пчолы ачышчаліся ад радыёнуклідаў.

Вельмі высокая энергетычная каштоўнасць меду, як прадуктаў харчавання. 100 грамаў меду ўтрымлівае 308 кікалорый, ялавчына — 164, мяса трусой — 199, свініна — 355 кікалорый. Арганізм чалавека парознаму засвойвае харчовыя прадукты — мяса — на 95%, яйкі — 95,5%, чорны хлеб — 85%, белы хлеб — 96%, малако — 91%, бульба — 89%, а пчаліны мед засвойваецца поўнасцю, без астачы, на ўсё 100%.

Другі ўнікальны прадукт пчальства — матачнае малачко. Пчальроў з часоў Арыстоцеля цікавіла пытанне, чаму пчаліная матка, якая выйшла з такога ж яйка, які ўсе пчолы, амаль у два разы даўжэй і цяжэй рабочай пчалы, у суткі можа адкладваць як столькі, колькі важыць сама і жыве каля 6 гадоў, у той час калі рабочыя пчолы толькі 30-40 дзён.

Разгадаць тайну дапамаглі поспехі сучаснай хіміі. Матачнае малачко — вельмі пажыўнае рэчыва. Яно багатае бялкамі, тлушчамі, вітамінамі, мікраэлементамі, ферментамі. У матачным малачку выяўлены гармон, які актывізуе функцыі палавых залоз, нуклеінавыя кіслоты РНК і ДНК. Матачнае малачко ўтрымлівае 15 мікраэлементаў.

Пчолы кормяць лічынак матачным малачком на працягу трох сутак. За гэты час іх вага павялічваецца ў 250 разоў, за шэсць дзён вага лічыны ўзрастае ў 1500 разоў. Матка, якая спажывае толькі матачнае малачко, дасягае спеласці на 5 дзён раней рабочых пчол. На аснове гэтых фактаў матачнае малачко можна лічыць проста цудаздзейным. Рэчывы, якія ўтрымліваюцца ў гэтым прадукце, з'яўляюцца прычынай розніцы ў развіцці, працягласці жыцця і пладавітасці паміж маткай і рабочымі пчоламі. У біялогіі і медыцыне няма іншага рэчыва, якое аказвала б падобныя эфекты на развіццё, працягласць жыцця і працягванне роду.

Праполіс — прадукт пчальства расліннага паходжання. Гэта настолькі складанае, з вельмі шырокім спектрам дзеяння рэчыва, што да гэтага часу не ўсе хімічныя злучэнні, якія ў ім знаходзяцца, ідэнтыфікаваны. Поўная хімічная формула праполісу пакуль не разгадана. Існуюць розныя пункты гледжання на паходжанне тэрміна "праполіс". Згодна адной версіі, назва складаецца з двух грэчаскіх слоў: "про" (у значэнні — перад, уперадзе), і "поліс" (горад), што азначае сістэму абароны, умацаванне пчоламі свайго горада — вуліцы. Па другой версіі, гэты тэрмін пайшоў ад лацінскага слова "прополеспо" (задзелваць, замазваць, гладзіць, шліфаваць). Трэба сказаць, што ў жыцці пчалінай сям'і тлумачэнне абодвух гэтых тэрмінаў знаходзіць пацвярджэнне. Функцыянальнае прызначэнне праполісу па-першае сапраўды літаральна замазваць шчыліны, па-другое — знішчаць усе хваробатворныя бактэрыі, вірусы, грыбкі, мікраарганізмы, якія могуць пранікнуць у вуліцы. Дзэінфіцыруючая, бактэрыцыдная, анестэзіруючая, імунастимулюючая ўласцівасці праполісу на самай справе не маюць аналагаў. Праведзеныя даследаванні паказалі: бактэрыцыднае ўздзеянне праполісу пераўзыходзіць у шэрагу выпадкаў ўздзеянне розных відаў антыбіётыкаў. Прычым, многія ўзбуджальнікі хвароб маюць уласцівасць прыстасоўвацца да антыбіётыкаў, а вось прыстасоўвацца да праполісу ім не выпадае. Да таго ж, антыбіётыкі разбураюць імунную сістэму, праполіс — стымулюе.

(Працяг на стар. 12, 15)

ВІШНЕМ!

Між вечнасцю і журбай...

Алег Лойка — 70

Часопіс "Маладосць" і сёлета працягвае добрую традыцыю — творы лепшых сваіх аўтараў выпускае асобнымі зборнікамі. Дачакаўся сваёй першай кнігі і паэт Мікола Ждановіч — яна стала другой за гэты год у "Бібліятэцы часопіса...". А перад гэтым М. Ждановіч друкаваўся ў той жа "Маладосці", а таксама ў часопісе "Беларусь", у рэспубліканскіх газетах і калектывных зборніках "Маладыя галасы" і "Магістраль". Нарадзіўся ў 1957 годзе ў вёсцы Селішча Асіповіцкага раёна. Скончыў філфак Мінскага педагагічнага інстытута і факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Працаваў у нараўлянскай раённай газеце "Прыпяцкая прада", з'яўляўся ўласным карэспандэнтам "Гомельскай праўды", быў галоўным рэдактарам раённай газеты "Добрушскі край", цяпер працуе ў рэдакцыі "Гомельскай праўды". Як бачым, чалавек не такі і малады. Прынамсі, узрост "велікаваты" для аўтара першай кнігі паэзіі. Але гэта адзін з выпадкаў, калі не ва ўзросце справа, а ў жаданні (і ўменні) глядзець на навакольны свет вачыма паэта, адчуваючы ў кожным імгненні прысутнасць паэзіі і хараша перадаваць гэта. М. Ждановіч здатны ствараць насычаныя вобразнай напоўненасцю малюнкi, як у вершы "Вяснавое", якім, думаецца, невыпадкова кніжка адкрываецца, бо калі ідзеш на сустрэчу з чытачом, тым больш на першую, адразу хочацца падацца з лепшага боку, асабліва, калі гэта зрабіць не так і цяжка:

*Тварэннем майстра старажытнай
готыкі
Плывуць аблогі — пілігрымы вечныя,
На вербалогах зажаўцаі коікі
Птушынымі канцэртамі прывечаны,
Я назіраю,
як усё жывое
Страсае мрой сну і небяцы.
Святлоінае і — разам — дарагое
Зямлі адухаўленне і жыцця.
На шыбах — сонца залацісты танец,
З'яўленне новага —
куды б я ні ішоў.
Вясня іграе свой вясёлы танец
На клавішах празрыстых ледзяшоў.*

Але ў М. Ждановіча вершаў, вартых увагі, нямала, таму ён дазволіў сабе асобныя з іх змясціць ці не ў самым канцы кнігі, хоць, пры жаданні, мог бы прананаваць і раней. Узяць хоць бы заключны — "Чорнае кацяня". Верш атрымаўся надзіва чалавечным, з той спагадай да "братоў нашых меншых", якая можа праявіцца ў душы толькі таго, хто не на словах, а ў душы пранікаецца цеплынёй да ўсяго жывога, у каго нізкі баявы парог:

*Ах, гэты чорны камячок
На палатне зімовым, белым,
Безабаронны, як шпачок,
З паглядам боязна-нясмелым.
Малы асколак чачы,
Вузельчык і цяпла, і нерваў,
Ну, чым табе дапамагчы
У свеце, поўным недаверу?*

У малым М. Ждановічу заўсёды бачыцца вялікае, адсюль і адпаведная напоўненасць радка. Як і ў гэтым безыменным вершы: "Я мову адкрываю, як Сусвет, як свет прыгожы, непаўторны самы. Цнатлівы ён, як белы першачвет, Як немаўляткам сказанае "мама". У кожным дрэве тоіцца сакрэт, У песні перапелчынай, у жыцце... Я мову адкрываю, як Сусвет, і радуся кожнаму адкрыццю". Не абыходзіць увагай паэт і чарнобыльскую зону. Да гэтай страшнай трагедыі ў яго сваё стаўленне. Да яе ён мог адчуць усю вабнасць мясцін, што сталі сёння прычарнобыльскай зонай ("Нароўлі"). Таму з'яўляюцца з-пад пера радкі, бескампрамісныя ў сваёй сутнасці:

*То казалі: "Усе — пад Богам мы",
Сёння кажам: "Усе — пад атамам".
"Свята першага Снегу" радуе,
што на сустрэчу з чытачом прыйшоў
яшчэ адзін цікавы паэт.*

Міхась ГЕНЬКА

Творчасць Алега Лойкі ў беларускай літаратуры вылучаецца шырокім жанравым і тэматычным дыяпазінам зробленага ў галіне паэзіі, прозы, навукі. Яна як бы выпраменьвае магчымасці і здзяйсненні свядомага працалюбства на нацыянальнай ніве, дзе распачатае патрабуе і пашырэння, і паглыблення. Багаты творчы плён пісьменніка складаюць больш за трыццаць паэтычных зборнікаў, два раманы, больш дзесятка літаратуразнаўчых прац, шматлікія пераклады, артыкулы, рэцэнзіі, эсы.

Мастакоўская шчодрасць Алега Лойкі ў многім мае карані ў дзяцінстве, дзе шчасна спалучыліся і светлая, сямейная гармонія з багатай паэтычнай атмасферай, і шматфарбнае наваколле роднага Слоніма, і шанцаванне на добрычліўцаў і настаўнікаў. Адсюль, відаць, бярэ вытокі тая прамыная, душэўная светласць і дабрыйна лірычнага героя А. Лойкі, яго вера ў чалавека, захопленне прыгажосцю, рамантычна-ўзнёслае як бы заўсёды радаснае светабачанне, яго грамадзянская актыўнасць. Недарэмна ж сам паэт у трыпціху "Роднае" пісаў: "Усё ж, мне здаецца што і само месца, дзе чалавек нарадзіўся, вырас, чымсьці — ды якое там "чымсьці"?! — усім светам, якім і ёсць напачатку для чалавека месца яго нараджэння, — уваходзіць у чалавека, творыць яго і, вядома ж, па-свойму ўпрыгожвае, бо ў святле нашых душ — святло блакіту і яснага сонейка, што зазірала ў матчыны вокны".

Нарадзіўся Алег Лойка 1 мая 1931 г. у горадзе Слоніме Гродзенскай вобласці ў сям'і фельчара. "Мае першыя святло, прастор і любоў — Слонім", — зазначае сам паэт. Чынны ўдзел у выхаванні будучага паэта прыняў дзед па бацьку — Цімох, які быў славутым у шчараўскіх ваколіцах знахарам, што ўмеў "загаварыць" словам людскі хваробы. Маці Марыя Івануна любіла літаратуру, вусна-паэтычнае слова. Яшчэ ў дзяцінстве будучы пісьменнік пазнаёміўся з песнямі М. Забэйды-Суміцкага, пласцінка якога мог слухаць дома. Нацыянальнаму накірунку ў паэтычным выхаванні спрыяў той факт, што шчытак з першымі вершамі з дапамогай маці трапіў да Сяргея Новіка-Піюна, які аддаў іх у "Баранавіцкую газету". Верш пад назвай "Восень" і быў там надрукаваны ў 1943 годзе. Шанцавала Алегу Лойку і на школьных настаўнікаў. Светлым успамінам засталіся ўрокі па літаратуры настаўнікаў Л. Сенчыка, М. Казачкова, М. Астроўскага.

Мусіць, так і трэба, каб у багатым на канчатковы плён творчым жыцці супалі спрыяльныя акалічнасці — абставіны і сустрэчы з людзьмі, што станюча ўплываюць на пісьменніцкі лёс. Шырока прасяг паэзіі, прозы, літаратуразнаўства, што адкрыўся і быў засвоены А. Лойкам, тлумачыцца і гістарычнай падзеяй уз'яднання ў верасні 1939 г. Усходняй і Заходняй Беларусі, і вучобай напачатку студэнтам, а пазней і аспірантам на філалагічным факультэце БДУ імя У. І. Леніна, і творчай падтрымкай М. Аўрамчыкам, У. Дамашэвічам, Ю. Пшырковым.

Паэтычным дэбютам у рэспубліканскім друку стала надрукаванне верша "Святочным ранкам" 1 мая 1951 г. у газеце "Літаратура і мастацтва". Ужо ў першых паэтычных кнігах "На юначым шляху" (1959), "Задуменныя пралескі" (1961), "Дарогі і летыценне" (1963), "Блакітнае азерца" (1965) выявіліся шчырасць і непасрэднасць паучыцца, прастата думкі, схільнасць да выкарыстання ў сваёй творчасці народных паэтычных форм і вобразаў.

У пасляваеннае дзесяцігоддзе паэт разам з народам радзецца пераможнаму канцу вайны ("Пралескі ў акапах", "І тосты і песні ўсе мае за вас", "Квітней, зямля!", "Каля вёскі Папары"). Яшчэ няма вастрывы адчування, калі далёка не заўсёды чалавек мог выйсці героем з драматычных абставін вайны. Услаўляючы "дзязюкоў надзейныя мазалістыя рукі", Алег Лойка як бы не заўважае, што да гэтага часу яны усё яшчэ "у гімнасцёрцы летам і зімой", "у шапцы выцівілай, як свет староі". Адсюль наўрад ці прысутнічае "урачыстасць" у абаронцы народа ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў у паўсядзённым жыцці, хаця даводзіцца яму працаваць "не ведаючы стомы і дакукі" ("І тосты і песні ўсе мае за вас").

Для паэта Алега Лойкі вобраз маці-Радзімы нязменна асацыіруецца з роднай маці, краявідамі дзяцінства, з адказнасцю за лёс усяго жывога. Усё сапраўднае нараджаецца ў яго творчасці з асабіста перажытага, асабіста перадуманага. Не дзіва, што менавіта ў А. Лойкі мог нарадзіцца такі шыры гімн жыццю, беларускай прыродзе, чалавеку стваральнай працы, як паэма "Лясная песня". Крытыка аднадушна высокая ацаніла паэму, убачыла ў ёй парог, за якім бачыцца паэтычная сталасць Алега Лойкі. Кожны радок паэмы — дакладны, важкі. Ён напісаны на адным дыханні выказаць даўно вынашанае паучыцца любові да роднай стараны, калі паучыцца гэта змястоўна напоўненае веданнем гісторыі краю, шчымыласцю вымушанай ростані на працяглы час, сы-

ноўнім жаданнем упрыгожыць родныя мясціны. Яно прачытваецца, прабіваецца з глыбіні паэтавага сэрца, якое нібы крыніца мкне паведаміць:

*Шчаслівы я хоць на дзень адзіны
І зноў іх чуць, зноў родныя мясціны
Не ў памяці мірожлівай насіць,
Не па начах у снах кароткіх сніць,
А бачыць іх, каб імі любаваліца,
Ад шчасця хваляюцца, задыхацца
Паслухай, сэрца, сэрца, не змаўчы,
Ты мне павінна сёння памагчы:
Дай слова, каб цябе раскрываў я мог,
Дай рытм мне свой, вось гэты,
незапашны,*

*Якім вітаеш ты бацькоўскі дом мой,
Той, што відзён мне быў
З усіх зямных дарог!..*

Грамадзянская палкасць аўтара паэмы бачыцца ў кантэксце нацыянальнай паэзіі. Прыкладна ў той жа час Алег Лойка даследаваў творчасць Якуба Коласа. Вынікам стала кніга "Новая зямля" Якуба Коласа. Вытокі, веліч, хараство" (1961). А таксама апалітычна прачытаў творы беларускай літаратуры поруч з польскай. У 1963 г. з друку выйшла новая манаграфія "Беларуска-польскія літаратурныя ўзаемаствязы ў XIX ст."

Праблемы зямлі і волі, што так магутна паўставалі ў паэме "Новая зямля" Якуба Коласа, у гісторыі Беларусі і беларусаў нечакана набылі іншы змест. Услед за класікам А. Лойка працягвае бачыць так званую "эвалюцыю" традыцыйных праблем беларускай нацыі. Пачатковы апафеоз зямельнаму пытанню вуснамі героя дзядзькі Мішы (нават імя пераклікаецца з Міхам — героем паэмы "Новая зямля" (з паэмы "Хаты пад чарапіцаю"):

*Зямля!
Яе трэба любіць, даглядаць,
І двойчы і тройчы яна зможа даць!..
О! Як мы любілі калісьці яе,
Як празнулі ўзяць яе ў рукі свае*

абарочваецца пытаннем да паэта-падарожніка:

*Мяне шчэ турбуе бяда во якая, —
Са мною тут дзядзька бяседа ўшчынае, —
Вучоны таварыш ты, дак, можа знаеш,
Моладзь чаму ад зямелькі ўйкае?..
Адно адпуская ўцячэ ўся чыста!..
Чаму? Бо не чуць любві да зямлі,
Адоі яе ў іх ці вы не далі?!*

Адказ заводзіць суразмоўцаў у тупіковую сітуацыю, з якой ні герой ні аўтар паэмы не бачыць выхаду ў 60-я гады. Бо ад прапановы настаўнікам вучыць любві да зямлі, што "без любві на расце ні ў хаце дзіця, ні зерне ў раллі" мала надзеі на адраджэнне былых ўзаемастасункаў чалавека з зямлёй, на адраджэнне яе гаспадароў.

Тое, што ў асобе А. Лойкі чытач мае і паэта, і даследчыка літаратуры, — адна з прычын наватарства пісьменніка, шматлікіх творчых пошукаў. У сённяшняй беларускай паэзіі Алег Лойка вядомы і як аўтар балад. Амаль ва ўсіх зборніках яго паэзіі адметнае месца займае жанр балады. Відаць, прыхільнасць творцы тлумачыцца ў пэўнай ступені рамантычнай прыўзнятасцю мыслення, гераічным пафасам, якіх і патрабуе баладна-я форма.

У лепшых творах А. Лойка падымаецца да шчымыла-ўзнёслага апявання подзвігу герояў, знаходзіць канкрэтны характэрны дэталь, якія садзейнічаюць нараджэнню мастацкага вобраза. "Балада пра белянкія чаравічкі" распавядае як бацька ажыццявіў мару дачушчы "купіў ёй" чаравікі белага святочнага колеру":

*Колькі было ў яе шчасця!..
Колькі было пацехі!..
Гойсаў на Старым Мясце
Стук чаравічкаў рэхам*

Фашысты прыходзяць у Варшаву, і малая стала ахвярай Асвенціма. Лірычны герой балады са скрухай і болам гаворыць:

*Белянкія чаравічкі
Смуткам цвітуць незабудкі
Маўчыць Асвенцім трагічны
Рыжаю грудай абутку.*

*Стаю перад ёю,
Грудзі
Немым сціскае клічам:
Глядзяць на мяне з той груды
Два белянкія чаравічкі*

Белянкія чаравічкі — сімвал забітага дзяцінства, гвалту над будучыняй. У А. Лойкі баладны жанр цесна павязаны з гісторыяй народа, яго культурай. Можна прыгадаць балады "Каб не плакалі кані", "Балада васьмікоў", "Балада пра Філіповіча". Таму лагічным стала нараджэнне цыкла "Продкі" ў зборніку "Паучыцца" (1976).

Напружаны, драматычны сюжэт, так характэрны для баладнага жанру ў Алега Лойкі як бы ўраўнаважваецца лірычнай роздумнасцю, поўнай шырага паучыцца, любоўю паэта да ўсіх праюў жыцця. Так, своеасаблівы паэтычны маніфест Кірыла Тураўскага ("Лямантэвіі Кірыла Тураўскага") адначас-

на становіцца сродкам і мэтай творчасці паэта Алега Лойкі:

*Толькі тая песня песняў стане,
З радасцю зліецца са сэрца,
Калі словы ў роснае святанне
Выйдуць, як заі да ручаёў.*

*Толькі тая песня песняў стане
Пад блакітам звонкім жаўрука,
Калі словы ў шчырым хваляванні
Стомленая прыгарне рука.*

*Толькі тая песня стане цудам,
Зоркай узгарыцца з-пад раллі,
Калі праўду залатою грудай
Выкаціць на самы край зямлі!..*

Бясспрэчна, сталасць паэтычнага майстэрства нацыянальнай літаратуры ў многім вымяраецца наяўнасцю ў ёй высока-мастацкіх паэм. Таму, зразумела, чаму літаратуразнаўца А. Лойка, даследуючы беларускую паэзію пачатку XX стагоддзя, у раздзеле "Пошукі паэмы" слухна сцвярджае: "Не суб'ектыўная прыхамаць кіравала беларускімі паэтамі на пачатку XX стагоддзя, калі яны браліся за стварэнне паэм. Проста прабіў час гістарычнага, эпічнага самапазнання і для беларусаў... Слова было за паэмай, драматургіяй, прозай. Рух насустрач нацыянальнаму эпасу быў заканамернасцю".

Відаць, недзе і творчасць асобнага творцы "паскоранні" тэмпам праходзіць гэты шлях. У паэзіі А. Лойкі жыва струменіць захопленне звычайным, штодзённым, проста радасцю ад судакранання з цудам жыцця. Увогуле, як слухна заўважыў М. Ароўка, паэт Лойка "менш схільны да ўвадзнення адкрыта сацыяльнай праблематыкі". Дабрата, шчырасць лірычнага героя, аптымістычнае стаўленне да жыцця найбольшае мастацкае ўвасабленне знаходзяць у паэмах з моцным лірычна-паучыцёвым струменем, шырока разгорнутым у часе сюжэтам, паэмах-споведзях па форме. Шчырае патрыятычнае паучыцца, рамантычнае ўлюбённасць у розныя мясціны нараджаюць такія паэмы высокага эстэтычнага гатунку, як "Лясная песня", "Лясун". Часам жа бракуе гарманічнай суладнасці для нараджэння мастацкага "ледзь-ледзь", калі лірычны герой паэмы вымушаны жыць па законах даследчыцкага таленту А. Лойкі. У драматызаванай паэме пра Янку Купалу "Песняў толькі на свеце жыві я...", моцнай традыцыямі народна-песеннай эстэтыкі, разгадкай феномена Купалы праз фальклорныя вытокі ягонага творчасці, Лойка-аналітык часам "дапамагае" лірычнаму герою, быццам не давярае апошняму пранікнуць у духоўны свет і Маці Купалы, ды і самога Янкі Купалы. Такое адчуванне, што Алег Лойка паставіў праблему, узв'яз мастацкія задачы як бы "навыраст". Паэму складаюць дзве плыні: свет герояў-зданяў творчасці Купалы і свет самога паэта-творцы. Паэма А. Лойкі знаходзіцца ў пошуку. За гэта гавораць і яго сатырычная паэма "Міпана", і паэма-ода каханню "Мрэйка", і паэмы гістарычнай тэматыкі "Агонь і снег", "Белая Вежа".

У асобе паэта Алега Лойкі ў добраай згодзе жыве Алег Антонавіч Лойка — прафесар — філолаг БДУ, апантаны выхавалец паэтычных, навуковых і настаўніцкіх талентаў. Такая адметнасць паэзіі А. Лойкі, як спявадальна шчырасць, умельства стварыць побытавы малюнак, здольнасць да непасрэднасці перажыванняў, спрыяе творчасці для дзяцей. Дзіцячая паэзія Алега Лойкі — поўная светлых захапленняў, багатых паучыцца, радасці жыцця. Займальны цікавы сюжэт ляжыць у яе аснове. Кнігі "Дзе хто на-чэ?" (1977) і "Пра дзеда Аяі і бабу Оёй" (1984) карыстаюцца вялікім популярам у маленкага чытача. Вершы для дзяцей, што ўваходзяць у цыкл "Скрыжаль першага промяня" маюць трывалую народную аснову, моцную павязь з фальклорам, сведчаць пра тонкае адчуванне духоўных патрэб маленкага чалавека. Так, у вершы "Зубры" пісьмен-

нік стварае маляўнічы пейзаж, дзе жывуць загадкавыя казачныя жывёлы, што выступаюць сімвалам магутнасці беларускай нацыі.

Ноч. Зіма. Завейна. Снежна.
Ані зорачкі ўгары.
У калматай Бежавежы
Сняць пра Афрыку зубры.

Паэт верыць у гукавую і стваральную ролю першага промяня пры пачатках жыцця, калі промень будзе поўны светлай паэзіі. Услед за А. Лойкам перажываем, каб чырыканне верабейчыка не перашкодзіла сну маленькай дзяўчынкі ("Верабейчык"), каб навалінічны дождж напай лясавыя расліны ("Пасля навалініцы"), або каб удалай была першая рыбалка Тоні ("Вельмі ж любіць Тоню дзед...").

"Слабасць" паэта, калі прама паэтызацыя прадметаў і з'яў жыцця часам пераходзіць у ідылічнае замілаванне светам і людзьмі якраз спрыяе выразнаму абліччу яго пейзажнай і інтымнай паэзіі. Каханне — адно з тых пачуццяў, якое найбольш прагне ідэальнага. Любоўная лірыка Алега Лойкі — цнатлівая, задумлівая. У ёй адчуваецца знітанасць з фальклорнымі асновамі, з традыцыйнай класічнай нацыянальнай паэзіі. Найперш, Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча. Узорам лірыкі каханя можа заслужа на лічыцца верш "У жыцце каласістым сцежка гіне...":

У жыцце каласістым сцежка гіне,
На ёй хусцінка васільком мільне,
А за дзяўчынай тхось, як за багінняй,
Ідзе
і каласы к сабе
хіне...

Любуюся... А як жа быць іначай?..
Нішто яе, высокай, не трывожі!..
За ёй пайшоў бы на вулгах гарачых,
Па айсбергах ільдістых — басанож!..

Лірычны герой А. Лойкі — нястомны ў слоўных доказах вернасці каханай, у захапленні яе вонкавай і душэўнай прыгажосцю. Ён — малады ў пачуццях, поўны імкліваці ў апяванні вартасцяў суб'екта каханя. Лепшыя творы лірыкі каханя гавораць за гэта ("На мяне паглядаць ты пакінь!..", "Лотаць", "Заўсёды трохі таямніцай", "Любоў прыходзіць не ў семнаццаць", "Каторы ўжо раз закаханы"). Разам з тым урачыста-падвышаны тон інтымнай лірыкі Алега Лойкі калінікалі вядзе да спрошчанаці ў перадачы аднаго з самых глыбокіх чалавечых пачуццяў. Так, напрыклад, прысягаючы на вернасць і пастаянства каханай, паэт нібы забываецца, што пачуццё любові не бывае стацымным, што яно захоўвае ісіціну спасціжэння складанай прастасці. Як адбываецца ў вершы "Калі б табе я здрадзіў раз...":

Калі б табе я здрадзіў раз,
Я б здрадзіў песням, што пяю,
Барам, палям, лугам, азёрам,
Зямлі і небу, сонцу, зорам,
Чаму б, каму б я ўжо не здрадзіў,
Калі б табе я здрадзіў раз,
І сам не ведаю,
І рады,
Што ў сэрцы ані кроплі здрады!..

Чалавек у творчасці паэта жыве ў гармоніі і ў добрым паразуменні з акаляючым асяроддзем. Алег Лойка натхнёна апявае прыроду. Свет прыроды заўсёды прысутнічае ў яго паэзіі, у жыцці герояў. Адзін з лепшых вершаў — "Душна. Вечар позні...", у якім адбываецца гранічнае ўзаемапрапаненне светаў чалавека і прыроды:

Душна. Вечар позні.
Стома — ледзь жывы.
Усё шукаю позіркам
Дрэва і травы.
З імі пупавінаю
Звязаны, душэя, —

Ля помніка М. Багдановічу, курорт Місгор, 1991 г.

Перарэж — загіну я,
А не нараджуся.

Экалагічная тэматыка прысутнічае фактычна ва ўсіх паэтычных кнігах пісьменніка. Пейзажная лірыка аздабляе, натуральна ўжываецца, пераліваецца адценнямі вясёлкі ў яго зборніках "Задуменныя пралескі" (1961), "Блакiтнае азерца" (1965), "Каб не плакалі кані" (1967), "Дзівасіл" (1969), "Грайна" (1986).

Вельмі арганічнымі бачацца ў творчасці А. Лойкі раманы-эсэ пра Янку Купалу (1982) і Ф. Скарыну (1989), якія выйшлі ў папулярнай серыі "ЖЗЛ" — першыя раманы пра беларусаў у гэтай серыі. Маштаб творчасці Я. Купалы ярка паўстае для чытача са старонак кнігі "Як агонь, як вада... Раман-эсэ пра Янку Купалу", дзякуючы ў многім таму, што аўтар глядзіць вачыма паэта, інтуітыўна набліжаючыся да паэтычнай разгадкі творчасці класіка.

У рамане "Францыск Скарына, або сонца маладзіковае" А. Лойка пераважна вывясіць сябе, як паэт-даследчык, гісторык-аналітык. "У птушак заўсёды застаецца недаспяванае, у дрэваў — недашумленае, у чалавека — недагаворанае", — зазначае пісьменнік А. Лойка. Падаючы ў мастацкіх вобразах загадку жыцця і творчасці тытана Адраджэння, раманіст знітоўвае кнігу пафасам любові і служэння Бацькаўшчыны. Скарына — паэт, які сонечныя промні асветы, адукацыі паварочвае ў бок любай Радзімы. У 1990 г. для дзяцей і юнацтва выйшла апавесць "Скарына на Градчанах". Найбольш цікавы перыяд жыцця першадрукара — пражскі, з'яўленне ў Празе Бібліі аўтар апавесці падае вачыма дзяцей вялікага першаасветніка Беларусі.

Свет героя творчасці Алега Лойкі — самы шырокі ў геаграфічных адносінах. Пачынаецца ён ад рэчак дзяцінства Шчыры і Зялёнак, знаходзіць працяг на берагах Сены і ў Парыжы, Ганга ў Індыі. Шмат разоў разам з героем Алег Лойка наведваў Польшчу, Югаславію, Фінляндыю, Тайланд... Але вершы, нататкі з паездкаў пісьменніка за мяжу менш за ўсё можна назваць падарожнымі, турысцкімі. "Перамовы" з вялікім светам у паэта Латкі пачынаюцца з бацькоўскага парога, з сустрэчы з маці ("Маці", "Дарог бясконцае суседства...") Услед за аўтарам бягладжашся "ўсё-такі здорава гэта, працуца проста між лета, з-пад соснаў, з-пад ціхіх плёскаў адчуць, што воль ён — космас"... Але Лойка — адданы сын Беларусі. Менавіта вачыма адукаванага, сарамлівага, сціплага сялянскага сына глядзіць ён на замежожа, бачыць там у першую чаргу тое, што збліжае людзей іншай побытавай і духоўнай культуры ("Бугенвіль", "Дзлі. Чырвоны форт. У пакоі з люстэркам", "Грузія", "Гусяр у Парыжы", "Культ жанчыны"). Мастацкія поспехі паэта тлумачацца адсутнасцю сацыяльна-ідэалагічных падыходаў у адлюстраванні. Свядома пазбягае А. Лойка ў лепшых вершах этнаграфіі і экзотыкі замежнага жыцця. Герой яго твораў жывуць праблемамі вечнасці: добра і зла, шчасця і няшчасця, каханя і нянавісці.

Урачыста-прыўзняты тон А. Лойкі ў цыкле "Адварожанае Палессе" якраз і не спрыяе сапраўднаму мастацка-паэтычнаму адкрыццю гэтага беларускага краю. Палессе становіцца як бы своеасаблівым замежожа з пэўнымі цяжкасцямі для мастацкага спасціжэння. Лойка піша оду Палессю апісальным шляхам: Прыпяць — шырокая, сінія азёры, мудрыя палешукі, сітнякі, чарот, аер, наўкола вада, туманы. Паэт свядома ўхіляецца ад наватарства. Захоплены незвычайнасцю палескага краю, уражаны раней не бачаным, пісьменнік у многім не здолеў перадаць убачанае і адчутае паэтычным майстэрствам. Хаця як удала паэт знайшоў вобразныя сродкі ў вершы "...Калісьці чалавекам быў і бусел":

Калісьці чалавекам быў і бусел,
І розуму хапала, і смяшкі,
Ды быў цікаўскі: развязаў раз вузел,
А гадаў, што бог нёс у мяшкі,
Па свеце распаўзлося, бог і змусіў
Да скопу выкупляць пракляты грэх, —
І ходзіць па балоце дзядзька-бусел,
І не выбіраецца той лядачы мех

Алег Лойка — паэт, прэзаік, літаратуразнаўца, Настаўнік прыгожага пісьменства, да ўсяго яшчэ і вялікі аматар-чытач паэзіі. Яна для яго — самае дарагое, запаветнае. Чужое высокае мастацтва паэтычнага радка ён робіць сваім, блізім са светлай радасцю адкрыцця. На беларускую мову пераклаў кнігу выбраных твораў французскага паэта Поля Верлена "У месяцовым ззянні" (1974), кнігу І. В. Гётэ "Спатканне і ростань" (1981), паасобныя творы Р. Гамзатава, А. Міцкевіча, І. Крушальніцкага.

Напярэдадні юбілею сталасці і плёну беларускі чытач атрымаў чарговую кнігу паэзіі А. Лойкі з сімвалічнай назвай "Неўміручасць". Слыны літаратуразнаўца, творца, настаўнік слухна прысягае ў вершы "Філолаг":

Пасля цябе, Божа,
А, можа, перад Табой
Я там, дзе усё прыгожа
Між вечнасцю і журбой.

Творчасць Алега Лойкі азорана сапраўдным гуманізмам, улюбёнасцю ў жыццё і людзей. Яна выпраменьвае як самую вялікую каштоўнасць на зямлі веру ў чалавека, у яго стваральныя магчымасці. Шляхі да добра, чысціні, светласці ў чалавеку заўсёды ідуць праз сумненні і пакуты. Паэтычная атмосфера творчасці пісьменніка — пленная на здабыткі ў такіх пошуках.

Вольга КОЗІЧ

А. Лойка, В. Зуёнак, А. Марціновіч, Ялта, 1991 г.

Я. Адамовіч, А. Лойка, А. Сабалеўскі, Слонім, 1992 г.

В. Ярац, С. Андраюк, А. Лойка, Магілёў, 1978 г.

Фота Ул. КРУКА

Твая постаць

Алег ЛОЙКУ

Зямляч мой, надзейны крэўнік духу,
Табе тхось, пэўна, вуснамі нябёс
У час народзін прашаптай на вуха
Твой спадкаемны, адраджэнскі лёс.

Як бацька, нахіліўшыся над сынам,
Магчыма, ў тваю першую вясну
Зымлівым, мудрым вокам Дух Скарыны
Тады ў тваю калыску зазірнуў.

Ці ў матчыную песню над калыскай,
Як гоман хваля,
як водсвет бліскавіц,
Шчымлыва ўвёў мелодыю Агінскай,
Зачэрпнуўшы з зямных першакрыніц.

А колькі чыстых душ, як неба прасінь,
І постацяў вялікасных, ідэй
З зямлёю гэтай прагла Уваскросінь,
Чакаў Адродзін родны свет людзей.

Таму так апантана, з даўкай скрухай
Ты ў свет выносіш скарб і боль эпох —
Дзеля Адродзін!.. І жагнае Бог
Падзвіжнікаў, як ты, для моцы духу.

Ты родам з тае прагі Адраджэння,
Што задзіночыць мару і мілоць.
Каб не тварыў сябе такім, як ёсць, —
Зямля Айчыны выпала б з вярчэння!

Мікола АРОЧКА

15.IV.2001. Вялікдзень, в. Вецявічы

"Ранні Кузьма Чорны"

"Пра Кузьму Чорнага напісана многа. У той жа час — варта гэта асабліва падкрэсліць — яго агромністая заслуга перад беларускай літаратурай яшчэ да канца не ўзважана, не ацэнена, не выяўлены вытокі, крыніцы ягонай творчасці, яе сувязь з рускай і еўрапейскай літаратурнымі традыцыямі" — гэта меркаванне народнага пісьменніка Беларусі Івана Навуменкі неаднойчы згадваеш, калі знаёмішся з кнігай Івана Якаўлевіча "Ранні Кузьма Чорны (1923—1929)", выпушчанай выдавецтвам "Беларуская навука".

І. Навуменка апошнім часам пільна прыглядаецца да творчасці шмат якіх славных прадстаўнікоў беларускай літаратуры і як вынік гэтага плённага і настойлівага даследчыцкага пошуку не толькі асобныя артыкулы, а і кнігі пра Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, Змітрака Бядулю, Максіма Багдановіча, у якіх пановаму, з пазіцыі сённяшняга дня, сучасных рэалій разглядаецца творчасць тых, хто, безумоўна, з'яўляецца гонарам нацыі. У шэрагу гэтых манаграфічных даследаванняў і кніга "Ранні Кузьма Чорны". Выбраўшы храналагічны прынцып падачы матэрыялу, аўтар пачынае гаворку з высьвятлення абставін, якія і спрыялі з'яўленню ў літаратуры новага імя. "З чаго пачынаецца пісьменнік? — задае І. Навуменка пытанне і працягвае: — Яшчэ ніхто і ніколі з выдавочнай пераканаўчасцю не адказаў на гэтае пытанне. Прынята як аксіёма: пісьменнік павінен нарадзіцца ў прыгожай мясцовасці. Случчына — радзіма Кузьмы Чорнага — цалкам адпавядае гэтаму патрабаванню. Гэта, можа быць, найпрыгажэйшы ў Беларусі куток. Лясы змяняюцца палямі, лугавінамі, паплавамі, зямля ўраджайная, краявід надзвычай маляўнічы і прыгожы". Не адмаўляе І. Навуменка і такіх рэалій, што, несумненна, таксама спрыяюць тамашнім мясцінам быць жыццядайнымі на яркія асобы: "З гістарычнага боку гэты край беларускі таксама мае свае адметнасці. Случыўся некалі быў цэнтрам княства, тут кіпела жыццё, жылі знакамітыя асобы. У Слуцку была друкарня, а ў суседнім Нясвіжы славыты асветнік Сымон Будны надрукаваў свой "Катэхізіс". Быў прыворны тэатр у Нясвіжы, дзе пазней пісьменнік вучыўся ў настаўніцкай семінарыі, стаў палац князя Радзівіла, які валодаў многімі землямі і лясамі. У часы Чорнага Слуцк як бы страціў былую веліч, значыўся заштатным гарадком. Але ж ёсць і тое, што называюць памяццю пра былое. Уводзячы чытача ў свет творчасці Чорнага, даследчык імкнецца як мага больш пераканаўча паказаць, наколькі аб'ёмным ён быў і непаўторным і разам з тым дае ўяўленне, як фарміраваўся талент будучага пісьменніка, як Чорны, убіраючы ў сябе жыццё тых, каго ён добра ведаў, з кім жыў і працаваў, пераходзіў да значных мастакоўскіх абагульненняў, ствараючы людскія характары па сіле роўня лепшым набыткам сусветнай літаратуры. Канешне, гэта адбылося не адразу, неабходна было прайсці працэс станаўлення, фарміравання таленту. У кнізе і паказана, як усё адбывалася, прытым паскорана. І. Навуменка ў сваёй гаворцы пра раняга Чорнага і яго месца ў беларускай літаратуры не абмяжоўваецца ўласнымі назіраннямі, а спасылваецца і адштурхоўваецца ад напісанага літаратурнаўцямі-папярэднікамі. І не толькі. Для прыкладу, узнаўляючы жыццё Чорнага ў маленстве і юнацтве спасылдаецца на аповесць М. Тычыны "Вяртанне", у якой асэнсаваны жыццёвы лёс Чорнага на багатым біяграфічным матэрыяле.

Кніга "Ранні Кузьма Чорны" — даследаванне, што дае ацэнку творчасці пісьменніка па-новаму. Але І. Навуменка, выказваючы свае думкі, робячы ўласныя высновы, ніводнага разу не робіць гэтага нетактоўна ў адносінах да сваіх папярэднікаў, чым, будзем справядлівымі, грашаць даследаванні апошняга часу, калі аўтары іх пачынаюць іншых папракаць, што тыя не маглі заўважыць таго, што бачаць яны. Напрыклад, І. Навуменка спасылваецца на адно з выказванняў М. Лужыцкага з яго манаграфіі "Праза Кузьмы Чорнага", дзе той бачыў "істотныя недахопы асобных апавяданняў К. Чорнага 20-х гадоў... у іх натуралістычнасці". І тут жа зазначае: "Мінула... амаль сорок гадоў. Сёння мы ўжо ганарымся тым, што беларуская літаратура ў асобе Кузьмы Чорнага дала прыклады тонкага пранікнення ў псіхалогію чалавека, у яе глыбінныя, падсвядомыя пласты". Новая праца І. Навуменкі невялікая па аб'ёме, ды шмат дае яна кожнаму, хто любіць творчасць аднаго з самых выдатнейшых пісьменнікаў і прымушае чакаць, што сваё даследаванне Чорнага Іван Якаўлевіч прадоўжыць.

Ліхася ГЕНЬКА

ПАЭЗІЯ

Алег ЛОЙКА

Слёзы любові

На ўсё свой час і мера,
Якія вярстаць нам, вярстаць:
Аслепну, каб стаць Гамерам,
Аглухну — Бетховенам стаць.

Ды застаюся з вачыма,
Са слыхам, як промень прамы...
Мая дарагая Радзіма,
Якім я ёсць — прымі!..

Тэта, можа,
адзін пясняр...

Тэта, можа, адзін пясняр
Можа сам сябе аплакаць...
Дзякуй, Божа, за гэты дар,
Хоць аплакаў сябе ваўкалака.

Ды як плакаць, калі люблю, —
І мне вечар — яшчэ не вечар, —
Думкай, сэрцам, вачмі галублю,
Незнявечнае не нявечу;

Як мне плакаць, калі жыю,
Бачу сына, дачку, нявестку,
Календарныя дні іруу,
Як Евангелле — Добрую Вестку;

Як мне плакаць, калі сляза
Белы свет мне сабой не засціць,
Калі я — не пустая луза,
У якой выпадковае шчасце.

Крочу ў найвясцейшы жал —
У маўклівыя Шчыры лозы,
Мудрацом пазіраю ў далі
Праз любові шчаслівыя слёзы.

Роднай мове

Шаную цябе, родная, шаную,
Заходзячы ў цябе, нібыта ў храм,
Дзе музыка святла твайго пануе
Зарой, нязгаснай сэрцу і вачам,

Дзе вусны зноў табою ажыўляю,
Маё ты шчасце, дзіва і бальзам,
І вечнасцю тваёю прамаўляю,
Нявечны сам.

І што цябе, зямной, калісь не стане,
Не веру анікім гвездарам,
Бо я сваё зямное ўшанаванне
Не знічкам — зорам вечным перадам.

Пазіраю ўдалеч з-пад рукі,
Быццам знепрытомлены мастак,
Хоць і тут цвітуць таксама васількі,
Ды цвітуць яны, аднак, не так;

Сыпле кармазін пясцістаў мак,
Светаяннік — сонцам залатым;
Ды не тым на понох і на смак
І — не ведаю, на што яшчэ — не тым;

Але ведаю: рука — мая рука,
І што сілы ёй напраўдзе не стае
Без Якубавай любові да жаўрука,
Што Максімаваму васільку пяе.

Дынтых
вінаватасці

І
Я — вінават.
І гэта ясна, бо не сон,
Я — вінават,
Чакаю новых зон;
Я — вінават,
Бо не пераіграў,
Прайграў, не краўшы,
І сябе сам абакраў;
Я праіграў, бо быў пустым абрус,
Я — вінават: адцягнуў зямлятрус,
Я — праіграў, як кожны беларус,
Я — вінават, як кожны беларус.

ІІ
Ёсць у маёй віне,
Ёсць нешта большае, —

Пачалося
З бітвы пад Оршаю?

Ёсць у маёй віне
Нешта непаддатнае, —
Пачалося
З ліквідацыі ўласнасці прыватнае?..

Неразумелае ёсць,
Мутнае, галівудскае,
Хоць з мудрага я Полацка
І Слуцка людскага

Алег — Амелькавіч,
Мо й тым завініў,
Што пра Амелькавіча
Свету не званіў?..

Віліся, звіліся
Шляхі мірам, вайной:
Забывалася, забываліся,
Каб стаць маёй віной.

Ліцвінска-летувіскі
дынтых

І
Ткнуў вясельца ў нераст платвы, —
Не патоне, старчма танцуе;
Зубр — спадар спакоувечны Літвы —
Зуброўку на зуб мацуе.

І такое красы ліштва, —
Анішто яе не захліціць:
Ні твае курганы, Літва,
Ні пугачова крылле!..

Адгукніцеся, дзе хто жывы,
Зубр, платвіца, пугач бяззлівы!..
Гістарычнае Літвы
У чырвонай кнізе дзівы.

Усё маўчыць, бы краса ліштвы,
І я сам — загадка загадак:
Гістарычнае Літвы
Абрабованы нашчадак.

ІІ
Не скуголь на бяду, сава,
Не мані ні арлам, ні совам:
Беларусь з табой, Літва,
Ядналі шнурком крэсовым.

Крэс каму, а каму — калыбель,
Найзьялёнейшыя сенажасці,
Ніў, садоў залатая спель,
Па-над імі — песня маці.

Не, таго не зацемніць трава
Па-над Нёмнам, Дняпром, Дзітвай:
І, мая ты малітва, Літва,
І ў Літве я, нібы ў малітве.

Бласлаўёным пльві, прыпаміні,
Бласлаўёнаю станься, споведзь:
Беларусь — учарашні ліцвін,
Летувіс — учарашні літовец.

Аб'яднаны не Крэсамі мы,
Не ліштвой, не агнём, не дымам,
Не Крамлём, не пургой Калымы,
А малітвай да Прадзімы.

Чарнобыльская
сініца

— Бога баішся, сініца?..
— Ці ж мне яго баяцца,
Ля ног нібы грэшнай валяцца, —
Хай ён мяне баіцца!..

Здрадлівы, пакрыёму,
Да болю невыносны
Дняпро забраў і Нёман,
Сцежкі і дуг росны,

Ні ягадкі, ні травінкі
Над Бугам, Дзвіной, Сожам,
Беларусь — памінкі, —
Які ж ты, Божа, Божа?!

Мёртвыя крыніцы,
Мёртвай расы не напіцца

Ці Бог, ці лёс...

Скажы, мілая,
Бог ці лёс мяне мілеу:
Калі Бог, чым?
(Бацька ці айчым?)
Калі лёс, слепа,
Ці, каб было лепей?..

Госпадзі ж ісусе,
Памілуй:
Беларусь Беларусі
Магілай.

Дык што ж гэта за мілаванне,
Госпадзі?
Спадзі на яго, малання,
Гром, спадзі!

Я ж, аднак, не са Шры-Ланкі:
Грому баюся, маланкі,
Целем пахілым стаю між слёз
Памілуйце ж, ці Бог, ці лёс!..

ПРОЗА

Над Вішэбескам кружыла варанніе.
Яно галасіла так адчайна, шаласцела так нізка і тужліва, што князь Альгерд, які ехаў у крытым узорыстым вазку, унураны ў свае думкі, падняў галаву і ўгледзеўся ў шэрае, закаламучанае непагадзю неба. Але тут жа адварнуўся і шчыльна захутаўся ў пушысты, падбіты лісінымі шкурамі плашч - карзно — падумаў аб тым, як цяжка ваям, што састарэлі ў бітвах, брысці па дарогах услед за фурманкамі, за маладымі жвавымі хлопцамі, якія кугікалі ў пялёнках, калі башка ягоны, князь Гедзімін, уздымаў на дзіды ганарыстых крыжакоў, а ягоныя воі, талы маладыя і такія ж ганарыстыя, крычалі ў шалёным запале бітвы "Пагоня!".

Ён сам толькі цяпер стаў адчуваць цяжар гадоў, калі разам з башкам днямі насіўся па дарогах Княства альбо брукаванках нямецкіх гарадоў, спаўна адпачываючы крыжакам за ўсё, што тварылі яны на славянскіх землях, імкнучыся анямечыць іх, як зрабіў тое з землямі люцічаў колькі стагоддзяў назад Альбрэхт Мядзведзь. Яшчэ дасюль у Брандэнбургскай зямлі ёсць хаты, дзе над гонтай узвышаюцца драўляныя разьбяныя конікі альбо прамільне на вышыўцы мясцовых дзяўчат славянская Мокаш — Жытняя Баба. Але жыхары гавораць па-нямецку, і ён, які гаворыць на гэтай мове гэтак жа свабодна, не раз чуў праклёны войску Княства ад людзей, чые прозвішчы былі тыя ж самыя, што і ў прышлых воінаў.

Толькі што скончылася рада, дзе вішчыбічы рашалі, чым лепей умацоўваць абаронныя валы — адно дубовымі бяровымі ці двайной агароджай, насыпаючы паміж сценамі зямлю. Гарадскі рада далаклаў, што на смердаў накладзена новае дзякло — на меру жыта болей, чым летась, каб можна было хутчэй завяршыць заходнюю сцяну дзяцінца. Раіліся — ці не будзе замнога, ці не выбухнуць паўстаннем, ці не заглаўкае на плошчы перад царквой Дабравешчання раз'ятранае вішэбескае веча? Даўно не збіралася яго, бо ён, Альгерд, стараўся ладзіць з радай, судзіць па справядлівасці і дабрыні. Помніў — не спадчынным ён вішэбескі князь, атрымаў Княства праз жонку Марыю, і жывыя яшчэ тыя баюры, якія прызірліва аглядалі яго, маладзёна, калі дваццаць тры гады назад прыехаў ён па маладую князёўну. Тады ён дужа прыйшоўся ім даспадобы — гаварыў з пасламі на пяці мовах, у рот не браў хмелю, толькі прыклаўся вуснамі да медзавухі, калі паднесла яму Марыя заручальную чарку. Тады ён упершыню разгледзеў яе: яна падняла на яго свае шэрыя вочы з пушыстымі вейкамі, яны сустрэліся поглядамі, і ён з палёгкай, з заміраннем сэрца зразумеў, што, магчыма, будзе з ёю шчаслівым...

Княжацкі сын выбірае не шчасце, а землі, магучых родзічаў, палітычнае становішча, хаця, як і ўсе, клянецца перад алтаром у вернасці і любові. Але ён атрымаў праз Марыю не толькі Вішэбескае княства, але і шчасце.

Цэлае жыццё пражыта з ёю. Помніцца вясёлая, над сіняй пятлістай рэчкай новая сталіца Вільня, маладое хмельнае пачуццё вышыні — такую радасць ад галавакружэння атрымаў ён толькі ў Навагародку, старажытнай сталіцы Княства. Пантофлікі маладой жонкі, змочаныя ў расе, луг, куды яна выбегла памыцца на Купальскую ноч... Шэрыя вочы з пушыстымі вейкамі, пад якімі незаўважна, год за годам, клаліся маршчынкі. Яна паступова, але настойліва закладвала ў сталіцы праваслаўныя храмы, ахвяравала для іх грошы, што выдаваў на іхняе ўтрыманне вялікі князь. Ніколі не любіла агузняць шыю каралямі — а жанчыны ж важдуюцца з каштоўнымі камянямі, нібыта дзеці з цацкамі-бірулькамі. Яна і дзяцей вучыць таму ж — дзеля народа жывуць князі, дзеля таго, каб даць людзям і хлеб і да хлеба. Адно толькі — заўсёды раўнае яго да жанчын, не хоча падзяліцца ні з кім нават парушынкай той любові і павагі, якую атрымлівае ад яго вольна катормы год.

Погляд яго спыніўся на маладой месцішчы, якая, убачыўшы княжацкі выезд, пацягнулася вачыма і ўсёй сваёй маладой гнуткай постаццю да вазкі, як да сонца. Намітка на галаве, суконны каптан з каўнерыкам, задзёрты нос, як у тутэйшых паннаў, — яна нібыта ўля-

цела ў ягоныя вочы і, раптоўна засаро-меўшыся, бухнула на калені проста ў здратаваную брудную каламуць. Не баярская дачка — тая б проста нізка пакланілася. А ці адрозніваюцца жанчыны, якая з іх баярская дачка ці простая панна? За час, як пабыў удаўцом, меў розных жанчын, але адрозніваліся яны адна ад адной, калі ўставалі раніцай з княжацкага ложа, хіба прыгажосцю ды ласкавасцю, і не пазнаць было, хто з якога роду. Але свет стаўся такім, што і каханне ператварылася ў гандаль.

Вазок слізгаў далей, і востры позірк князя заўважыў на кусце ля дарогі рабінніка — блакітна-шэрая, з белымі, у цёмных крапінах грудзямі, птушка гэтая застаецца ў Княстве на зіму толькі тады, калі ўраджай на рабінку, ад чаго і займае сваё імя. Так, пунсовыя гронкі на рабінках ля замка ўсё яшчэ не здзяўбанія птушкамі, хача паціху бярэцца

напісаў, каб атрымаць ад іх адказ — каго выберуць яны? Таксама хітраваў — хацеў, каб яны выказаліся за яго, перш чым устане Еўна і прачытае завяшчанне. Ныла сэрца ў Альгерда — што, калі не ягонае імя будзе там?

Колькі разоў пасля бітваў, дзе біліся ўсе браты, загадваў вялікі князь піць за здароўе найперш яго, Альгерда. Бывала, што першую чару на баляваннях у гонар перамог уздымалі і за Манівіда, і за Нарымунта, і за Кейстута, але ўсё ж глядзелі і браты, і народ на Альгерда, аб ім гаварылі, як аб спадкаемцу. Ды і ён, колькі разоў прымерваўся да вялікакняжацкага стала, бачыў, што якая ягонія парадны найперш выслухоўвае бацька. Але ніхай лазой абвілася вакол старога князя маладая прыгажуня Еўна, трэцяя жонка, і сваімі дзецьмі сыха, але настойліва імкнецца яна абкружыць Гедзіміна. Яны ж, старэйшыя браты

Яўнут!
Малодшага сына, смактунчыка, які быў, здаецца, толькі ў адным баі, ды і то пад наглядом старэйшых! Які яшчэ ўсюды ездзіць з дзядзькам!

У Вільню!
Аднак, падумаўшы, астыў. Яшчэ нічога не страчана. Не прыйшлі яшчэ адказы, якіх ён чакае. Браты могуць і не згадзіцца з рашэннем бацькі — усё ж яны ўжо самі маюць дзяцей, такіх, як Яўнут. А Манівід зусім хворы, у яго распухаюць ногі, і ён ледзь сядзіць на кані. Аднак не ён першы падые галас, не ён першы скажа аб сваёй нязгодзе. Няхай пра гэта прамовіць...

Кейстут!
Наўрад ці рашыцца брат сам націліцца на вялікакняжацкі стол. Усё ж сілы ў яго куды меней, чым у яго, Альгерда. У свой час не паслухаўся бацькі, які адшукаў яму нявесту ў мазавецкім кня-

Вольга ІПАТАВА

ГОД 1341. ЯК ТАЦЬ У НАЧЫ...

Аповесцю "Альгердава дзіда" завяршаецца трылогія Вольгі Іпатавай аб гаспадарях Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага, пачата п'яцітомнай аповесцю "Залатая жрыца Ашвінаў", і раманам "Вяшчун Гедзіміна". Ва ўсіх трох творах дзейнічаюць тыя ж героі і іхнія нашчадкі — Жывена, яе праўнучка Лозка, праўнук Кужаль, а таксама гаспадары Княства — Міндоўг, Гедзімін і ягоны сын ад праваслаўнай княгіні Вольгі Альгерд. У трылогіі робіцца спроба паказаць не толькі літоўскія, але, найперш, славянскія карані беларуска-літоўскай дзяржавы — ВКЛ. Сёння друкуем старонкі з аповесці "Альгердава дзіда".

на вясну, бо прайшлі Саракі.

Коні натужыліся — дарога пайшла ўгару, да Узгорскага замка, што магутна высіўся над наваколлем, і ўвесь — у надбудовах святліц, у вузкіх — баявых — ваканіцах, з конскімі галоўкамі на вільчаках спераду і ззаду доўгага трохпавярховага палаца — быў падобны да бурага мядзведзя, што насцярожана разлётся на вясце, натапырыўшы вушы, падняўшы хвост і ашчэрыўшы іклы. Альгерд успомніў, што гадоў з пяць ужо не хадзіў на мядзведзю — часта, на перамену надвор'я, балела параненая рука, нешта туманіла вочы — мабыць, ад мноства пісанняў, якія ён чытаў у маладосці і якія ляжалі у куфрах віцьбескага замка, а найболей у Крэве. Цяпер у скрыпторый, альбо пісьмянніцу, дзе стары Няхай сцеражае дарагія скруткі-пісьменны, ходзяць малодшыя дзеці, яны ж, бывае, і чытаюць па чарзе перад кафлянай печку ў вялікай зале то "Трышчана і Ізоту", то "Александрю", але няма яму часу сядзець з імі і ўспамінаць маладосць, калі і ягонае сэрца гарэла жалем да трывог закаханых альбо ад захаплення вялікім светам, дзе вылічаны шлях кожнае зоркі. Шмат трывог было ў ягоным жыцці, але найбольшая, бадай, чакае з хвіліны на хвіліну — каму пакінуў бацька, састарэлы Гедзімін, вялікакняжацкі стол у Вільні?

Ведаў ужо аб ягонай смерці — давалося вярнуцца з-пад Мажайска, дзе ваяваў з родзічам — маскоўскім Іванам, якога маскавіты нездарма празвалі Калітой: той зайта прабаваў сабраць усё рускія землі пад руку Масквы. Сын Івана, Сімяон, ажаніўся з Анастасіяй, Альгердавай сястрой. Але і швагер, помніцца, на вяселлі глядзюў ваўком, нехаця ўсміхаўся. Настасся ж — што з яе возьмеш, жанчына! — радавалася, што не засталася ў дзеўках. Ёй, магчыма, мроілася іншае — не суровая паўночная Масква, дзе лета бывае адну чвэртку года, а якое-небудзь валошкае альбо ўгорскае княства, ды ўсё ж і гэта няблага. Думалі, выдаючы яе замуж за маскоўскага князя, што стануць з Масквой саюзнікамі, але так не сталася. Вось і на паханне Гедзіміна ніхто з Масквы не прыехаў. Ды, канешне, спазніўся і ён — бацьку хавалі без яго. Але ў грамаце аб смерці не было галоўнага — хто ж стане вялікім князем? Мабыць, пастаралася Еўна — няхай браты перасварачца, вырашаючы, а пасля яна загадае прачытаць духоўнае завяшчанне, якое, несумненна, ёсць — і тады ўсе спіхнуць, бо паспеюць добра абліць адзін аднаго гразёй. Альгерд паслаў двух ганцоў у Вільню, куды не хацеў ехаць, пакуль не збяруцца ўсе браты, але і ім, братам,

Манівід і Нарымунт, сам Альгерд і Кейстут, далёка — у Кернаве ды Слоніме, другі ў Пінску, Кейстут у Жамойці, ён, Альгерд, у Віцьбеску. Аднак за ім яшчэ і Крэва, так што княствы — удзелы, якімі ён валодае, падобны да аб'ягу: імі можна абхапіць шыю таго, хто гвалтам сядзе на стол, што па праве належыць яму. Яму, а не Манівіду, бо хто ж болей ваяваў за Княства?!

Як заўсёды, гэтыя думкі азмочылі яго высокі, лысаваты, ужо з прыкметнымі маршчынамі лоб, так што, уязджаючы праз высокую дубовую браму, ён, высунуўшыся з-за павеші, голасна крыкнуў начальніку варты Вераб'ю:

— Дзіды чаму такія аблезлыя? Ці ты не княжы вяртаўнік, а які гіцаль на дарозе?

— Дык снег штодзень, княжа, даруй, — нізка схіліўся перад вазком абамлелы ад Альгердавага гневу Верабей.

— Снег? А ты чысці наверхшы, дурань! Іначай...

Але голас яго данёсся ўжо здаля, бо кучар не спыняў язды — не пачуў голасу гаспадара. Аднак Верабей адразу ж раз'ятрана грывнуў вярце, каб яны тут жа пачысцілі зашмалцаваныя наверхшы на дзідах, іначай...

Альгерд ужо не чуў гэтага, ён цяжката вылез з вазка і паволі пакрочыў да дзвярэй, што вялі ў лажніцу. Аднак тут да яго падскочыў стольнік Алёкса і паведаміў, што ў перадпакоях чакае ганец з Вільні.

— Даўно прыехаў? — стараючыся, каб голас яго прагучаў спакойна, запытаўся князь.

— Даўно, гадзіны са тры.

— А ты і не ведаў, дзе я, што так затрымаў ганца? — ужо злавесна прагаварыў князь. Стольнік затросся.

— Гаспадзін, ганец зваліўся ля дзвярэй. На яго напалі таці, ён паранены...

— Грамату! — не даслухаўшы, Альгерд шырокімі крокамі хутка вымераў адлегласць да дзвярэй, што вялі ў парадную палову палаца.

Пергаментны скрутак, што прыехаў у торбе ганца са сталіцы, ужо трымаў у руках, каб ніхто больш не дакрануўся да яго, падчасы Мікула, седзячы на куфры ў перадпакоі. Ён ускочыў, як толькі рыпнулі дзверы і паказаўся князь. Дрыготкімі пальцамі Альгерд сарваў чырвоную пячатку, шпурнуў аскабалкі на керамічныя пліткі, якімі была высцелена падлога.

Так і ёсць — паміраючы, вялікі князь блаславіў на вялікае княжанне... Альгерд перачытаў двойчы, але імя адразу ж успыхнула перад ім вогненнымі літарамі, як у даўніне перад царом Балтазарам на канананне лёсу: Яўнут!

жакім доме, а са скандалам, з гвалтам выкраў вайдэлотку, абразіўшы тым усю Жамойць. А што ўзяў за ёю? Каханне? Зняважлівую ўсмішку, якая было ўжо ўспаўзла на ягоныя вусны, ён рашуча згасіў, нават сабе не жадаючы прызнацца, што задаволены тым. Іначай быў бы зараз Кейстут мацнейшым — мазавецкім князі бліжэй да папы, а Віцьбескае княства пакуль, на жаль, бліжэй толькі да сквапных маскоўцаў, якія маюць апетыты не горшыя, чым у Гедзімінавых сыноў. А, намовіўшы на вялікакняжацкі стол Альгерда, набудзе Кейстут моцнага абаронцу і сябра, а не саперніка.

Значыць, трэба дачакацца адказу на лісты, якія ён разаслаў братам.

І, утаймоўваючы сэрца, пайшоў Альгерд не ў лажніцу, як хацеў раней, а ў падземелле, дзе захоўвалася зброя. Хіба можна цяпер уляжаць? А размаўляць з кімсьці аб прачытаным не хацеў. Не сыноў гэтая справа, а толькі ягоная. Вось тады, калі вяслее рашэнне, ён і пагамоніць з імі аб вялікакняжацкім сталі і аб дзядзьках-саперніках.

Толькі спусціўшыся на колькі прыступак, ён успомніў, што не пераапрагнуўся і не зняў з сябе панатгі — каменнай візантыйскай іконкі з хрызапразу, якую падарыў некалі на вячанні з Марыяй цесць. Пазней залатых спраў майстры ўставілі яе ў залатую аправу, упрыгожаную эмаллю, каванымі ўзорамі і каштоўнымі камянямі, Віцьбічы любілі, калі на ім была гэтая іконка — тут, у горадзе, дзе амаль усе баяры былі хрысціянамі, ён, прыйшы князь, які дасюль трымаў пры двары жрацоў, тым паказваў ім, што іх ён шануе болей, чым звычайна роднай зямлі і нават самога вялікакняжацкага двара. Якраз таму Альгерд, едучы на раду альбо прымаючы замежных паслоў, заўсёды трымаў на грудзях гэты старажытны абраз з выразаным на светла-жэлым камені Багародзіцай і Дзіцятам. Ён намацаў цёплы камень, прашптаў малітву да Айца нябеснага і, кульгаючы, стаў спускацца ў збройню.

У падземеллі пахла вільгацю, і падчасы, як і Верабей, апраўдваўся, казаў аб тым, што паляць тут печы штодзень, каб не заржавела зброя, аднак блізкасць Рубона, ён паправіўся — Дзвіны моцна ўплывае на захаванне. Таму ледзь не штодзень спецыяльныя хлопцы выціраюць і дзіды, і наверхшы, і мячы, і сякеры. Ручніцы ж паклалі наверх — ачысціць іх немагчыма, а яны дарагія, нібы зробленыя з самога золата.

У куфрах, што стаялі ўздоўж сцен, захоўвалася ўсё, што прывозілі з паходаў альбо атрымлівалі як дары князі віцьбескія, дарагія, з каштоўным каменнем шчыты, мячы з тонкай, гнуткай сталі,

якія робяць толькі на Усходзе, кальчугі, панцыры, каваныя рыцарскія грудзіны і маскі для галавы з прарэзанымі шчылінамі для вачэй, стрэлы з апырэннем птушак, якія не воляцца тут, у княстве. Брэцьяніцы ж для баляванняў, чашы з косямі ці рога, апраўленыя ў золата, перлы, шапкі з апаёскай самацвэтамі — усё гэта хавалася ў іншай залі, але туды Альгерд не пайшоў, толькі загадаў скарбніку Цімафею прынесці яму ў лажніцу куфрак з самымі каштоўнымі камянямі — дыямантамі, яхантамі, тавусінавым россыпам. Цімафей аддаў кароткі загад, і адзін са слуг кінуўся да дзвярэй.

— Маю кальчугу, — коротка кінуў князь, і Цімафей зноў кінуў памочніку, а той амаль адразу ж выцягнуў з самага вялікага куфра тонкую металічную кальчугу — звон яе колцаў аддаўся ў самых далёкіх кутках вялікае залы. Альгерд прыдзірліва аглядзеў пераліўнае ўзорыстае цела кашулі, якая заўсёды ляжала на ім так, што не адчуваў ён ні цяжару яе, ні памераў. Але з апошняга паходу прайшло ажно тры гады, ён сам адчуваў, што патаўснее, агруз, і цяпер чамусьці захачелася праверыць, а ці па-ранейшаму свабодным і прыдатным будзе на ім усё, што надзяваў, збіраючыся на бітвы.

Цімафей не чакаў новага загаду — пакуль князь, зняўшы карзно і шапку, соўгаў рукі ў шырокія алтуліны кароткіх рукавоў, памочнікі ўжо трымалі напачаток шлем з пушыстымі лебядзінымі перамі над забралам, круглы скураны шчыт з вялікім жалённым яхантам у сярэдзіне — ён таямніча бліснуў у чырванаватым святле смалюкаў, чырвоныя боты з сярэбранымі падкоўкамі і доўгі меч у чырвоных жа скуранных похвах з нашытымі на ім узорамі — абярогамі. Але князь не ўзяў меч, з ягоных вузкіх вуснаў зляцела адно толькі слова:

— Дзіду!

Ды на гэты раз і Цімафей, і памочнікі не паспелі імгненна выканаць кароткі загад свайго ўладара — слуга корпаўся ў кутку, ліхаманкава тузаючы свой факел туды-сюды, нібы хацеў разгледзець на сцяне тое, чаго там не было.

— Дзіду, я сказаў! — ужо загневаўшыся, князь падняў галаву ад ботаў, у якія абуваў яго слуга, і паўзіраўся ў скарбнік. Але той, не дачакаўшыся новага азвавання, сам кінуўся ў кут і схвапіў слугу за плячо. Той з адчаем выгукнуў:

— Няма яе!

— Як гэта — няма?

Цімафей выхапіў факел з рук памочніка і высокая падняў яго, каб разгледзець усё, што вісела на сцяне — дзіды розных формаў, ручніцы, мячы. Не верачы сваім вачам, скарбнік апусціў смалюк з зыркым полымем уніз, але і там не знайшоў таго, што шукаў. Ён упаў на калені і падняў збялелы твар да Альгерда:

— Вялікі гаспадар, мы не знаходзім твае дзіды!

— Як гэта — не знаходзіце?

Альгерд адхіліў ад сябе слугу, упіўся вачамі ў Цімафея. А той з адчаем загаваў, умоўна складаючы рукі:

— Мы пашукаем, вялікі гаспадар, можа, хтосьці па недаглядзе паклаў яе ў іншае месца. Мы зараз, зараз пашукаем...

— Шукайце.

Рукі ў слугі, які надзяваў бот на дзвюгу нагу князя, трэсліся. Дрыжаў, як пры моцнай сцюжы, і Цімафей, разам са слугамі перабіраючы кожную рэч, якая знаходзілася ў збройніцы. Але дарэмна — дзіды з сярэбранай выявай дзівочай постаці, любімай зброі гаспадара, не было. Твар Альгерда, з блакітнымі вачамі, з пасівелай русай барадой, што хавала шчокі, звычайна ветлы і ўладна-спакойны, рабіўся цяжкім, нібыта наліваўся яраснай сілай, якой баляіся ўсе, асабліва ворагі на полі бітвы.

— Заўтра з раніцы прынясеш яе ў замак. А не знойдзеш...

Ён не дагаварыў. Як быў, у кальчуге, загадаўшы неслі за ім карзно і абутак, пайшоў наверх, чуючы за сабою змярцвелую цішыню збройніцы.

Аднак назаўтра скарбнік Цімафей усё ж прынёс запаветную дзіду. Як дазнаўся ён за адну ноч, што, раўнуючы мужа да невядомай дзівочыны — чараўніцы, княгіня Марыя некалі патаемна загадала схавань грозную зброю свайго мужа ў Ніжнім замку, сярэд мячоў нават і не сыноў, а ўсяго толькі замкавай аховы? Але, перавярнуўшы ўсе вайсковыя скарбы, не спаўшы ніводнай хвіліны, змог Цімафей выканаць княжую волю.

(Працяг на стар. 14—15)

Мелодыя душы беларускай

Гэтая пласцінка для тых, каму рэжа слых як "непрычасаны" аўтэнтычны фальклор, так і рознастылёвыя апрацоўкі яго. Беларускія песні спеўнага гурта "Купалінка" — своеасаблівы мэйнстрым, "залатая сярэдзіна" фальклорнага напрамку з ашчаднымі адносінамі да мелодыі, пшчотнасцю тэмбраў жаночых галасоў, акадэмічнай акапэльнай манерай выканання.

Квартэт "Купалінка" распачаў сваю творчую кар'еру аж у 1966 годзе. Тады ўжо годна рэпрэзентаваў беларускую музычную спадчыну. І калі знакамітыя фолк-рокавыя "Песняры" ўвасаблялі мужчынскі пачатак на тагачаснай фолкавай сцэне, дык гурт "Купалінка" — жаночы. Да таго ж, творчасць ансамбля "Песняры" і квартэта "Купалінка" найбольш шырока была прадстаўлена ў грамадстве, у каталогах адзінай тады фірмы "Мелодыя"...

Гурт "Купалінка" за час свайго існавання перажыў нямаля творчых узлётаў і крызісаў. Ды ўсё ж, квартэт, нават пасля доўгага перапынку ў свайой канцэртнай дзейнасці, адраджаўся, каб зноў радаваць слухачоў стройнай гармоніяй гучання, чудаўнымі мелодыямі беларускіх песень.

Выканаўчую школу "Купалінак" у розныя гады праходзілі шмат якія таленавітыя спявачкі — В. Антонова, В. Марозава, Н. Бранковіч. З пранікнёнымі галасамі чароўных беларусачак можна было пазнаёміцца і на філарманічных канцэртах, і з чудаўнага музычнага фільма Беларускага тэлебачання "Канцэрт "Купалінкі" (1983).

І вось новы кампакт-диск "Купалінкі", які названы па першым трэку — "Зорка Венера". Што казаць, багдановічаўска-семіянякаўскі шэдэўр у выкананні "Купалінкі" набывае класічную завершанасць і прадстае ў якасці стандарту беларускага меладызму.

На другім полюсе дыска — камерцыйная з пункту гледжання яго складальнікаў "Калінка", якая, на іх думку, павінна забяспечыць поспех дыску за межамі Беларусі. Але гэтыя рэпертуарныя адхіленні могуць толькі пашкодзіць: канцэпцыя дыска, які адлюстроўвае панараму беларускай песні, разбураецца.

Магчыма, выратуе цэльнасць дыска, зверне на яго ўвагу беларускіх аматараў фальклору тое, што запісана на трэках паміж полюсамі. А гэта песні календарна-абрадавага цыкла, лірычныя, сямейна-бытавыя, гумарыстычныя песні, — усё тое, што адлюстроўвае багацце душы беларускай. Таму і замежны, і айчыны слухач адзначыць яе пазытыўную сутнасць. Нездарма ж, галасы "Купалінкі" так чуйна рэзануюць зграбным мелодыям, ярлінам беларускай фальклорнай спадчыны — песням "Купалле" ("Ой, рана на Івана"), "Любая", "А ў полі тры крынічанькі", чудаўнай украінскай песні "Нясе Галя воду". А як перададзена рыцарская шляхетнасць сярэднявечнай балады "Ануса-сэрданька": тут і вытанчаная мелодыя, і незвычайны тэмбр галасоў змешанага ансамбля, і рэнесансная інструментоўка. Добры трэк для будучай кампіляцыі "Легенды Вялікага Княства", што рыхтуе да выхаду БМА-груп.

Ёсць на дыску і тое, чым славіцца беларуская фальклорная сцэна: гарачыя танцавальныя нумары, што могуць упрыгожыць любое свята ці канцэрт ("Карапёт", "Дудалка-стукалка"). Ногі самі ў скокі ідуць ад такой чудаўнай музыкі! Трэба адзначыць, што новы кампакт-диск "Зорка Венера" выдадзены за мяжой дзякуючы спонсарам — аб'яднанню "Белатракцыён" і, зольшыма, разлічаны на замежнага слухача. Але і для тутэйшага беларуса гэты дыск прадстаўляе не абы-які інтарэс: "залатая часы" былі і ў ветэранаў беларускай фальклорнай музыкі...

Анатоль МЯЛЬГУЙ

Творчае жыццё Мінскага драматычнага тэатра "Дзе-Я?" у мінулым годзе было насычаным і бурлівым. У сакавіку калектыў адзначыў гадавіну з дня заўчаснай смерці свайго стваральніка і нязменнага мастацкага кіраўніка — рэжысёра Мікалая Мікалаевіча Трухана (яго абавязкі часова выконвала актрыса Тамара Міронава). Пад яго кіраўніцтвам у 2000 г. былі адноўлены спектаклі М. Трухана — "Імжа" І. Кофты, "Распад" па У. Шэкспіру, "Здань" і "Круці..." па творах Ф. Аляхновіча. На сакавіцкім тыдні памяці М. Трухана ўсе яны былі паказаны пры перапоўненай зале.

З энтузіязмам таксама была праведзена і вечарына памяці М. Трухана на яго радзіме — у гарадскім пасёлку Плешчаніцы Лагойскага раёна. Удзячныя землякі рэжысёра шчыльна запоўнілі вялікую глядзельную залу мясцовага Дома культуры,

чэхаўскіх драм дастаткова багатая). Завесу маўчання перарваў рэжысёр Якаў Натапаў. Ён паставіў гэты твор у жанры трагікамедыі пад назвай "Іванаў, Сара і Шурачка" (Брэсцкі тэатр драмы і музыкі, 1996 г.). Некаторыя мінчане памятаюць і адзіны гастрольны паказ "Іванава" Ульянаўскім акадэмічным Рускім драматычным тэатрам імя М. Горкага (чэрвень 1999 г.). Спектакль вызначаўся грунтоўным, амаль класічным вырашэннем і строгай манерай выканання.

І вось сёння "Іванаў" — на сцэне сталічнага беларускамоўнага тэатра "Дзе-Я?" (пераклад п'есы ўдала зрабіў літаратар і акцёр Мікола Казачонак). Сюжэтная калізія гэтай п'есы — звычайная для А. Чэхава. У полі зроку драматурга мяцель лёс яго сучасніка — чалавека інтэлігентнага, высокаадукаванага, але нешчаслівага. Малады і прыгожы герой знаходзіцца ў разладзе сам з сабою. У высакародных думках

стаіць толькі адно крэсла. Прамень юпіцера высвечвае сядзячага галоўнага героя, які спакойна чытае кнігу. А ў фінале, калі Іванаў нечакана памірае ад сардэчнага прыступу, сцэна залітая яркім святлом, на ёй прысутнічае ўся прадметная атрыбуцка спектакля і ўсе яго персанажы. Рэжысёр удала выкарыстоўвае спецыфічную сцэнічную пляцоўку дзееўцаў. Згодна яго задуме яна ўяўляе сабой карабель, які плыве ў акіяне і час ад часу падае трывожны гудкі — відаць, не ўсё на ім у парадку. Гледачы як бы бачаць нутро гэтага карабля жыцця, яго тлум і падзеі, што там разгортваюцца. Прышло жыццё, усплыві карабель, яшчэ раз трывожна загудзеўшы на развітанне...

Асноўныя падзеі спектакля сканцэнтраваны вакол любоўнага трыкутніка: Іванаў — яго жонка Ганна Пятроўна — і маладая дзяўчына Саша. 35-гадовы памешчык Мікалай Аляксеевіч Іванаў у выкананні Ігара

Мінскі драматычны тэатр "Дзе-Я?": два гады без Міколы Трухана

дзе ім быў паказаны спектакль "Імжа".

Рэпертуарная афіша калектыву ў гэты час была насычанай і дастаткова разнастайнай. Акрамя названых спектакляў М. Трухана, яна ўключала некалькі казак для дзяцей і тры прэм'еры мінулага года — біблейскі фарс Е. Юрандота "Дзевяты праведнік" у пастаноўцы Мікалая Дзінава, а таксама камедыю А. Талстога "Любоў — кніга залатая" і казку Л. Фельдака "Чараўнік Батафог" (рэжысёр Ірэна Мацкевіч). У 2000 годзе "Дзе-Я?" паказвала свае спектаклі ў Гродне і Пінску. Адбыліся таксама і традыцыйныя для калектыву штогадовыя дабрачынныя гастролі ў так званую чарнобыльскую зону Беларусі (арганізаваныя сумесна з дзіцячым фондам "Сакавік"). Вясной і летам пачалася праца над двума новымі спектаклямі з запрошанымі рэжысёрамі — Міхаілам Лашыцкім і Рыдам Таліпавым. Пасля жніўняскага адпачынку ў труп тэатра адбыліся змены. Некаторыя вядучыя артысты (Т. Міронава, Г. Чарнабаева, Г. Гатоўчыц) перайшлі ў іншыя калектывы. Свой 9-ты сезон "Дзе-Я?" пачала з новым галоўным рэжысёрам Ірэнай Мацкевіч — выпускніцай БелАМ 1993 года. Новы сезон урачыста адкрыўся 17 кастрычніка прэм'ерай. Быў паказаны фарс Б. Брэхта "Мяшчанскае вяселле" ў пастаноўцы маладога рэжысёра М. Лашыцкага (вучня Барыса Утарава). А ў снежні мастацкая рада тэатра прыняла спектакль сталага майстра Р. Таліпава — драму А. Чэхава "Іванаў".

Аб пастаноўцы чэхаўскай драматургіі ў тэатры "Дзе-Я?" марыў яшчэ М. Трухан. У маладосці ён сам вельмі выразна сыграў ролю самавітага белетрыста Трыгорына ў спектаклі Беларускага ТЮГа "Чайка" (1977 г., рэжысёр Р. Баравік). Да таго ж, 2000 год стаў юбілейным для Чэхава. Паклоннікі яго творчасці адзначылі 140-годдзе з дня нараджэння драматурга. І вось у гэты знамянальны час дзееўцы з энтузіязмам пачалі ажыццяўляць даўнюю мару свайго былога мастацкага кіраўніка. Трэба дадаць, што рэжысёр Р. Таліпаў таксама шмат гадоў выношваў ідэю пастаноўкі менавіта п'есы "Іванаў", якая вельмі кранала яго душу. Тым больш, што за плячыма ўжо быў нядаўні станоўчы вопыт працы над чэхаўскай "Чайкай" у Гомельскім абласным драматычным тэатры.

Драма "Іванаў" стваралася аўтарам на працягу некалькіх гадоў і мае розныя варыянты. Сцэнічная гісторыя п'есы на рускай сцэне даволі багатая і ўпрыгожана цэлым суквеццем зорных іменаў. Напрыклад, нельга не ўспомніць адну з першых пастацовак (1889 г.) у Александрынскім тэатры Пецярбурга, дзе ў галоўных ролях выступалі — У. Давыдаў (Іванаў), П. Стрэпетава (Сара), М. Савіна (Саша).

У Беларусі "Іванаў" нямаля ставіўся да 1917 г. Вядома, што адзін з першых паказаў гэтай п'есы адбыўся ў Мінску ў лістападзе 1891 г. А зрабіў гэта мясцовы тэатральны калектыў — антрэпрыза А. Картава. П'есы А. Чэхава былі папулярнымі. З 1910 г. іх пачалі нават выдаваць на беларускай мове. Да нядаўняга часу нашы тэатры чамусьці не праяўлялі цікавасці да "Іванава" (хаця сцэнічная гісторыя іншых

ён імкнецца да гарманічнасці чалавечых адносін, а на справе выступае як іх разбуральнік. Чаму гэта адбываецца? Куды знікае гарачае каханне? Які чалавек Іванаў — добры ці злы? І наколькі яго ўчынкі характэрныя для нас — людзей сённяшніх? Ва ўсіх гэтых пытаннях і вырашыў разабрацца рэжысёр Р. Таліпаў і артысты тэатра "Дзе-Я?". А час для гэтага быў. Карпатлівая праца над спектаклем вялася звыш за паўгода. Адміністрацыя стварыла ўсе ўмовы, каб яна была паспяховай, нават у апошнія два месяцы адмяніла ўсе спектаклі і рэпетыцыі іншых рэжысёраў.

Як ужо адзначалася, п'еса "Іванаў" мае розныя варыянты. Пастаноўшчык аб'яднаў іх, узяўшы ад аднаго менш драматычны фінал, ад другога — жанр камедыі і ў цэлым скараціў да мінімуму колькасць другарадных дзеючых асоб. Дынамізацыя асноўнай сюжэтнай лініі адбываецца паступова — па нарастаючай. Спектакль пачынаецца на пустой цёмнай сцэне, на якой

Падлівальчава — прыгожы інтэлігентны малады мужчына з мяккімі манерамі. Ён ніколі не ўзвышае голас, а толькі лёгкая грываса раздражнення можа адлюстравіцца на яго высакародным твары. Выконваючы задуму рэжысёра І. Падлівальчаў падае Іванава чалавекам не злым, які проста ў сілу свайго характару не здольны адвечна кахаць ці грунтоўна весці гаспадарку. Герой вельмі пакутуе ад таго, што не можа даць шчасця дарагім для яго людзям. У выніку ён гіне ад унутранага душэўнага разладу. Жонка Іванава — Ганна Пятроўна, народжаная Сара Абрамсон, у выкананні таленавітай купалаўскай актрысы Зоі Белавосцік скарае свайой пшчотай, безабароннасцю, трапяткой жаночай абаяльнасцю. Выразная міміка герані, багатая адценнямі мова, лёгкасць рухаў — добра далаўняюць гэтае моцнае ўражанне. Усё аддала Сара на алтар кахання — змяніла веру, пайшла ад бацькоў і іх багацця, а шчасліваю не стала. А ці патрэбны такія ахвяры, калі губляеш

сам сябе?.. Безумоўна, удачай спектакля з'яўляецца ўвасабленне вобраза Сашы Лебедзевай маладой артысткай (студэнткай БелАМ) Наталляй Капітонавай. Яе моцная ўнутраная энергетыка і знешняя абаяльнасць прымушаюць безагаворачна паверыць у тое, што геранія сапраўды безаглядна кахае Іванова і можа стаць яму выключна надзейным сябрам у жыцці.

У гэты ўдалы акцёрскі ансамбль добра ўпісваюцца і іншыя выканаўцы: Анатоль Кляшторны (пакорны, які разгубіўся ў жыцці, стары граф Шабельскі), Артур Федаровіч (суровы і справядлівы малады ўрач Львоў), Аляксандр Гусеў (мяккі і добра-разычлівы дваранін, бацька сямейства Лебедзеў), Людміла Баталава (яго крывадушная і карыслівая жонка Зінаіда Савішна), Сяргей Тоўсцікаў (фанатычны картачны гулец Касых) і іншыя артысты. Умацоўваюць ансамбль дзееўцаў таксама і запрошаныя акцёры: Вольга Сізова (вельмі прыгожая і разумная маладая памешчыца Іабакіна) і Андрэй Гладкі (абаяльны выдумшчык і прайдзісвет Боркін).

Дэталёвая псіхалагічная распрацоўка вобразаў спектакля "Івануа" і ўсяго сюжэта выглядаюць пераканаўча і даюць падставу гаварыць аб тым, што ўвогуле пастаноўка вырашаецца прыёмам рэалістычнага псіхалагічнага тэатра. Аднак у гэтую канву падчас урываюцца асацыятыўна-знакавыя элементы тэатра абсурду, што выклікае развагі аб некаторай эклектычнасці рэжысёрскага почырку. Напрыклад, замест крыкаў савы мы чуем гудкі парахода, замест сонечнай летняй тэрасы бачым пустую чорную сцэну, маленькая чырвоная сумачка Бабакінай (якая сімвалізуе любоўную страсць гераніі) ніяк не стасуецца з яе вячэрняй сукенкай і іншае. Увогуле касцюмы персанажаў выглядаюць рознастылявымі: чэхаўскай пары, сучасныя. А строі Бабакінай і Зінаіды Савішны нагадваюць адзенне жанчын "срэбранага веку". Здзіўляе і прыўнясенне грубаватай зратычнасці ў некаторыя сцэны (Бабакіна — Боркін, Сара — Шабельскі). Не пакідае цэласнага ўражання і музычнае вырашэнне спектакля, якое складаецца з твораў кампазітараў зусім розных па творчых напрамках і стылях — А. Глазунова, Ф. Шапэна, П. Чайкоўскага, І. Штрауса...

Тым не менш, нягледзячы на пэўныя стылявыя няроўнасці, неабходна адзначыць, што ўвогуле спектакль "Івануа" адбыўся. У яго ёсць сур'ёзнае псіхалагічнае вырашэнне, якое трымае ўвагу глядачоў, абуджае іх думкі і пачуцці. Нельга не заўважыць і той значны выхаваўча-творчы ўклад, які ўнёс сталы майстра Рыд Таліпаў, працуючы з дзееўцамі ў адносна нестабільны для іх час.

Яшчэ адзін прэм'ерны спектакль ідзе сёння ў тэатры "Дзе-Я?". Гэта — фарс Б. Брэхта "Мяшчанскае вяселле" ў пастаноўцы маладога рэжысёра Міхаіла Лашыцкага (выпускніка БелАМ 1997 г.). Аднак рабіць нейкі сур'ёзны аналіз гэтай працы пакуль рана, таму што амаль адразу ж пасля прэм'еры ў спектакль неабходна было ўвесці новых выканаўцаў (па аб'ектыўных прычынах). Спектакль з вялікімі перапынкамі прайшоў лічаную колькасць разоў і зараз знаходзіцца ў стадыі станаўлення. Тым не менш, ён ужо карыстаецца ўвагай глядачоў, якіх прывабліваюць займальна сатырычная фабула, вясёлы і вельмі энергічны тэмп дзеяння, якое перамяжоўваецца шматлікімі песнямі і танцамі. Рэжысёр і артысты лёгка і нязлосна высмейваюць быццам бы дробныя мяшчанскія загані людзей, якія, аднак, могуць прывесці чалавека да свінячага стану. Асабліва калі ён жыве бездухоўна і выключна матэрыяльнымі інтарэсамі. У спектаклі заняты: Анатоль Кляшторны, Людміла Баталава, Артур Федаровіч, Алесь Пухавая, Мікола Казачонак і іншыя дзееўцы, якія ствараюць адметныя сатырычныя вобразы.

Увогуле, як мы бачым, Мінскі драматычны тэатр "Дзе-Я?" у 2000 годзе жывы актыўным творчым і грамадскім жыццём — выязджаў на гастролі, рыхтаваў прэм'еры, паказваў дабрачынныя спектаклі, падтрымліваў у належным стане свой бягучы рэпертуар. Восенню ў тэатры прайшла атэстацыя творчых работнікаў. Гэты экзамен калектыву таксама вытрымаў паспяхова. Усё пералічанае дае падставу спадзявацца на тое, што ў невялікага беларускамоўнага калектыву дзееўцаў добрыя творчыя перспектывы.

Людміла ЛЯВОНАВА

На здымках сцэны са спектакля "Івануа".

Фота А. ДЗМІТРЫЕВА

ГОСЦІ

"Цягнік" прыпыніўся ў Мінску

З Марэкам Халанеўскім, кампазітарам, прафесарам, кіраўніком Кракаўскай студыі электраакустычнай музыкі, мы пазнаёміліся леташняй вясной. Тады разам са сваёй калежанкай Магдаленай Длугаш ды габайстам-віртуозам Марыюшам Пэндзялакам ён пабыў у Мінску на фестывалі "Позірк у XXI стагоддзе".

Першы візіт мэтра электраакустычнай музыкі ў "некам'ютэрызаванае" асяроддзе беларускіх кампазітараў і выклікаў захапленне, і навін на пэўныя высновы наконт нашых творчых перспектыв. Пра гэта і артыкул быў: "Узровень zero? Ад размоў да справы!" (гл. "ЛіМ" за 30.06.2000 г.). І сёння як адно з моцных уражанняў прыгадваецца дэманстрацыя прафесарам Халанеўскім ягонага інжынернага вынаходніцтва. Прэзентуючы кампазіцыю "Dark and Lightzone" для аптычнай сістэмы і кам'ютэра, пан Марэк, аплецены правадамі і датчыкамі, рухаўся па сцэне, маніпулюючы вялізнай лямпаю. Нараджалася сапраўдная светламузыка: праз "інструментарый" гук рэагаваў на крыніцу святла! Адлегласць лямпы ад датчыкаў, размешчаных у самых розных пунктах (напрыклад, на падлозе і... пад сківіцай музыкі-вынаходніка), уплывала на інтэнсіўнасць, тэмбр, вышыню, рытміку гучання кам'ютэра "голосу".

Але потым, адказваючы на пытанні агламшаных відавочаў тэхнічнага дзіва, М. Халанеўскі падкрэсліваў:

— Сутнасць мастацтва — кантакт чалавека з чалавекам. І таму зусім не галоўнае, якая тэхніка выкарыстоўваецца творцамі. Галоўнае — жывы рух, жэст, своеасаблівы тэатр. Таму паказ электраакустычнай творчасці вымагае пэўнага асяроддзя і абавязковага ўдзелу жывога чалавека: або музыканта, або відачынцы, або артыста балета...

Размова пра тое, у якіх адмысловых варунках можа існаваць электраакустычная музыка, прадоўжылася праз год. Марэк Халанеўскі завітаў да нас падчас фестывалю "Мінская вясна-2001". Гэтым разам — з "Таварным цягніком"! Такую назву — "Росід Тowaгoу" — мае музычная група, заснаваная М. Халанеўскім разам з К. Кнітэлем ды П. Біконтам у 1986 г. За 15 гадоў у складзе "Цягніка" сустракаліся розныя музыканты, а на яго шляху — розныя пункты прыпынку: фестывалі альтэрнатыўнай музыкі і новай музыкі, нямога кіно, у Варшаве, Вроцлаве, Кракаве, Штутгарце ды Вільні.

Нарэшце, "дагнаў" да Мінска. І прывёз сюрпрыз.

У межах праекта "Нямія фільмы з жывой музыкой" (ён ажыццяўляецца студыяй "Музыка Centrum" ды Інстытутам Гётэ ў Кракаве) быў наладжаны паказ кінастужкі "Цені". Яна знята ў 1924 г. на германскай студыі рэжысёра А. Робісанам. Чын колішняга тапёра, піяніста-ілюстратара сеансаў у нямым кінамагарафе пачатку мінулага стагоддзя, узяў на сябе "Таварны цягнік" узору стагоддзя новага. А гэта — аж чатыры асо-

бы, чатыры таленты з адметным творчым лёсам.

Хто ж завітаў да нас у "Цягніку"? Марэк Халанеўскі, кам'ютэрны ас, кампазітар і канцэртант, асветнік, педагог, ініцыятар і кіраўнік міжнародных музычных майстаркласаў у Еўропе ды Амерыцы, фестывальных праектаў. Пётр Біконт, вакаліст групы, рэжысёр-кінематаграфіст, перакладчык, журналіст. Кшыштаф Кнітэль, спанатраны ў рэжысуры, кампазіцыі, кам'ютэрнай музыцы, стваральнік груп інтуіцыйнай ды электроннай музыкі, арганізатар канцэртнага жыцця, прэзідэнт Саюза польскіх кампазітараў; у "Цягніку" — выканаўца на электронных інструментах. Уладзімеж Кінёрскі — кампазітар, мультыінструменталіст, удзельнік мультимедыяльных акцый, аўтар музыкі да тэатральных пастацовак, джазавы саксафоніст...

Не, гэта далёка не ўсё, што можна распавесці пра дзейнасць рознабаковых і неўтаймоўных у творчасці людзей. Яшчэ цяжэй распавесці пра імпрэзу, наладжаную імі ў нашай сталіцы. Дарэчы, адбылася яна пад эгідай Міністэрства культуры Беларусі, Польскага інстытута ў Мінску, Беларускай акадэміі музыкі ды сталічнай філармоніі.

А доўжылася ўсё гадзіну. Дзіўная "кінаперасоўка" зачаравала перапоўнены залу Акадэміі музыкі нязвыклым аўдыёвізуальным штукарствам, у якім арганічна пераплаўляліся рэчы (ці рэчывы?), здавалася б, незлучальныя. Архаіка чорна-белых кадраў, працяглых духам т. зв. нямецкага экспрэсіянізму, з рэдкімі тэкставымі ўрэзкамі на незразумелай для многіх мове. Найноўшасць знаходак у сферы электроннага гучу. Акустычныя эфекты натуральных інструментаў: саксафона, кантрабаса, дудачкі, ударных. Скупая рэчытацыя жывога чалавечага голасу, шматкроць ды на розны лад прэпарыраваная з дапамогай тэхнікі...

З голасу — са слова! — усё, бадай, і пачыналася. Па-беларуску прагучаў эпіграф, які пазней быў агучаны зноў, ужо нібы па-стскрыптам. Нагадаў ён пра тое, што кожны чалавек змяшчае ў сабе яснасць, звязаную з ягонай свядомасцю, і жарсці, якія нібы чарада ценяў насоўваюцца на свядомасць. І тады жыццё наша ператвараецца... Ува што? А вось тут ужо кожны глядач ды слухач мог дазволіць сабе гульні ўяўлення, пад гучанне дзівоснай інтуіцыйнай, асацыятыўнай (ні ў якім разе не ілюстрацыйнай!) музыкі назіраючы за экраннымі жарсцямі. Праўда, міжволі раз-пораз увага пераключалася на ахінутых цемрай музыку.

Дык што ж там за "Цені" былі на экране? Якая драма разыгралася ў доме безыменных герояў падчас вечарыні? Хто была тая

ЦЕНІ (SCHATTEN)

пані, вакол якой згушчаліся цені жарсцяў, неўразумеласцяў, звадак? Хто былі тыя мужчыны, чые гарачыя спрэчкі прывялі нібыта да крывавай развязкі? Хто каму і з якой прычыны зайздросціў? Ці, можа, гэтае слова — "зайздрасць", шматкроць прашаптанае, прамармытанае, выдыхнутае, прасмяянае — проста высунула-вылузулася, стрэліла з чалавечай падсвядомасці? З падсвядомасці лёкая, якому спрадвек і наvek, нават у сне, спакою не дае жыццё гаспадароў, "панскія таямніцы"?

Наіўны экранны "жудзік", не толькі насычаны ценямі ад загадкавых звіваў фабулы, але і аздоблены дасціпнымі натуральнымі ценямі ад постацей, рук, пальцаў (тут табе і абрысы жывёлін, і гуллівы сілуэт, ну, амаль сённяшняга пльзбойскага трусіка, і пазнавальны ўбор картачнага джокера)... Ён скончваецца нечакана лёгка: якой раніцай у пакоі гаспадыні расчыняецца вакно, і яна, жывая-здоровая, усміхаецца сонцу разам са сваім шчаслівым кавалерам. А на бруку пад вакном, дзе ўначы нібыта ляжаў выкінуты з дому чалавек, разгортваюць свой скарб вулічныя гандляры. Уздыгае, прачнуўшыся, гаспадарскі лёкай. Цені знікаюць. І цені, і сны аказваюцца часам страшнейшымі за рэальнасць, у якой усё куды больш устойліва, будзённа, банальна і... недарэчна-смешна.

Думаю, паглядзеўшы-паслухаўшы "Цені" ў другі раз, я ўспрыняла б усё зусім не так. Але ці будзе той другі раз? Праз год прафесар Халанеўскі, пэўна, прыедзе ў Мінск ужо з новым сюрпрызам, каб пацвердзіць вялікія выразныя магчымасці электраакустычнай музыкі. І паспрыяць захапленню гэтым відам творчасці ў асяроддзі беларускіх кампазітараў, выканаўцаў, мастакоў.

С. БЕРАСЦЕНЬ

ВЫСТАВЫ

Пра што гавораць календары

У чытальнай зале аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі рэгулярна арганізуюцца выставы па матэрыялах асобных калекцый, экспазіцыі гісторыка-кніжнай тэматыкі, паказы літаратуры, прысвечаныя юбілейным датам ці значным падзеям гісторыі Беларусі. Вось і на гэты раз у чытальнай зале наладжана выстава календароў, што захоўваюцца ў бібліятэцы Акадэміі навук.

Слова календар літінскага паходжання — ад календарыум, латэральна пазыковае слова, дзе пазначаліся першыя дні кожнага месяца — так званыя календы, калі старажытныя рымляне, якія мелі даўгі, павінны былі па іх плаціць працэнты. Таму ў старажытным Рыме календарамі называліся даўгавыя кнігі. Пазней у календарых сталі запісваць дні нараджэння імператараў, пасяджэнняў сената, культавыя святы, прадказанні і інш.

На працягу доўгага часу найбольш папулярнай і распаўсюджанай у быце кнігай быў календар, які ўяўляў простую табліцу з азначэннем дзён тыдня, чыслаў месяца, святаяў, пастояў і які напачатку насіў назву пасхаліі.

Правобразам сучасных календароў з'яўляліся: святцы, мартыралогі, чэці-мінеі і іншыя царкоўныя кнігі, якія змяшчалі жыццёпісанні святых, малітвы, павучэнні па месяцах і на кожны дзень. Дарэчы, слова "мінея" ўтварылася ад грэчаскага "мен", што азначае месяц. Невыпадкава пазней календары атрымалі назву месяцасловаў.

Далей выстаўлены месяцасловавы, надрукаваны на пачатку XVIII стагоддзя грамадзянскім шрыфтам. Акрамя календарных даных, у іх размешчана шмат агульнаадукацыйных звестак разнастайнага характару. Напрыклад, у календары на 1722 год надрукаваны артыкулы "Аб зацменнях сонечных і лунных на 1722 год", "Прагносік аб вайне і мірскіх справах", "Аб хваробах года і калі лекі прымаць". У месяцасловах на 1724 год апошні артыкул дапаўняецца інфармацыяй аб тым, калі пуськаць кроў асобам рознага тэмпераменту. А ў артыкуле "Аб здароўі і хваробах" даюцца не прадказанні аб чакаемых хваробах, як у папярэдніх месяцасловах, а разважанні аб змяненні арганізма кожныя сем год.

Шматлікія рукапісныя паметы і запісы на некаторых календарых сведчаць аб тым, што яны былі настольнай кнігай у былых уладаў. Часцей усяго запісы бытавога, гаспадарчага ці дзённікавага характару рабіліся на чыстых, без тэксту, аруках, якія для зручнасці ўклеіваліся ў календар перад кожным наступным месяцам. Пэўна, выдаўцы такім чынам клапаціліся аб будучых іх карыстальніках.

У другой палове XVIII стагоддзя календары пачынаюць выдавацца на тэрыторыі

сучаснай Беларусі. Сярод іх вызначаюцца польскія "гаспадарчыя календары", якія друкаваліся ў Гродне ў "каралеўскай друкарні". Арандатарам друкарні і фактычным яе ўладальнікам быў палітычны і грамадскі дзеяч на Беларусі і ў Літве Антоній Тызенгаўз. Гродзенскія календары мелі доўгую і складаную назву. Напрыклад: "Гаспадарчы календар на 1780 год з выказам рымскіх і рускіх свят, далей аспекты, выбары, ход планет, змены паветра, час слябы, прышчэпленні, ужыванні лекаў, усходу і заходу сонца, зацмення і іншыя цікавыя назіранні".

Значна пашырылася календарная выдавецкая справа ў XIX стагоддзі. Вырасла колькасць выдаваемых календароў, павялічыўся іх аб'ём. У "Заходне-рускім месяцасловах", "Віленскім календары", "Месячасловах гаспадарчым" і іншых календарых друкуюцца звесткі юрыдычныя, камерцыйныя, статыстычныя, інфармацыя аб рабоце пошты, тэлеграфа, пошлінах, чыгуначным руху.

Немагчыма ў кароткім артыкуле расказаць аб усёй калекцыі календароў. Іх у фондзе Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі каля 400. Ды і наогул складана гаварыць аб старых і рэдкіх кнігах. Іх лепей ўбачыць, пранікнуцца іх абаяльнасцю і як бы дакрануцца да вечнасці.

Невадзячы выставу. Яна працуе з 9 да 17 гадзін штодзённа, апрача суботы і нядзелі.

Аліна ЧАРНЯЕВА,
навуковы супрацоўнік аддзела рэдкіх рукапісаў ЦНБ НАН РБ

Майская афіша маладзечанцаў

Багатай на прэм'еры абячае быць майская афіша Мінскага абласнога драматычнага тэатра з Маладзечна. Так, 18 мая калектыў пакажа пастараль для дзяцей "Проста Мяфа" Алёны Палешчанкавай у пастаноўцы Таццяны Пацай, а напрыканцы месяца — адрозна два спектаклі: антыутопію-маналог "Білет у рай" паводле п'есы Юліу Эдліса "Дзёмухавец" (рэжысёр — Валеры Мурычын), а таксама меладраму "Вечар" Аляксея Дударова, якую ставіць заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь Валеры Мазынскі.

М. СЕРАФІМОВІЧ

"Всемирная литература", № 4

"Народны нацыянальны дух жывы!" — так назваў свае развагі В. Ганічэў. Аўтар прыходзіць да высновы: "Разам з хрысціянскай царквой, іншымі рэлігіямі трэба рашуча вступіць супраць антыкультуры, супраць развіцця ганебных, прымітыўных інстынктаў, супраць псеўдагуманізму, літаратурнай і журналісцкай пустаты, спароджанай камерцыяй і рынкам. Трэба змагацца супраць бескантрольнага панавання багатай эліты над усім светам, уладу маючых над простымі людзьмі. Трэба ўсім, паўсюдна, весці вострую размову аб вялікай адказнасці грамадства, улады, народа на мяжы трэцяга тысячагоддзя. Таму што гэтая дата — падзея, сэнс якой прасціраецца далёка за межы жыцця асобы, народа, пакалення, сацыяльнай групы. Паззія прадстаўлена вершамі Т. Бек і Г. Ібсена. Тут жа змешчаны артыкул Д. Норсама "Ібсен апявае шчодрасць сэрца". Друкуецца працяг рамана Я. Ньедры "І ветры гуляюць па папаялішчы", заканчэнне рамана М. Эліады "Дзевятнаццаць руж", падборка аповядаў французскіх аўтараў. Прапануецца пачатак кнігі св. Тарэзы з Авілі "Замак дзюш". І. Лісоўская рэцэнзуе кнігу паззіі Т. Мушынскай "Рабро Адама", М. Варадпандэ — "Індыйскія фрэскі ў стылі пахары".

"Крыніца", № 64

Васіль Стус. Вязень ГУЛАГа. У застойныя часы — чалавек-легенда і пазт-легенда. Чарговы нумар часопіса "Крыніца" адкрываецца жыццёпісам нашага ўкраінскага пабраціма і цытатамі з яго тлумачальнае запіскі, з лістоў і лагернага сшытка. Вершы пазта друкуюцца ў перакладах Алясе Каско, Васіля Сахарчука, Алега Мінкіна ды Валерыя Стралко. Змешчаны эсэ Яўгена Свэрскоўка "Васіль Стус — крылатая зорка ўкраінскай паззіі", нататкі Васіля Гэя і Алясе Каско. Леанід Галубовіч друкуе верш "Мур" ("Чытаю Стуса. Вечарам. Адзін...").

Оскар Уайльд. Таксама пісьменнік-легенда. Сярод іншых твораў у залаты фонд сусветнае літаратуры ўвайшоў і ягоны ліст з вязніцы "De profundis". Гэты твор "Крыніца" друкуе ў скароце (перакладчыца — Вольга Міхайлава). Прадмову да публікацыі напісала Галіна Дубянецкая.

Чарнобыльская зона. Пра здароўе беларускіх дзяцей клопацца і ў Бельгіі. Аднаго хлопца з вёскі Вялікі Бор Хойніцкага раёна прымала сям'я настаўніцы Ліві Кунэн. Потым разам са сваімі сябрамі з харытатывнай арганізацыі яна пабывала ў Мазыры, Вялікім Боры і Хойніках ды напісала пра гэта нарыс "Свята ў Беларусі". Гэты твор (у скароце) надрукаваны ў перакладзе Леаніда Казыры.

Выпускнік фільфака Пятро Матыль атрымаў чырвоны і таму "свабодны" дыплом. Ехаць у вёску — гэта не толькі сеяць разумнае добрае вечнае, але таксама сеяць на градах, гадаваць свіней і г. д. Уладкавацца ў сталіцы — праблема. Пра тое, як выпускнік універсітэта становіцца прафесійным жабраком, аповядае Язэп Палубятка ў сваёй аповесці "Прыгоды Мармулка" (у нумары змешчаны яе пачатак і заканчэнне будзе).

У нумары публікуюцца таксама падборкі вершаў Юрыя Карэйвы і Алясе Спіцына, а таксама працяг працы Алясе Астравіцова "Не казка, а міф".

Ф. ТРОНКА

ВІНШУЕМ!

Лёс паэта як лёс Айчыны

27 красавіка споўнілася 50 гадоў з дня нараджэння вядомага беларускага паэта Міхася БАШЛАКОВА. Нарадзіўся Міхась Захаравіч Башлакоў у пасёлку станцыя Церуха (цяпер пас. Баштан) Гомельскага раёна. Скончыў Грабаўскую сярэднюю школу (1968), Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт (1973). Доўгі час настаўнічаў на Гомельшчыне і Браншчыне. Працаваў карэспандэнтам-арганізатарам Бюро прапаганды мастацкай літаратуры Саюза пісьменнікаў Беларусі. З 1991 г. у арганізацыйна-метадычным цэнтры па выданні гісторыка-дакументальных хронік Памяці Дзяржкамдруку Рэспублікі Беларусь. Удзельнік ліквідацыі вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС. Аўтар кніг паззіі "Касавіца" (1979), "Начны паром" (1987), "Дні мае залатыя" (1993), "Лілея на цёмнай вадзе" (паэма, 1994), "Як слёзы горкія Айчыны..." (1999), "Матчыны грыбы перабіраю" (2000), "Пяро зязюлі падніму", "Святальныя коні" (абедзве 2001).

Віншuem Міхася Захаравіча з юбілеем і зычым здароўя, шчасця і плёну ў творчасці.

Перад пазтам стаіць неспаспелая задача: ператварыць імгненне ў вечнасць, свой жыццёвы вопыт у вопыт чалавецтва, сваім лёсам даказаць даўнюю ісціну, якую прыпісваюць Герберту Спенсеру, што ўсё ў прыродзе звязана між сабой. Калі гэта яму удаецца, то праз смугу часу мы адчуваем, як б'ецца сэрца Катэла ў Старажытным Рыме, скалацемаем ад Нямігі крывавае берагоў, пра якія паведаў аўтар "Слова аб палку Ігаравым" ці чуем рык зубра ў палескай пушчы, дзякуючы Міколу Гусоўскаму.

У Міхася Башлакова вельмі абвостраная, аголеная пазтычная натура. Здаецца, што паміж сэрцам паэта і рэчаіснасцю адсутнічае грудная клетка.

Божа, змілуйся
Дзе я?
На страшным судзе?

Дык чаму ж
Адываеш ты сілы?
Дай дайці мне
Наперадзе там
Засвіціла

Лілея на цёмнай вадзе
Лілея на цёмнай вадзе

За кожны крок, за кожнае сваё слова пазта даводзіцца плаціць, і немалую цану... Міхась рос без бацькі. Скончыўшы Грабаўскую сярэднюю школу, працягаў вучобу ў Гомельскім дзяржаўным ўніверсітэце. Затым доўгі час настаўнічаў на Гомельшчыне, Браншчыне. Час адпачынку бірог для вершаў і дарог. Вандраваў па Беларусі, Расіі, Украіне. Калі здарылася чарнобыльская катастрофа, ездзіў з выступленнямі па раёнах, якія падвергіліся радыяактыўнай небяспецы. Няшмат ахвотнікаў знаходзілася тады паехаць разам з ім у камандзіроўку... Тады і пахіснулася яго здароўе, тады і апала на старонкі ягоных кніг воблака бяды. Што ж, ягоныя вершы падзялілі лёс Беларусі...

Няпросты яго шлях у беларускую літаратуру. Можна з поўным правам сказаць, што пазта Міхася Башлакова стварыла Палессе. Без Лельчыц, Турава, Нароўлі не было б гэтага імя ў літаратуры. Палессе ўдыхнула ў яго душу, якую не давярала іншым. Палессе чакала такога паэта.

Вы чакалі мяне?
Я прыйшоў

Вы такога мяне чакалі?
Я прынёс вам боль гэтых слоў,
Што напісаны, як каралі

Магчыма, некаму хацелася б прыглядзіць пазтычную чупрыну Міхася Башлакова, адкінуць горкія словы, змякчыць жорсткую пазыцыю, але... тады б Палессе адварнулася ад яго...

Помню, як у дажджлівае надвор'е ён распальваў на лясной палыне касцёр. Дождж заліваў агонь, але Міхась шастаў па лесе, знаходзіў сухія галінкі, чарадзейнічаў ля агню, пакуль той не разгарэўся. Як пісаў Ясенін: "Коль гореть, так уж гореть сгорая..."

Жар яго душы ў яго вершах і пазмах. Я люблю варушыць гэтае вугалле. У лясках за Лельчыцамі знаходзіў ён мелодыю сваіх вершаў. Найбольш радасны ўспамін — час напісання пазмы "Цар-дуб". Мы жылі ў старой гасцініцы ў Лельчыцах. За вокнамі бярозы. Побач доўгі мост цераз туманную Убарць. Аднойчы здзейснілі паломніцтва да Цар-дуба. Пазма Міхася поўная сонечных промняў, лясных пахаў і гукаў, шчаслівых хвілін. Тады ён яшчэ не пісаў вершаў, "сумуючы аб волі". Ён жыў воляй. Гэта пазма дыхае маладосцю, здароўем. Ад яе выходзіць святло. Дастаткова параўнаць яе з пазмай "Лілея на цёмнай вадзе", каб зразумець, што здарылася з душой паэта, з душой яго роднай Беларусі. Трагічная нота стала дамінюючай у яго творчасці. "Лілея на цёмнай вадзе" — магутны рэзкім, які павінны пачуць усе народы, каб усвядоміць, што чалавецтва задзейнічала сілы, якія здольны знішчыць усё жывое. Увага паэта скіравана на боль і горыч нашых дзён. Ён не баіцца самой Айчыне, самому народу сказаць словы дакору. Ён наглядзеўся на трагізм, яго паззія нараджае ў душы чытача радасць аблягчэння. Як на споведзі пасля адпушчэння грахоў...

Так, такога паэта не чакалі, але ён прыйшоў. Таму што патрэбны часу. Падкрэсліваю: часу.

Ёсць у Аляксея Талстога выраз "дыяментная мова". Гэта мова, якая не патрабуе замены. Эталон, дасягальны нямногім. У Міхася Башлакова ёсць вершы, якія, прайшоўшы праз сэрцы людзей, застануцца. Называю некаторыя з іх: "З лістападамі...", "Сказала

маці...", "Чмель", "А над Кракавам дожджык крапае...", "Дні мае залатыя", "Завечара. Дымкай зацягнула...", "Зялёная восень". Яны напісаны дыяментнай мовай. Гэта не значыць, што астатнія вершы паэта горшыя. Проста ў названых характэрны асаблівасці паззіі Міхася Башлакова адлюстраваны найбольш выразна.

Вершы спраўднага паэта можна слухаць з асаладой, нават не ведаючы мовы. Гармонія інтэрнацыянальная. Міхась рана засвоіў: без адзінай, дакладна знойдзенай інтанацыі няма верша. Няма інтанацыі — не выратуюць ашаламляльныя вобразы, метафары, параўнанні. Інтанацыя злучае словы ў тугую, як цеціва лука, напружаную мелодыю больш надзейна, чым любая думка. Без музычнай адоранасці няма паэта. У сьвядомасці нічога не затрымліваецца. Словы рассыпаюцца, як жменька пяску. Інтанацыя — гэта тая сцяжынка, па якой чытач уваходзіць у душу паэта. Спраўднаму паэту інтанацыю падказвае Бог. Спраўдны пазт заўсёды ідзе ад Бога, ад прыроды, а не ад улады. Ён сам мае ўладу, дадзеную яму Богам.

Паззія Міхася Башлакова імкнецца да народнай песні, крыку журавоў, журбы жалейкі, гоману цёмнага бору. Яна нясе людзям аб'ёмны свет з усімі колерамі, гукамі і пахамі роднай зямлі. Пільнае вока ў паэта. Чуйны слых. Тонка аркестравана душа. Яго вершы мне дарагія ў такой жа ступені, як вершы Роберта Бёрнса, Шандара Пецэфі, Тараса Шаўчэнкі, Гіёма Апалінэра, Федэрыка Гарсіа Лоркі, Сяргея Ясеніна, Мікалая Рубцова, Паўлюка Труса...

У новай кнізе Міхася Башлакова "Пяро зязюлі падніму" талент паэта дасягнуў поўнай сталасці.

Аднойчы час, які адыходзіць назаўсёды, вырасціў узрыць з сабой на памяць усё лепшае, што сустракалася на Палессі: шум сосен, крыкі журавоў, рып парома на Прыпяці, серабрыстая лілея на цёмнай вадзе, святальнае рэха, дні залатыя, рыбацкі касцёр каля Убарці, ржанне коней на лузе. Калі ўсё гэта нейкім чынам залучылася ў рукі часу аказаліся кнігі паззіі Міхася Башлакова.

Юры ФАТНЕЎ

г. Гомель

Знікнуць пчолы — загінуць людзі

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

Мы не будзем пералічваць астатнія прадукты, якія мае меданосная пчала, думаецца, пералічанага дастаткова, каб прыйсці да пераканання аб невыпадковасці канцэнтраванні ў пчале і вакол пчалы такога багацця жыццядайных рэчываў. Напамнім толькі, што ў Японіі гэта даўно зразумелі, даўно ацанілі і выкарысталі на практыцы ў пераадоленні наступстваў ядзернай бамбардзіроўкі Хірасімы і Нагасакі. Інтэнсіўнае скарыстанне вышэйпамяняных рэчываў дало магчымасць дабіцца таго, што працягласць жыцця людзей, што падвергіліся абпраменьванню, вышэй, чым у сярэднім па Японіі. Японія сёння з'яўляецца буйнейшым імпарцёрам прадуктаў пчаларства, у тым ліку праполісу і матачнага малачка. Кожны японец атрымлівае ад урада мэтавую грашовую датацыю на прадукты пчаларства, дзеля таго, каб спажываць гэтыя прадукты штодзённа.

Наш урад таксама актыўна выкарыстоўвае датацыйны рычаг. Датацыя для пэўных слаёў насельніцтваў сінтэтычнае лекавае прапараты, праезд у транспарце, будаўніцтва жылля, датацыя пэўных маладзёжных арганізацый, датацыя, у рэшце рэшт гарэлка, бо яе кошт у параўнанні з коштам самых неабходных прадуктаў харчавання проста мізэрны.

Некалі акадэмік А. Бутлераў пісаў: "Пчаларства ўяўляе выгаду маральную. Яно мае да нейкай ступені выхавальнае значэнне. Для таго, каб з поспехам весці пчаларства, патрэбны ўвага, акуратнасць, здагадлівасць, кемлівасць, а гэтымі якасцямі абумоўліваецца і цвярозасць. Сам народ наш, як вядома, думае і гаворыць, што ў дрэнных людзей пчолы не вядуцца".

А знакаміты польскі пчаляр доктар Ян Дзяржон пісаў: "Той, хто займаецца пчаларствам не дзеля адной выгады, хто з спраўднай любоўю даглядае пчол і уважліва назірае іх, той бывае амаль заўсёды добрым чалавекам, доблесным грамадзянінам і верным сябрам".

Устаноўлена, што пчолы ведаюць і пазнаюць свайго гаспадара. Гэта таксама ўстаноўле-

на, што калектыўны "мозг" пчалінай сям'і па колькасці нервовых клетак не ўступае, а часам і пераўзыходзіць колькасць нейронаў, што налічваецца ў чалавечым мозгу. У публікацыі "Знайды ўсяму пачатак" ("ЛіМ" ад 13.04.2001 г.) мы гаварылі аб генэтыцы і прызначэнні чалавечага жыцця як сунтарара псіхічнай энергіі. Без пастаяннай генерацыі псіхічнай энергіі не могуць развівацца эвалюцыйныя працэсы, прычым энергія патрэбна станоўчай, стваральнай якасці. Як вядома, чалавек, нават самы добры, не заўсёды прадуцывае станоўчую псіхічную энергію. Пры злосці, сварцы, праявах сквалпнасці выпраменьваецца адмоўная, разбуральная энергія. Менавіта псіхэнергетычным фактарам тлумачыцца выраз: "У дрэнных людзей пчолы не вядуцца".

Пчаляр пры рабоце на пасецы павінен быць у добрым настроі, пажадана ў думках або ўсплываць у адрас сям'і добрыя, ласкавыя словы. Пры гэтым нервовая сістэма пчалыра выпрацоўвае станоўчую дабраворную энергетыку, якая паглынаецца пчоламі, рамкамі і сценкамі вулля. Гэта паліпае абмен рэчываў у клетках пчол і лічынак, паскарае развіццё сям'і.

Як мы ўжо гаварылі, пчала адна з самых старажытных насельнікаў Зямлі. У выніку планетарных катастроф зніклі зямныя цывілізацыі. Чалавек разумны, надзелены правам пазнання добра і зла, правам выбару не здолеў захаваць бяспечную жамчужыну — жыццё. Між тым, прыток псіхічнай энергіі Вышэйшаму разуму неабходны пастаянна. І ён захаваў чалавечага дублёра на прадудыраванні псіхічнай энергіі — пчалу, арганізаваўшы яе жыццё па прынцыпах калектывізму, роўнага ўдзелу ў работах па жыццезабеспячэнні, самахварнасці і каласальнай працавітасці. (Напрыклад, за час выхавання адной лічыні пчолы наведваюць яе 10000 разоў). Усё жыццё пчалінай сям'і падпарадкавана найстражэйшай дысцыпліне. І дысцыпліна носіць у іх асаблівы характар. Пчолы працуюць не па прымуце, а таму, што інакш не могуць. Нельга не захапляцца іх самахварнасцю. Уявіце

сабе: зіма, пчаліная сям'я вельмі дрэнна забяспечана кармамі. Калі не абмежаваць спажыванне — да вясны не дацягнуць. І пчолы добраахвотна адмаўляюцца ад ежы, паступова гінуць ад абясцільвання, зберагаючы корм для маткі і для жменькі фізіялагічна найбольш здаровых пчол.

Кожная пчала ад нараджэння да смерці павінна прайсці ўсе стадыі прафесійнай спецыялізацыі. Чысцяць, саграваюць або ахаладжаюць гняздо, аховаюць гняздо, будуюць соты, выкармліваюць расплод, кормяць і чысцяць матку, прыносяць нектар, пыльцу, праполіс, вадку, фарміруюць запасы корму, закладваюць праполісман дзіркі, робяць разведку запасаў нектару, мабілізуюць другіх пчол на іх збор і г. д. Інстынктыўна-фізіялагічныя законы спрацоўваюць бездакорна, і гэта забяспечвае выжыванне віду. Да нядаўнага часу лічылася, што рэгуляцыя ўзаемаадносін у вуллі абмяжоўваецца сілай інстынку. Але вельмі часта паводзіны пчол не ўкладваюцца ў тлумачэнні інстынку і фізіялагічнага ўзросту.

Так, пчолы каўказскай пароды вызначаюцца тым, што запячатваюць мёд так званай "мокрай пячаткай". Карпацкія пчолы — вызначаюцца беласнежнай "сухой пячаткай". У каўказскую сям'ю падсаджылі матку карпацкай пароды. Пакаленне пчол змянілася, на змену каўказянкам прыйшлі чыстапародныя карпацкія пчолы, а пячатка засталася "мокрай". Хто і калі навучыў іх гэта рабіць?

Вядомы выпадак, калі рой, злоўлены ў лесе на пэўнай елцы, на працягу некалькіх наступных пакаленняў упарта злятаў з вулля менавіта на гэтае месца. Якая сіла штурхала пчол?

Вядома шмат сведчанняў таго, што пчолы выпраменьваюць нешта, што здароўляльна ўздзейнічае на чалавека і захоўваецца ў вадзе і кромаж. Наяўнасць гэтага выпраменьвання можна ўстанавіць пры дапамозе маятніка, рамкі, або сырой драўлянай вілі на адлегласці да 30 метраў ад пасекі. Вось даставернае сведчанне пчалыра-даследчыка.

(Працяг на стар. 15)

Заграйма вальс Касцюшкі?

А можна сыграць і Касцюшкаў "Паланез". Або адзін з кантрадансаў В. Казлоўскага. Або прэлюдыі Я. Голанда... Выбар ёсць: пад агульнай вокладкай змешчана восем нумароў. А называецца гэты новы нотны зборнік — "Фартэпійная музыка Беларусі XVIII стагоддзя".

Выданне ажыццёлена пад эгідай Міністэрства культуры, Беларускай акадэміі музыкі (Праблемнай навукова-даследчай лабараторыі музыкі). Склалі зборнік вядома даследчыца старадаўняй айчынай музычнай культуры дацэнт Вольга Дадзімава і знаныя асобы, дацэнт кафедры спецыяльнага фартэпіяна Уладзімір Дулаў (ён жа зрабіў выканальніцкую рэдакцыю і метадычныя каментарыі).

Дзякуючы найперш пошукам В. Дадзімавай з'явілася мажлівасць надрукаваць нізку фартэпійных п'ес М. Радзівіла, Я. Дусіка, Э. Ванжуры, іншых кампазітараў, якія працавалі на Беларусі ў XVIII стагоддзі. Прычым, ноты, прадстаўленыя ў новым выданні, публікуюцца на Беларусі ўпершыню. Безумоўна, гэта каштоўнае свежае папаўненне нацыянальнага педагогічнага рэпертуару, доўгачаканая альтэрнатыва застарэлым стэрэатыпам у навучанні маладых піяністаў. Але выданне зусім слушна рэкамендавана не толькі ў якасці вучэбнага дапаможніка для студэнтаў спецыяльных навучальных устаноў культуры і мастацтва. Гэта яшчэ і сапраўдная хрэстаматэя па гісторыі беларускай музыкі.

На добры лад, зборнік мог бы зрабіцца "настойным шымкам" у кожнай сям'і, дзе ёсць інструмент і ёсць аматары немудрагелістага хатняга грання. Ды, на жаль, наклад новага выдання — толькі 300 асобнікаў. Вывучайце ды грайце! Толькі спачатку паспрабуйце здабыць ноты...

С. БЕРАСЦЕНЬ

Адзначыў саракавы юбілей

У Брэсцкім музеі "Выратаваныя мастацкія каштоўнасці" адбылася выстава Ігара Сміціенкі. Імя яго вядома пакуль што сярод спецыялістаў. У Брэсце Ігар жыве апошнія пяць год, пераехаў сюды з Санкт-Пецярбурга да жонкі-брэстаўчанкі. Выкладае малюнак і жывапіс у Дзяржаўным тэхнічным універсітэце на кафедры архітэктуры.

І. Сміціенка займаецца акварэллю, афортам, літаграфіяй, цікавіцца жывапісам. Яму ўласціва вытанчанасць пісьма, мяккасць ліній, колеравае рашэнне.

Родам Ігар з казахстанскага горада Кустанай, з сям'і авіятараў. Бацькі не сумняваліся, што хлопчык будзе лётчыкам. Але Ігар паклікала не сіняе неба, а рознакаляровасць фарбаў. Ён скончыў два мастацкія вучылішчы, Расійскую акадэмію мастацтваў імя І. Рэпіна ў Санкт-Пецярбургу.

Стажыраваўся ў Кракаўскай акадэміі мастацтваў. Яго творчасць фарміравалася пад уплывам рэалістычнай школы. І. Сміціенка шмат выстаўляўся — у Расіі, Чэхіі, Францыі, Швецыі, Беларусі. Выставу ў Брэсце можна лічыць юбілейнай — сябру Саюза мастакоў Расіі і Беларусі І. Сміціенку споўнілася сорок год.

Алена КАПАЧОВА

ГОД 1341. ЯК ТАЦЬ У НАЧЫ...

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—9)

Ды агледзеўшы зброю, князь заўважыў, што на дзяржалні, якраз насупраць сярэбранае выявы дзяўчыны, прымацаваны да ясеневага дрэўка праваслаўны крыж, таксама з серабра.

— Хто ж тое сатварыў?

Усю віну ўзяў на сябе Цімафей, маўляў, не дагледзеў, а зрабіць тое мог любы з хрысціян, паноў-рады — але адразу згадалаўся Альгерд, што не скарбнік тут і не хтосьці з паноў-рады вінаватыя і, прыпершы слугу да сцяны, выпытаў усё. Выпетраны тым допытам дашчэнту, Цімафей выходзіў з княжае лажніцы і застрашаны, і захоплены адначасна — мудры, як змій, ягоны валадар! Такая слава аб ім ідзе недарэмна, кажуць, што і пад зямлёй бачыць ён, хаця, вядома, не можа параўнацца з вешчунам Усяславам Чарадзеям, колішнім уладаром гэтае зямлі. І, задаволены тым, што ўсё ж свой, тутэйшы князь больш мудры, чымся прымак Альгерд, які прышоў на гэтае княжанне па жонцы, доўга піў моцную медаву-ху Сосень, у хрысціянстве Цімафей, а пасля бухнуў на калені перад божышчам Вялесам і падыкаваў за шчаслівае выратаванне ад страшнага гневу валадара.

Альгерд жа загадаў павесіць дзіду на сцяне ля свайго ложа. На двух узорыстых кручках ляжала яна, і раніцай, калі ўзыходзіла сонца і падала першым промнем на сярэбраную дзявочую постаць каля дзяржална, нешта зварушыла тоўхалася ў грудзях князя, і ён са здзіўленнем адчуваў, што дзень для яго рабіўся нібыта лягчэйшым — не так ныла плячо, не торгалася нешта ў вуху, аддаючыся ў скронь з пасівелымі і ўжо парадзелымі пасмамі русых валасоў. Спраў было шмат — ваявода па загадзе князя спаднішка, але надта паспешліва рыхтаваў войска для паходу на Вільню. Перавага ў сіле дапаможа ў справе дзяржаўнай. Слабага не прызнаюць ні браты, ні народ.

За два тыдні да Грамніц Альгерд атрымаў доўгачаканы ліст ад Кейстута. Брат пісаў, што ён гатовы ісці на Вільню, каб адабраць уладу ў недастойнага яе Яўнута, апаўдаў пра колькасць вояў, якіх ён павядзе ў сталіцу. Але не было на пергаміне галоўнага — каму ж быць вялікім князем. Не напісаў пра тое Кейстут. І, заседзеўшыся ў тую ноч над лістом, стараючыся між радкоў адгадаць, што думае на самай справе брат — ці дапамагчы, ці заманіць у Вільню, каб лягчэй расправіцца з магчымым сапернікам — не заўважыў князь, што звонку цікуе за ім чужое вока, зазірае ў шчыліну між цяжкімі завесамі, чакаючы свайго часу.

Калі лёг спаць, прытомлены, заснуў амаль імгненна. Аднак нешта ў ім, чуйнае і сярэжае, адразу ж абудзілася, калі коротка ценькнулі ля вакна ахоўныя бронзавыя бразготкі, павешаныя вялікім жрацом Вялеса. Такія ж бразготкі былі і над ягоным ложа, але, ціха працягваючы руку да дзіды, што вісела над правым плячом, не закрануў іх князь, і таму той, хто на дыбачках падышоў да ложа і коротка, але са страшнай сілай узмахнуў мячом над князем, не чакаў ніякага супраціўлення. Аднак, зверам ускочыўшы з ложа, паспеў Альгерд перахапіць дзіду абедзьвюма рукамі і выставіць яе паперадзе сябе. Удар амаль расек моцнае ясеневае дрэўка, аднак, перахапіўшы тую частку, на якой трымалася наверх, князь з усея сілы ткнуў ім у ворага.

Нягледзячы на цемру, ён трапіў прама ў горла нападальніку, і той, страшна захрыпеўшы, пачаў асядаць на падлогу. На крык Альгерда амаль імгненна ў пакой ўляцела варта са смаякамі і мячамі, па калідоры пратупацела падмога. Пакой напоўніўся воямі з баявой плячоўкі — забарала, што месцілася на гародні паблізу брамы, заспяваў горан — веснік трывога.

Князь, у расхрыстанай кашулі, з матузком, на якім матляліся вакол шыі кудмені — жоўтыя шклянныя пацеркі, — глядзеў сабе пад ногі. Няўдалы забойца — малады, валасаты дзяцюк з шырокімі грудзямі, каратканогі, са скажоным ад пякельнай мукі тварам, курчыўся ў апошніх сутаргах, спрабуючы ўхапіць

паветра, якое ўжо не праходзіла ў яго перарэзанае наверхам горла, што захлыналася ўласнай крывёй і хрыпела нешта невыразнае, не зразумелае нікому.

— Кім ты пасланы? — каторы раз пытаўся Альгерд, але дзяцюк нічога не казаў, адно кароткія ногі яго торгаліся і торгаліся, як бы шукаючы апоры, але не знаходзілі яе, і вырачаныя вочы засцілала добра знаёмай князю смуга: так глядзяць тыя, хто бачыць перад сабою багіню смерці Мару і каму яна злавесна ўсміхаецца, ласкава агладжваючы нябогу перад тым, як апошні раз ахінуць яго сваім страшным чорным крылом.

— Абышуйце яго!

Варта кінулася тармасіць забойцу, але, апроч паса з магалейкай, дзе ляжаў крэмень і ножычак, якім дзяцюк, відавочна, вынаў шыкло з аконнае рамы, каб улезці ў лажніцу, у яго нічога не было. Па медальёне ж — змеевіку на грудзях, які знайшлі пад каптанам, таксама нельга было вызначыць, хто і адкуль гэты гісаль, што здолеў ашукаць варту і, нягледзячы на ахову, ускараскацца наверх, да пакояў князя. І воі, якія прыбеглі сюды, апускалі галовы ўсё ніжэй і ніжэй. А камандзір варты — статны, магутны пахолак у калькузе, з баявым скагудам-скаерай, прымацаванай да тоўстага скуранага паса з бронзавымі пласцінкамі-акоўкамі, стаяў як закамняны, толькі шырокія, цяпер амаль бяскрыўныя вусны яго ўвесь час варушыліся, нібы ён, як і забойца, хацеў нешта вымавіць і не мог. У ягоных вачах мільгачелі падземныя вязніцы, дзе да магутных колцаў у сцяне прыкоўвалі вінаватых, якія ўсё астатняе жыццё атрымлівалі толькі хлеб ды ваду і прасілі смерці, ды не мелі нават яе. І прыгажуня-сінявочка Раска, з распущанымі па ружова-малочных плячах бялявымі валасамі, мяккая і разамле-ла-цёплая пасля грэшнай ночы, цяпер аддалялася, аддалялася ад яго, усміхалася камусьці іншаму за ягонай спіной. Таму ён лупіў вочы на Альгерда, але і скрозь яго, а князь, паволі наліваючыся пякельным, страшным гневам, таксама глядзеў на пахолака.

— Пра што ж ты думаў сёння на варце? — злавесна-ціха запытаўся ён.

— І пахолак, нібы высунуўшыся на імгненне з каменнай глыбы, у якую яго жывога ўжо нібы замураўваў позірк князя, адказаў нечакана для сябе:

— Пра яе, Раску.

— Якую Раску?!

— Віслену, нашу, віцьбескую.

— Чаго ж ты думаў пра яе, калі яна віслена, гуляшчая? — усё гэтак жа злавесна-спакойна, нібы мяккай, нячутнай рыссю падбіраючыся да няшчаснага, кпіў валадар.

І галоўны вартаўнік, адчайна, нібы кідаючыся з вярхоўнага паверха ўніз, у цёмна-бурліваю Дзвіну, выбухнуў:

— Кахаю яе, змяю, а яна замуж не хоча!

Вырачаныя вочы пахолака не мігалі, погляд быў шклянны і няўцямны. Князь глыбока ўздыхнуў, набіраючы паветра, каб аддаць смяротны загад і тым абарваць гэтае жыццё, таму што не пакараная віна цягне за сабой іншыя і іншых. Але погляд яго спыніўся на верхняй частцы дзіды, што валялася побач з забойцам, які заціх і болей не хрыпеў, вусеніцай скурчыўшыся ля ягоных бо-сых ног. Гнеў яго сціх — сярэбранае постаць на дзяржалне нібыта прасіла аб нечым. Узамен навалілася цяжкая, як стопудовае, стома.

— Ідзіце. — коротка кінуў усім.

— У гэтую хвілю ў лажніцу ўбеглі сыны, усе пяцёра. Наперадзе — старэйшы, пятнаццацігадовы Андрэй, за ім — Уладзімір, Дэмітры, Канстанцін, Хведар. Танклявы, з доўгімі, да плеч, валасамі, выліты ў бацьку Андрэй кінуў позірк на забойцу, здрыгануўся, парывіста абняў князя:

— Дзякуй Госпаду, ты жывы, тата!

Уладзімір, моцны, каржакаваты падлетак, сарамліва трымаўся ззаду за братам, яго круглыя вочы прагна лавілі ўсё навакол — меч на падлозе, прычыненае вакно, з якога свістаў вецер з Дзвіны і якое са скрыпам зачыняў стольнік Верабей, лужыну крыві пад няўдалым за-

бойцам, якая чарнела на вачах. Малодшыя ж глядзелі на кроў з жахам, у Хведара дробна трэсліся рукі. Начальнік віжоў Няжыла ціхім пошпапам загалдаў двум сваім слугам вынесці цела забітага ў лядоўню, каб тут жа пачаць свой вышук, адкуль узяўся і кім быў падсланы чалавек, які разварушыў увесь замак, як мурашнік. Сапраўды, у гэты позні час паўсюдна гарэлі вокны, да замка беглі разбуджаныя сігналам трывогі гараджане, скрозь браму праехалі першыя з паноў-рады, па якіх адразу ж паслаў ваявода.

Марыя ўвайшла з тварам, на якім не было ні крывінікі, аднак заўважыць тое мог толькі сам Альгерд. Дочкі, як паслухмяныя качкі, беглі за ёю, але яна не пусціла іх у лажніцу, пакінуўшы ў калідоры на нянек, спачатку зайшла сама. Шчокі яе палымнелі штучным румянкам, намітка акуратна абвівала пасівельны валасы, сукня на поўнай, трохі ўжо грузнай постаці была без ніводнае зморшчынкі. Толькі ў вачах бліскалі сполах і крывіда. Ён разумеў яе — не раз прасіла ўзмоцніць варту, ды і не жадала класіцца ў асобнай лажніцы, як рабіў тое апошнімі гадамі князь, спасылаючыся на тое, што не хоча будзіць яе начамі. Яна паспешалася да Альгерда, абняла яго, але паспела ўсё ж шапнуць:

— Была б я тут

Не дагаварыла. І так усё было зразумела — яна б дагледзела, пачула смяртэльны скрыгат ляза па стаўні, калі б была побач з мужам. Той звычайна спіць моцным сном стамленага дашчэнту чалавека, яна ж, бывае, толькі заплюшчыць вочы — і зноў чуйна слухае, як з шаласценнем дрэваў, скрыгатам лодзій на Дзвіне, галасамі вартавых плыве ноч над Віцьбескам, дарагім горадам, які яна прынесла ў пасаг свайму дужа разумнаму, але часам такому неабачліваму ў самых простых рэчах мужчыну...

Калі выйшлі вартавыя, Няжыла сам агледзеў вакно і патлумачыў, што зашчэпы былі амаль перакрасаныя абцугамі яшчэ днём, таму так лёгка былі знятыя простым нажом. Але як магло адбыцца тое? Варта не сыходзіць з забаралаў, кожнага, хто падыходзіць ці пад'язджае да замка, можна лёгка ўбачыць з вышыні. Хутчэй за ўсё, дзейнічаў нехта з тых, хто служыць у замку і чые дзеянні не выглядалі для варты дзіўнымі — можа, нехта з муралей, са стольнікаў ці пакаёвых жанчын. Нікога не стануць абмінаць увагай галоўны віж і ваявода, патаемна правераць і родзічаў: ці не ездзіць хто часцяком у ганзейскія гарады альбо туды, дзе жывуць браты князя — Слонім, Кернаў, Навагародак, Луцк, у тую ж Вільню?

Альгерд не застаўся ў лажніцы. Загадаў сямейнікам ісці ў свае пакоі, а сам распарадзіўся паслаць яму ў бакавой, самай высокай у замку святліцы, якая выходзіла на Дзвіну і адкуль добра нават зараз, сярод начы, бачылася асветленая смаякамі царква Дабравешчання, купецкі падвор'і, прыстань, дзе ўлетку заўсёды гайдаліся стругі, вялікія камягі і даўблёнкі, што прыходзілі ў Віцьбеск з Рыгі, Любека, Кіева і везлі тавары як з усходніх — Візантыі, Венецыі і Сірыі, так і заходніх краін.

Княгіня праводзіла яго ў святліцу, загадаўшы нянькам прынесці пуховую пярэну і сама ўзбіўшы падшукі. Відаць, чакала, што ён пакіне яе тут.

Неахвотна выходзячы, з дакорам праводзіла:

— Не твая паганская дзеўка цябе выратавала, а крыж. Ты ж злагадаўся, што гэта я аб ім загадала?

— Няўжо ж не!

— Чаму ж ні слова не казаў? А я чакала. Хітры ты, князь, ох які хітры! Ніколі не скажаш, што думаеш.

— Нашто гаварыць, Марыя? І я чакаў, пакуль ты першаю раскажаш, як асмелілася насуперак маёй волі ісці.

Яна гнеўна выпрасталася, гарача загаварыла. Румянак на шчоках пагусцеў, паступова заліваючы ўвесь твар.

— Тваё жыццё — гэта не толькі тваё, але і наша. Ці я не клялася перад святой Багародзіцай, што буду дзяліць з табой усё да самай смерці? Бачу, што ніяк не прыйдзеш ты да Хрыста, паважаеш усё

сваё, паганскае, упалобіўшыся чэрні вішбескай. За тое яна цябе і любіць. А я перад панамі—радай апраўдваюся, падарункамі іх задорваю, колькіх дзяцей хроснай маткай была, каб яны за цябе стаялі!

Ён падышоў, моўчкі абняў жонку і прытуліў да сябе. Ад яе пахла колёнскай вадой, духмяным дымам ядлоўцу — відаць, перад сном грэлася ля кафлянай печы. З сумам падумаў, што, мабыць, і праўда аддаліў яе ад сябе, заняты справамі горада і княства, апошнім жа часам нібы адабраў ад яе і ейных клопатаў, някэк таксама і сыноў, рыхтуючы іх да вайскавай справы і палітыкі. Яна, якая старалася ісці з ім поруч, зараз адсталала, замаркоцілася, і, падняўшы на ногі васьмярых дзяцей, страціла сваю маладую, лёгкую сілу, якую ён некалі так любіў.

Аднак і ў ім тае сілы рабілася ўсё меней. Яна, гледзячы на яго змучаны твар, паглядзіла рэдкія валасы над ілбом, здыхнула і, пацалаваўшы яго ўжо спакойным, мацярынскім пацалункам, пайшла да сябе, у сваю напаленую лажніцу, дзе на сценах залаціліся абразы з лікамі мноства святых, якім яна малілася ўсім адразу — і за ўсіх. А Альгерд, застаўшыся адзін, падышоў да акна — яно таксама было шкляное, бо майстры з недалёкай адсюль гуты перанялі візантыйскае ўмельства і ўжо варылі для замка хаця і не надта тонкае, але празрыстае, толькі з лёгкімі драбінкамі пяску, шкло, і паглядзеў на наваколле.

Зорная ноч плыла над Вішбескам, глуха шумелі сосны ўнізе, ля самай ракі, цяпер схаванай пад ільдом, цёмнай разломінай бачылася рэчышча ручая Дунай, які не замярзаў нават у самыя лютыя маразы. Крыжакі звычайна прыходзяць зімой, па рэках — можа, недзе зараз ваўкамі крадуцца яны, набліжаючыся да горада? І таму падаслалі забойцу, каб лягчы ён быў расправіцца з ім, які столькі гадоў сцяной стаяў супраць іхняе чорнае навалы разам з іншымі братамі. Гэта ўжо трэці раз спрабуюць яго жыць са свету. Першы раз у Крэве, калі падчас піру падлі яму брэцьняціцу, дзе вострае ягонае вока заўважыла белую дылінку. Ён не стаў піць, а ўзяў са стала кавалак зайчатыны і, паліўшы півом, кінуў сабаку. Страшны вискат, з якім той пасля круціўся вакол сябе, ажно пакуль не выцягнуўся, спруцянеўшы на вачах, і дасюль стаіць у вушах. Другі раз у паходзе, калі, адстаўшы ад атрада бацькі, шукаў ён брод і значаваў у полі. Тады, якраз як з шурывам, Давыдам, прыйшоў уначы адзін з атрадоўцаў, падкуплены немцамі, і спрабаваў зарэзаць яго кінжалам. Але Давыда ўдалося забіць, можа, таму, што надта гараваў той пасля смерці Біруты і сыноў, а яго, Альгерда, выратаваў Нячай — кумільгом кінуўся ён пад ногі наёмніку, і той пакаціўся, напароўшыся на ўласны кінжал і паспеўшы перад смерцю пакажыць у віне.

Хто ж так парупіўся пра яго на гэты раз? Зноў немцы? Маскоўскі Іван — Каліта, якому не дае спакою ягонае сяброўства з цярскім Міхаілам? А можа, можа, хто з братаў? Але хто? Найбольш выгадна ягонае смерць была б зараз тром — Манівіду, Кейстуту і Яўнугу. Усе яны імкнуцца да вялікакняжацкага стальца, усе могуць трымаць краіну. Але Манівід ніколі не рызыкне страціць тое, што мае зараз, — свае кернаўскія і слонімскае землі, на сталец можа ён спадзявацца толькі пры дапамозе Кейстута і яго, Альгерда. Кейстут? Ён узгадаў высокую, як у волата, постаць брата. Не, Кейстут не быў драпежнікам — зверам, ён, сын Віды, заўсёды ўраджаў сваім высакародствам і адкрытасцю. Безаглядна закахайся ў вайдэлотку, а цяпер, калі няшчасці за няшчасцем сыплюцца на яго, — не скардзіцца, грэх перад багіняй аплачвае сам. Яўнуг? Можа быць Але не сам, не — гэты баязлівец ніколі не возьмецца за такую справу. Хутчэй за ўсё, гэтак загадала Еўна. Без памяці любіць яна Яўнуга, ды і доўгія гады ўладарства не прайшлі дарма: не хоча яна пакідаць Вільню і рабіцца дробнай кернаўскай альбо жамойцкай княгіняй пры сыне і нявестцы.

Магутныя дубовыя падваліны, па якіх амаль нячутна хадзіў князь, злёгка патрэсквалі, нібы адчувалі магутны цяжар рашэння, што ляжаў на плячах Альгерда і які ён адчуваў зараз як ніколі востра...

Знікнуць пчолы — загінуць людзі

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5, 12)

— Я пачаў доследы: рэакцыя маятніка пацвердзіла праўдзівасць сцвярджэння. Падумалася, што я мог стаць ахвярай самаўнушэння. Таму ўзяў ваду, якую раздзяліў на дзве часткі, і адну паставіў у вулвы магазін на дзве гадзіны, каб ваду “зарадзілі пчолы”. Абедзве часткі вады — абпрамененую і простую даў на пробу сямі біялактаршчыкам (што шукаюць ваду пры дапамозе рамкі), якія, натуральна, не ведалі сутнасць пытання. Усе яны адзначалі, што вада з вулвы выпраменьвае нешта. Пачаў уживаць абпрамененую пчоламі ваду і прапанаваў гэта ж трыццаці хворым пчаларам.

Цукар у крыві 67-гадовай жонкі аднаго пчалара, хворай дыябетам, пры ўжыванні “абпрамененай” вады праз паўгода ўпаў з 32 да 7,1 адзінак пры пастаянным урачэбным кантролі. Яе муж на працягу года не

мог пазбавіцца ад галаўнога болю і болю ў суставах, але з дапамогай “спецыяльнай” вады за адзін месяц пазбавіўся ад гэтых боляў.

Энергію выпраменьваюць і старыя соты. Гэта можа правесці кожны, хто пры галаўным болі або болі ў пазваночніку прыкладзе кавалак сотаў да хворага месца. Галаўны боль праходзіць праз 15 хвілін, калі толькі ён не мае арганічнай прычыны.

Устаноўлена, што біяэнергетыка пчалінай сям’і аказвае пэўны ўплыў на навакольнае асяроддзе. Выпраменьванне сям’і пчол моцна ўздзейнічае на прасцейшыя арганізмы і некаторыя віды мікрабаў. Яе біяполе прыгнятае жыццяздольнасць дражджэй, рост некаторых сапрафітных бактэрыяў і грыбоў.

Сёння мы маем усе падставы меркаваць, што пчаліная сям’я не толькі з’яўляецца паўнапраўным прадцэнтам і ўдзель-

нікам абмену псіхічнай энергіяй, але яна з’яўляецца прадцэнтам станоўчай, стваральнай псіхічнай энергіі. І праз гэта пчала мае асобае апекаванне Бога, і праз гэта яна прымае грахі чалавечыя на сябе, пераўтвараючы разбуральныя энергетычныя выкіды гома сапіенсаў.

Пчала выжыла ў некалькіх планетарных катастрофах, выжыла, каб выхаваць — так як яна выхоўвае сваіх лічынак — новую чалавечую цывілізацыю. І хацелася б закончыць на аптымістычнай ноте. Ды паліць, мучыць адно з апошніх прадказанняў слаўтай балгарскай яснабачыцы Вангі: пчолы могуць знікнуць з твару нашай планеты.

Знікнуць пчолы — загінуць людзі. Людзі сёння робяць вельмі шмат для таго, каб пчолы зніклі. Дапусціць гэтага нельга.

Павел ВЕРАБ’ЁЎ

СКРУХА

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 13)

украінцаў, пазбаўляючы іх найперш роднай мовы. Губернатар паняволеннага краю Мураўёў, як і Пілсудскі, дарэчы, выразна ўяўляў сабе гэта: “То, што не доделал здесь русский штык, доделает русская школа”. Вось таму мы, тутэйшыя, і ўзгадаваны ў польскай культуры, а іншыя — у рускай. Таму палякі і ўпусцілі шанец дамовіцца з Савецкай Расіяй аб супольнай абароне перад пагрозай фашызму. А Гітлер тым часам узяў індальгенцыю на адпушчэнне грахоў у Сталіна.

На стале ў цёмных бутэльках стаяла чырвонае віно, побач — невялікія празрыстыя шклянкі з крышталю. Стаяла таксама кава ў кафейніку і белыя кубкі на сподачках. На талерках ляжаў парэзаны сыр і асобна — пячэнне, бісквіты.

Раман падышоў да стала, наліў сабе ў шклянку віна і тым самым як бы падаў прыклад іншым:

— За правы і свабоднае развіццё для кожнага народа! Няхай згінуць каланісты і дыктатары, не пра нас будзь сказана!

Костусь пачуваў сябе ніякавата ад бунтарскага імпульсу Рамана, але палічыў за лепшае паквітацца з ім жартам. Ён, праўда, перш звярнуўся да мотальца Пятра:

— Гаспадар Пятро, як гэта ў вас, мужыкоў гавораць? Госць... А-а, васьмь госць — не костка, за вароты не выкінеш!

Раман кінуў яму з іранічнай усмешкай:

— Дзякуй!

— Аднак, — сказаў ён, — нам добра было б паслухаць, што носіць у думках гаспадар Пятро. Моталь большы за Моладава і Парэчча, а дзе больш людзей, там, пэўна, і розуму болей. Так ці не?

— А я вем? — усміхнуўся ў вусы мондры моталец. — Я мог бы ў Бога спытаць — дык хадзіць далёка, але ж.

Чырвоныя промні сонца, прабіваючыся скрозь вершаліны дрэў у садзе, падалі сюды і асвятлялі сваім неспакойным святлом твары дыскусантаў. Пятро Рамановіч ацаніў пытанне, якое, на першы погляд, было вельмі простае, а на самай справе ўяўляла сабой загадку або задачку на кемлінасць. Паны з датклівай цікаўнасцю чакалі ад яго адказу. І, усцешаны іх увагай, Пятро паспрабаваў давесці ім свае думкі.

— За два тыдні, як пачалася вайна, насельніцтва ў нас прырасло. За кошт польскіх уцекачоў, найперш яўрэяў. Ва ўправе зарэгістравана ўжо каля паўтары тысячы бежанцаў. От толькі на конт розуму ў грамадзе — няма на яго попыту. Дзіва што, светам правяць разлік і грубая сіла. Я думаў пра гэта, асабліва пасля гутаркі з купцом Мэндалем, уцекачом з-пад Хелма, — і Пятро ўсміхнуўся нейкім сваім успамінам, — гутарка была, так бы мовіць, без клею, за накрытым сталом. Мэндаль, як, зрэшты, і пан Костусь, чытаў

“Майн кампф”, і з ім цікава было абмеркаваць прэтэнзіі Гітлера. Яны вам добра вядомы: яўрэі ў свеце прыбіраюць да рук ключавыя пасады, яны прынеслі ў грамадства аблудлівы камуністычны рэжым...

— Пытанне няпростое, — зазначыў у роздуме Раман Скірмунд. — З гэтым народам, канешне, могуць быць праблемы скрозь, але цікава, што на гэты конт мусіў табе сказаць сам купец Мэндаль?

— Ён усё разумее і таму пакутуе. У гэты момант Генрык Скірмунд устаў і ціха выйшаў з пакоя. Калі дзверы за ім зачыніліся, пан Костусь пахітаў галавой:

— Перажывае. Хвалюецца, небарака. Вайна моцна ўдарыла па ягоных творчых планах. У Варшаве ж мелі намер ставіць оперу па напісанай ім партытуры, і раптам усё абрушылася. Значыць, не лёс. — Ён уздыхнуў. — Дык вось, паслухайце, што Вільгельм Мар пісаў у 1879 годзе: “Я глыбока перакананы, што прыход яўрэйскага імперыялізму пытанне ўсяго толькі часу”

— Шаноўныя панове, даруйце, але мяне непакоіць іншае, — шчыра прызнаўся Рамановіч. — У мяне з’явілася прадчуванне Як бы вам давесці? Нібы за мной сочыць нейкае чужое, варожае вока. Не дзівіцеся Пасля гаманы з Мэндалем і іншымі мотальскімі яўрэямі пра вайну — кашмары ў сне проста не даюць спакою: то дрэва валіцца на мяне, то нейкі д’ябал, падобны на Сталіна, наважваецца спаліць жывым. Не тут бы мовіць пра гэта. Адсюль, аднак, пытанне бліжэйшых дзён. Польшча не ўтрымаецца, гэта ўжо зразумела. Немец прыйдзе сюды. Аднак што гэта ў Гітлера і Сталіна за дружба, калі адзін дазваляе другому падцягваць танкі да сваёй мяжы?

Вечаровая смуга ўжо ўбіралася ў сілу, але пан Костусь трываў і не клікаў прыслугу, каб запаліла свечкі. Аціхлы і прытоены ў сучемках белы палац зноў поўніла срэбная музыка, яна жвірчэла і пералівалася на сярэдніх актавах ды снавалася ў элегічны твор.

— Як дыпламат, я ведаю, што ў палітыцы логіка цяжка шукаць. Тым не менш яе пастаянна шукаюць. Таму ўвесь свет цяпер збіты з панталыку пактам Молатава — Рыбентропа, заключаным тры тыдні таму. Я ведаю і тое, што пры заключэнні падобных пактаў нярэдка агаворваюцца асобныя ўмовы бакоў. Якія яны? Уявіце сабе шахматную дошку, за якую селі Сталін і Гітлер. У іншых краінах сядзяць назіральнікі Гітлер робіць на Польшчы першыя хады. Што далей будзе?..

У бібліятэчны пакой, дзе яны сядзелі за кавай, асцярожна увайшла танкая, з адкрытым энергічным тварам дзяўчына.

— Пане Канстанты, — звярнулася яна, — калі хочаце, я запалю вам настольную лямпу. А можа — камін?

— Дзякуй, не варта. Мы пяройдзем у сталовую.

Гамонячы, усталі з месцаў, і Пятро Рамановіч яшчэ раз кінуў вокам па пакоі, дзе неаднойчы бываў. У кутку стаяў такі ж, як у калідоры, куфар, выраблены ў Італіі. У ім захоўваліся розныя гістарычныя, пераважна родавыя дакументы, якія аднойчы паны Генрык і Костусь паказвалі яму. Лініі розных прадметаў і карцін, якіх шмат вісела па сценах, скрадваліся паўзмірокам. Блізка кніжнай паліцы, на століку ляжала бяспэўнае скарбам “настольная кніжка” Элізы Ажэшкі. Гэта быў альбом з вершамі, цытатамі з розных крыніц, афарызмамі яе ўласнымі, выслёўямі іншых асоб, якія яна ўлюбёна ўпісала сюды. Вокладка альбома вабіла вока зялёнай скурай з пазадотай. Пад вокладкай — яе ўласна-ручны надпіс. Гэту кнігу найвыдатная польская пісьменніца завяшчала Канстанціну Скірмунту незадоўга да сваёй смерці. Яна неаднойчы бывала ў гэтым палацы і ў гэтай бібліятэцы. Зрэшты, не толькі яна. Яшчэ за маладымі гадамі братаў Канстанціна і Генрыка ў белых сценах палаца гасцяваў іншы славны дзечак паняволеннага краю — Напалеон Орда, кампазітар, спецыяліст адменных графічных малюнкаў...

Светлы сум, непакой і горыч за нешта супольнае, блізкае, што было і не атрымала далейшага свайго развіцця або зусім страчана, напоўнілі сэрца Пятра.

Яны выйшлі ў сені, калі музычны матыў, што мякка сачыўся з кабінета Генрыка, зыначыўся, ператварыўся ў наплыў ціхай журбы і пшчоты, стаў мілажальным ды загучаў адкрыта, моцна і чыста. Генрык выконваў паланез Агінскага.

Пятро ехаў з палаца сам не свой — зачараваны, захоплены ўзвышальным светам людскасці ды мастацтва, мастацтва і людскасці. Ён адмовіўся вячэраць разам з панамі, бо час быў позні і тады выпадала б ехаць па дарозе ўпоцемкі. Скірмунты правялі яго на ганак з калонамі — пан Канстанцін браў удзел у праводзінах, відаць, дзеля прагулкі. Развіталіся. Пры гэтым Раман Скірмунд моцна сісцнуў Пятрову руку і, упіраючыся скрушлівым позіркам у прадонне ягоных вачэй, мовіў:

— Невядома, калі Бог дасць яшчэ сустрэцца, таму я скажу, уважаючы на тваю беларускасць. Няхай твой сын акажацца жывым і здаровым! І няхай твае дзеці і ўнукі не пройдуць абыякавымі па Бацькаўшчыне. Гонар і дух продкаў абавязваюць з’яднаць, аднавіць, адрадзіць літвінскі край беларусаў. Павека выкоў!

Дыпламат Канстанцін, седзячы ў калысцы, слухаў зычэнне стрыечнага брата з паважнай усмешкай, трохі паблажлівай і вясёлай.

— Добрым часам!

— Давідзэння!..

Зорка спагады

Асоба барда **Алеся Камоцкага**, яго творы добра знаёмыя аматарам беларускай аўтарскай песні. Больш за пятнаццаць гадоў яго лірычны, мяккі голас гучыць з канцэртных пляцовак па ўсёй Беларусі, з дынамікаў радыёпрыёмнікаў, магнітафонаў, прайгравальнікаў, дыскаў. Музыкальная крытыка даўно прызнала **А. Камоцкага**, разам з **С. Сокалавым-Воюшам**, **В. Шалкевічам**, **В. Цярэшчанкай**, за класіка беларускай бардаўскай песні.

Яшчэ адным пацвярджэннем гэтага стаў не так даўно выдадзены дыск "Псалмы" на біблейскія вершы **Рыгора Барадуліна**. З гэтымі і іншымі сваімі творамі **А. Камоцкі** і **Р. Барадулін** паспяхова выступілі ў тэатры "Зьніч", што месціцца ў касцёле **Сымона і Алены**.

Пра тое, як склаўся гэты творчы альянс мы просім расказаць нашага сённяшняга гасця, барда **Алеся Камоцкага**.

— Наш з **Рыгорам Іванавічам** творчы саюз узнік, калі можна так сказаць, і выпадкова, і невypadкова.

Па-першае, зблізіла тое, што мы, кожны ў свой час, "завязалі" з алкаголем. Абмеркаванні агульнай праблемы зрабіла мяне дужэйшым у пераадоленні гэтага зла.

Але па-сапраўднаму аб'яднала тое, што я здаўна марыў пісаць раманы, але сам не мог стварыць такіх вершаў, якія б адпавядалі патрабаванням гэтага жанру. У размовах з **Барадуліным** высветлілася, што пазт не супраць, каб я пашукаў музычнага ўвасаблення ягоным вершам.

Мы паспрабавалі і справа наладзілася — цяпер у маім рэпертуары каля трыццаці раманаў на барадулінаўскія радкі.

Потым я даведаўся, што ў **Барадуліна** ёсць пазтычны пераўвасабленні псалмоў, і за дзве ночы напісаў амаль тры дзесяткі іх музычных версій. А пасля "адсёву" ў маім рэпертуары застаўся дваццаць адзін твор, якія выйшлі асобным кампакт-дыскам "Псалмы".

Пасля "Псалмоў" нас зацікавілі балады на біблейскія тэмы. Бо **Біблія** — гэта кніга, якая будзе натхняць заўсёды, і да яе будучы звяр-

тацца ўвесь час і мастакі, і музыкі, і літаратары. Нашы ж біблейскія балады — абсалютна агульнахрысціянскія творы і не прэтэндуюць ні на якую кананізацыю. Проста, гэта наш погляд на вечныя тэмы, наша бачанне духоўных скарбаў чалавецтва.

Спадзяюся, што хутка кампакт-дыск з гэтымі баладамі і псалмамі выйдзе ў Беларусь.

— **Алеся, чым прыцягвае і захапляе цябе асоба Барадуліна?**

— У нас шмат агульнага ў характарах і ў стаўленні да жыцця. Але галоўнае — **Барадулін**, як ніхто іншы, валодае Словам. Уласна кажучы, у **Барадуліна** ёсць нейкая асаблівая мова, са сваімі чарамі і магіяй. Ён свядома ставіцца да слова як да магіі і, бывае, мы разам гуляем у магічныя словы: у вершах **Рыгора Іванавіча** мяняем колькі косак ці літар, што дае новыя сэнсы і адценні творам пазта.

Гэта вельмі важна, бо слоў апошнімі часамі пішацца і гаворыцца шмат, а сэнс іх губляецца: людзі гавораць нарыхтаванымі фразамаі, сказамаі, абзацамаі, але яны не важаць нічога.

А **Барадуліну** ўласціва вяртанне сэнсу словам, вяртанне імі глыбіні і значнасці.

Я вельмі рады, што сустраўся з такім чалавекам, які ўмее гэта рабіць прыгожа і натхнёна.

— **Думаю, чытачам будзе цікава даведацца пра тое, як вам працавала над такой складанай тэмай, як псалмы альбо біблейскія балады...**

— Наколькі мне вядома, падчас працы над сваімі версіямаі псалмоў **Барадулін** браў некаторыя ўрыўкі і фразы з тэкстаў і ў выглядзе рэфлексій ствараў вершы на гэтыя тэмы. Я ж пад натхненнем пісаў мелодыі да гэтага цыкла. Але калі нас пытаюць, каму прыйшла ідэя напісаць гэтыя "Псалмы" мы заўсёды адказваем: "Ясная ж рэч — **Давыдаў!**"

З "Псалмамаі" мы выступалі перад людзьмаі, якія належаць да розных канфесій, і яны ўсе разам успрымалі іх вельмі прыхільна: там ёсць над чым падумаць, што асэнсаваць. Як для мяне, "Псалмы" — адзін з узораў сур'ёзнай, глыбокай паззіі. За два гады выканання "Псалмоў" я, можа, паўтысячы разоў іх праспяваў і ўвесь гэты час знаходзіў усё новыя адценні вечных думак і сэнсаў.

— **Ад чаго адштурхоўваецца ў сваёй творчасці бард Алеся Камоцкі — ад эмоцый ці ад розуму?**

— **Пажадана, каб ад эмоцый! А куды ад іх дзецца? Але са сталеннем пачынаеш адштурхоўвацца ад розуму, і эмоцыі робяцца больш асэнсаванымі. І з гэтай нагоды ўжо ёсць некаторыя шкадаванне.**

Раней пры стварэнні песень і вершаў усё атрымлівалася само сабой, а зараз адчуваю, што эмоцыі робяцца больш "разумнымі", "кіраванымі". Гэта не вельмі добра, але ад гэтага з узростам нікуды не дзецца. Чым далей творца можа захаваць у сабе вольныя эмоцыі, нязмушанасць пачуццяў — захаваць у сабе, напэўна, дзіцячы пагляд на рэчы, тым больш яго творчасць робіцца насычанай эмацыянальна, жывой. Вось **Рыгор Барадулін** як пазт "захаваў" у сабе дзіцячае светаадчуванне, і таму яго паззія выглядае такой чыстай і пачуццёвай.

— **Слабае месца многіх бардаў — музычная і выканаўчая падрыхтоўка. Пра цябе такога не скажаш, але перспектывы росту таксама ёсць. Ці працуеш над сваім удасканаленнем?**

— Калі па шырасці, то глыбока ў маёй душы сядзіць шкадаванне, што я не музыкант. Бог даў, што ме-

лоды атрымліваюцца ў мяне неаблагія, але мне не хапае дастаткова вольнага валодання гітарай.

Таму я аднойчы папрасіў дапамагчы на канцэрце нашага занага гітарыста, саліста аркестра **М. Фінберга** **Уладзіміра Ткачэнку**. У нас гэта атрымалася, і цяпер **Уладзімір** грае і свае, і мае гітарныя партыі. **Уладзімір Ткачэнка** — музыкант вельмі сур'ёзны і гэта тое, чаго мне не хапае: пра мае экзерсісы можна казаць — песні **Камоцкага**, а вось калі мы выступаем з **У. Ткачэнкам**, то можна казаць — музычныя творы.

Але шкадаванне застаецца. Асабліва пра гады маладосці, якія "прагуляў" замест таго, каб вывучаць музыку, павышаць свой выканаўчы ўзровень. Таму я скіраваны ў сваім жыцці, заўсёды ўсё рабіць самому: сам мыю сабе шкарпэткі, сам запісваю песні, маюю вокладкі дыскаў. Проста я прыйшоў да высновы, што ў гэтым свеце, дзе усё так нестабільна і падманліва, сабе яшчэ можна верыць да канца. Як і самым блізім сваім сябрам...

Гутарыў
А. МІТРАНОВІЧ

ЛІТАРАТУРА
І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
"Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ
З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар
Алеся ПІСЬМЯНКОЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА,
Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Павел ВЕРАБ'ЁЎ,
Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ —
намеснік галоўнага
рэдактара,
Алеся ГАЎРОН —
адказны сакратар,
Мікола ПІЛЬ,
Алеся МАРЦІНОВІЧ,
Яўген РАПН,
Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,
Віктар ШНІП —
першы намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС
РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі —
284-8461
намеснікі галоўнага
рэдактара — **284-8525,**
284-7985

АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — **284-8204**
пісьмаў і грамадскай
думкі — **284-7985**
літаратурнага
жыцця — **284-8462**
крытыкі
і бібліяграфіі — **284-7985**
паэзіі і прозы — **284-8204**
музыкі — **284-8153**
тэатра, кіно
і тэлебачання — **284-8153**
выяўленчага мастацтва,
аховы помнікаў — **284-8462**
навін — **284-8462**
мастацкага
афармлення — **284-8204**
фота-
карэспандэнт — **284-8462**
бухгалтэрыя — **284-8462**

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛІМ".
Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэзэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямаі
і думкамаі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах
Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79)

Індэкс 63856 Наклад 2865
Нумар падпісаны ў друк
3.5.2001 г. у 17.30
Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ 2483

Д 123456789 10 11 12
М 123456789 : 11 12

Суфлёр

ПАДКАЗКІ—АНОНСЫ—ПАРАДЫ АД "ЛІМа"

Запрашаем
У Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры працуюць выставы: "Мой боль вырастае да зор..." — тэма **Чарнобыля** ў літаратуры і мастацтве і выстава "Палескія чуды" — творы мастака-кераміста **Мікалая Пушкарка**.

Беларускі калегіум запрашае
8 траўня — **Дзмітрый Серабракоў** "Філасофія асветы ў Полацкай акадэміі і Віленскім універсітэце"
15 траўня — **Юрась Вашкевіч** "Беларуска-польскія культурныя стасункі (1945—1991 гг.)"
22 траўня — **Эльжбета Чыквін** (Польшча) "Беларуская меншасць у Польшчы як стыгматызаваная група"
29 траўня — **Міраслаў Хаецкі** (Польшча) "Арганізацыя незалежных выданняў у Польшчы на мяжы 70—80-х гг."
Лекцыі адбудуцца ў Цэнтральнай бібліятэцы імя **Янкі Купалы** (вул. В. Харужай, 16).
Пачатак у 18.30.

Мікола ШАБОВІЧ

Прысвячэнні

Алесю Камароўскаму
Пенальці б'еш заўжды без промаху,
Бо мяч даўно заваражыў.
На многа кніг хапае пораху,
Абы **Пегас** не затужыў!

Але Кананельцы
Я адкрыццём сягоння ўсцешана,
З ім хочацца тварыць і жыць:
Хай адцвіла мая алейшына,
Але — "Крыніца" удаль бяжыць!

Барысу Пятровічу
Відаць, ні кроплі не змяно:
Які ты быў — такі застаўся,
Хоць дзёрзка з "ЛіМа", як з агню,
У само "Польмя" падаўся.

Віктару Шніпу
Нібыта з кветкі чмель нектар,
Нясеш Чырвоны ты ліхтар,
Нясеш, нібы кадзіла пол,
На страх і азій, і еўроп.

Анатоль ЗЭКАЎ

Парадыст — парадысту

Як **Зэкаў**, я не напішу,
Таму пішу
як **Ермалаеў**.
Уладзімір ЕРМАЛАЕЎ
Няўцям мне, дзядзька **Ермалаеў**,
Хоць гэта, зрэшты, не бяда,
Ці пахваліў ты, ці палаў,
Адно ўжо добра, што згадаў.
Такая ў нас з табой літпіша:

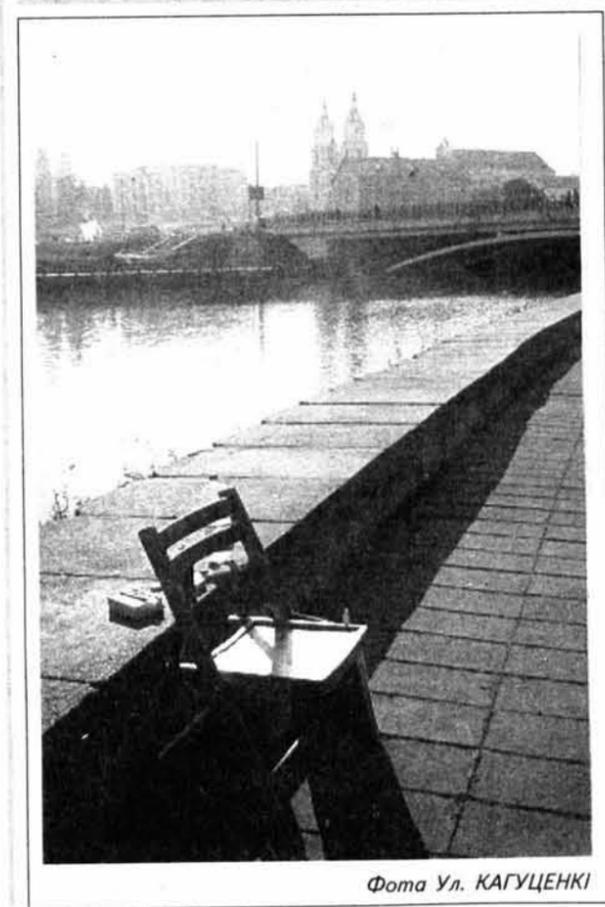
Пазтаў пляжым ад душы.
Калі ж, як Зэкаў, не напішаш —
Тады на Зэкава пішы.
Скубі, як іншы, гэтаксама —
З мяне карона не зляціць.
Гатоў табе я за рэкламу
Звыш ганарара прыплаціць
І нават збегаю у краму,
Каб для натхнення грам наліць.

Марцін КОЎЗКІ

Доля праўды

Рэдка стрэнеш цяпер цяжарную кабету. Будучыя пакаленні не даруюць нам гэта.

У магазіне, дзе прадаюць старое адзенне, пенсі-янеры капаюцца ў шмаціці "з Еўропы". І тут пастаянна растуць цэны. "Долар даражэе", — апраўдваюцца бізнесмены. Нехта з нямоглых і голых і тут выціскае свой долар.

Фота **Ул. КАГУЦЕНКІ**